

Fond za humanitarno pravo

**Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava
Izveštaj za 2014/2015.**

Fond za humanitarno pravo

Pravo žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog suda za ljudska prava

Izveštaj za 2014/2015.

Rezime

Za društva koja su prošla kroz periode masovnih kršenja ljudskih prava, pitanje reparacija žrtvama jedan je od najvažnijih elemenata uspostavljanja vladavine prava u odnosu na počinjene zločine, kao i izgradnje solidarnosti i kulture ljudskih prava.

Republika Srbija je akter svih sukoba velikih razmera tokom devedesetih godina 20. veka, u kojima su njene snage činile masovne zločine. Uz veliki broj izbeglica i žrtava zločina iz drugih država koje danas žive u njoj, Srbija je suočena sa najvećim izazovom obezbeđivanja pravičnih reparacija žrtvama zločina u bivšoj Jugoslaviji. Prema grubim procenama, u Srbiji živi oko 20.000 osoba koje su kao civili lično preživele nasilje tokom rata, ili su u sukobima izgubile bliske članove porodica koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Broj žrtava iz drugih država koje imaju pravo da potražuju reparacije od Srbije nije moguće proceniti, ali on sigurno prelazi 20.000.

Obaveza Republike Srbije da žrtvama kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava počinjenih tokom devedesetih godina obezbedi reparacije proizlazi iz ratifikovanih međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava, kao i Ustava, koji predviđa odgovornost države za štetu proisteklu iz rada njenih organa.

Žrtve pravo na reparacije potražuju u sudskim postupcima protiv Republike Srbije, kao i na osnovu Zakona o pravima civilnih invalida rata. Zakonikom o krivičnom postupku predviđen je i treći mehanizam – imovinskopravni zahtev oštećenih u krivičnom postupku – ali se on u praksi uopšte ne primenjuje.

Izveštaj daje prikaz pravnih normi relevantnih za ostvarivanje prava na reparacije i njihove primene u praksi pred sudovima i administrativnim organima u Srbiji, kao i njihovu analizu u svetlu standardâ Evropskog suda za ljudska prava. Ključni nalaz izveštaja jeste da sudski i administrativni organi u Srbiji krše pravo žrtava na reparacije i da odluke ovih organa u postupcima za ostvarivanje

reparacija predstavljaju kršenja prava garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, pre svega zabrane mučenja, ponižavajućeg i nečovečnog postupanja, prava na život, prava na pravično suđenje i zabrane diskriminacije. Nepoštovanje Evropske konvencije o ljudskim pravima od strane sudskih i administrativnih vlasti u Srbiji, kada je reč o žrtvama teških povreda ljudskih prava, čini njihovo pravo na reparacije u Srbiji u praksi neostvarivim i gotovo iluzornim.

I. Uvod

Činjenični kontekst

Politički raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) doveo je do više međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba u gotovo svim njenim delovima. Prvi oružani sukob u Sloveniji trajao je tokom juna i jula 1991. godine. Rat u Hrvatskoj trajao je od 1991. do 1995. godine, rat u Bosni i Hercegovini (BiH) započeo je 1992. i okončan je 1995. godine, dok se oružani sukob na Kosovu, koji je započeo početkom 1998. godine, intenzivirao u periodu od marta do juna 1999. godine u vreme vazdušne intervencije NATO protiv Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). Oružani sukob u Makedoniji trajao je od februara do avgusta 2001. godine.

U oružanim sukobima koji su vođeni na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine, život je izgubilo više od 130.000 osoba, oko 4,5 miliona osoba je izbeglo ili se raselilo, dok se u regionu i dalje traga za oko 12.000 nestalih osoba.¹ U Srbiju je tokom i po okončanju sukoba u Hrvatskoj i BiH pristiglo više od pola miliona izbeglica, dok je u periodu od 1999. do 2005. godine sa Kosova došlo više od 200.000 interno raseljenih lica², čime je Srbija postala zemlja sa najvećim brojem izbeglica u Evropi i jedna od pet na svetu sa najdugotrajnijom izbegličkom krizom.³

---

1 U državama nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije još uvek ne postoje državni poimenični popisi poginulih i ubijenih osoba u oružanim sukobima. U nedostatku zvaničnih inicijativa, nevladine organizacije su na sebe preuzele zadatak da istraže, objedine, uporede i sistematizuju sve raspoložive podatke o stradalim i nestalim osobama. U BiH, taj zadatak je izvršio Istraživačko-dokumentacioni centar (IDC) iz Sarajeva, koji je u oktobru 2012. godine objavio „Bosansku knjigu mrtvih” u kojoj je predstavio rezultate višegodišnjeg istraživanja o ljudskim gubicima tokom sukoba u BiH. Fond za humanitarno pravo (FHP), u saradnji sa Documentom iz Zagreba i Fondom za humanitarno pravo Kosovo, radi na prikupljanju podataka o stradalim i nestalim osobama u oružanim sukobima u Hrvatskoj i na Kosovu. Pored toga, FHP istražuje i ljudske gubitke građana Srbije i Crne Gore u drugim oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji.

2 Podaci Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER> (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

3 „Svetski dan izbeglica”, Radio-televizija Srbije, 20. jun 2015. godine, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1954446/Svetski+dan+izbeglica.html> (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

Najupečatljivije obeležje sukoba u bivšoj Jugoslaviji su mnogobrojni ratni zločini – ubistva civila, prisilni nestanci, držanje civila u koncentracionim logorima, sistematsko silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja, itd. Zločini su planirani i činjeni na sistemski način, uz znanje i angažovanje institucija.

Iako se, izuzev za vreme NATO bombardovanja, formalno nije nalazila u ratnom stanju, Srbija je igrala aktivnu ulogu u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji. Pripadnici srpskog naroda u drugim republikama bivše države su, uz podršku i pomoć rukovodstva Srbije, osnovali svoje političko-teritorijalne jedinice i organizovali oružane snage, sa namerom da teritorije pod svojom kontrolom izdvoje iz tih republika.

6

Veći broj najviših političkih, vojnih i policijskih zvaničnika Srbije je procesuiran zbog zločina koje su počinile srpske snage za vreme oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Pored toga, Međunarodni sud pravde je u slučaju tužbe BiH protiv Srbije za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida utvrdio da je Srbija odgovorna za nesprečavanje genocida u Srebrenici i nekažnjavanje odgovornih za ovaj zločin, čime je Srbija postala jedina država na svetu za koju je utvrđeno da je prekršila odredbe ove Konvencije.⁴

Politički kontekst

Ostvarivanje prava na reparacije za žrtve u Srbiji je danas teško dostižno. Jedan od ključnih preduslova za ostvarivanje ovog prava – postojanje jasne političke volje da se prizna i prihvati odgovornost za nedela počinjena u prošlosti – još uvek nije ispunjen.

---

4 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, presuda od 26. februara 2007. godine, <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf> (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

Osim javnih izvinjenja najviših funkcionera i simboličkih i političkih osuda pojedinih zločina⁵, konkretnih i sveobuhvatnih mera institucija Srbije na polju tranzicione pravde nema ili su one skromnog dometa. Strateški pristup istragama i krivičnom gonjenju za ratne zločine još uvek ne postoji, a vrlo mali broj počilaca i njihovih nadređenih je priveden pravdi.⁶ Neki od odgovornih pojedinaca i dalje zauzimaju visoke položaje u bezbednosnim i političkim strukturama. Kršenja ljudskih prava tokom devedesetih godina i dalje javno i otvoreno negiraju nosioci državnih funkcija⁷ i predstavnici političkih partija a nije se pristupilo ni preispitivanju sadržine nastavnog gradiva koje se bavi događajima s kraja prošlog veka. Međutim, u Srbiji je izostanak političke volje za suočavanjem sa teškim nasleđem počinjenih zločina najvidljiviji u odnosu države prema žrtvama, odnosno u nepoštovanju prava žrtava na reparacije.

Pojam reparacije

7

Najznačajniji međunarodni dokument koji na sveobuhvatan način definiše pravo na reparacije jesu Osnovna načela i smernice u vezi sa pravom na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava (Osnovna načela i smernice). Izradu ovog akta inicirala je Komisija Ujedinjenih nacija (UN) za ljudska prava i u njoj je učestvovalo više nezavisnih stručnjaka, nakon čega je on u

-
- 5 Predsednici Srbije i Crne Gore Svetozar Marović i Hrvatske Stjepan Mesić uputili su u septembru 2003. godine međusobno izvinjenje za sve zločine. Predsednik Srbije Boris Tadić uputio je u ime građana Srbije izvinjenje 2004. godine u Sarajevu i 2007. godine u Zagrebu, a 10. jula 2010. godine posetio je memorijalni centar u Potočarima. Predsednik Srbije Tomislav Nikolić u aprilu 2013. godine, u emisiji „Intervju 20” na bosanskom BHT-u, izvinio se za zločine koje su pojedinci počinili nad Bošnjacima u ime Srbije i srpskog naroda. Narodna skupština Republike Srbije donela je u martu 2010. godine Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici, a u oktobru iste godine i Deklaraciju o osudi svih zločina učinjenih nad pripadnicima srpskog naroda i građanima Srbije.
  - 6 Videti: *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – Konture pravde* (Analiza procesuiranja ratnih zločina u Srbiji u periodu od 2004. do 2013. godine), Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2014.
  - 7 „Nikolić negira genocid u Srebrenici”, Deutsche Welle, 1. jun 2012. godine, <http://www.dw.de/nikoli%C4%87-negira-genocid-u-srebrenici/a-15993945> (pristupljeno 31. decembra 2015. godine); „Suzana Paunović: Ugljanin izmišlja torturu”, intervju, Novosti, 6. septembar 2014. godine.

formi rezolucije jednoglasno usvojen u Generalnoj skupštini UN, dobivši time podršku svih članica ove organizacije.⁸

Prema odredbama ove rezolucije, reparacije podrazumevaju prava na restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garancije neponavljanja.⁹

Restitucija treba da, kada je to moguće, povređena prava žrtava vrati u prvobitno stanje, tj. u ono stanje pre nego što je došlo do njihove povrede. Restitucija podrazumeva različite mere, kao što su vraćanje na slobodu, uživanje ljudskih prava, prava na identitet, porodični život i državljanstvo, povratak u mesto boravka, obnavljanje zaposlenja i povratak imovine.¹⁰

Kompenzaciju treba obezbediti za svaku ekonomski merljivu štetu, prikladno i proporcionalno težini povrede i okolnostima svakog kršenja ljudskih prava i ozbiljnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao što su: fizičke ili psihičke povrede; propuštene mogućnosti, uključujući zapošljavanje, obrazovanje i socijalna davanja; materijalna šteta i gubitak zarade, uključujući gubitak mogućnosti za ostvarivanje prihoda; nematerijalna šteta; troškovi za pravnu ili drugu stručnu pomoć, lekove i medicinske usluge; psihološke i socijalne usluge.¹¹

Rehabilitacija podrazumeva medicinsku i psihološku negu, kao i pravne i socijalne usluge.¹²

Satisfakcija treba da sadrži jednu ili sve sledeće mere: delotvorne mere usmerene na obustavljanje daljeg kršenja prava; provera činjenica i puno i javno objavljivanje istine u meri u kojoj takvo obelodanjivanje ne šteti interesima žrtve, njene rodbine, svedoka ili lica koja su intervenisala da bi pomogla žrtvi

---

8 O postupku usvajanja Rezolucije videti: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

9 Osnovna načela i smernice u vezi sa pravom na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 60/147 od 16. decembra 2005. godine (Osnovna načela i smernice), t. 19–23.

10 Osnovna načela i smernice, tačka 19.

11 Osnovna načela i smernice, tačka 20.

12 Osnovna načela i smernice, tačka 21.

ili radi sprečavanja novih kršenja prava; potraga za nestalim; zvanična izjava ili sudska odluka kojom se vraćaju dostojanstvo, ugled i prava žrtava i lica bliskih žrtvama; javno izvinjenje, uključujući priznavanje činjenica i prihvatanje odgovornosti; sudske i administrativne sankcije protiv lica odgovornih za kršenje prava; komemoracija i odavanje počasti žrtvama; uključivanje tačnog opisa kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u obrazovni materijal.¹³

Garancije neponavljanja su mere koje mogu doprineti prevenciji zločina u budućnosti: obezbeđivanje efikasne civilne kontrole vojnih i bezbednosnih snaga; obezbeđivanje poštovanja standarda pravičnog suđenja i nepristrasnosti u svim postupcima; jačanje nezavisnosti sudstva; zaštita pravnik, zdravstvenih radnika, novinara i branilaca ljudskih prava; prioritarno i stalno pružanje edukacije u oblasti ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava svim sektorima društva i obuka bezbednosnih snaga; promovisanje poštovanja kodeksa ponašanja i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda kod državnih službenika; promovisanje mehanizama za sprečavanje i praćenje društvenih konflikata i njihovo rešavanje; reformisanje zakona koji doprinose ili omogućavaju teška kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava.¹⁴

Države su dužne da obezbede reparacije za postupanja ili propuste koji se mogu pripisati državi i koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Obaveza pružanja reparacija postoji i kada odgovorna strana nije u mogućnosti ili nije voljna da to uradi.¹⁵

---

13 Osnovna načela i smernice, tačka 22.

14 Osnovna načela i smernice, tačka 23.

15 Osnovna načela i smernice, t. 15. i 16.

II. Pravni okvir prava žrtava na reparacije u Srbiji

Obaveza Srbije da žrtvama¹⁶ obezbedi reparacije proizlazi iz međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava koje je Srbija ratifikovala, kao i temeljnog pravnog načela odgovornosti za učinjenu štetu, sadržanog u Ustavu Republike Srbije.

Ustav Republike Srbije garantuje svima „pravo na naknadu materijalne ili nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave”¹⁷, kao i pomoć države u slučaju „socijalnih i životnih teškoća” u skladu sa „načelima socijalne pravde, humanizma i poštovanja ljudskog dostojanstva”¹⁸.

Obaveza obeštećenja žrtava kršenja ljudskih prava je sadržana u brojnim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima koje je Srbija ratifikovala: Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima¹⁹, Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije²⁰, Konvenciji protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja²¹, Konvenciji o pravima deteta²². Pravo žrtava na reparacije garantovano je i region-

16 „Pod terminom ‚žrtva’ podrazumeva se osoba koja je pretrpela štetu, uključujući telesno ili mentalno oštećenje, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili znatnu povredu svojih temeljnih prava, kroz dela ili propuste koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Termin ‚žrtva’ takođe uključuje i blisku porodicu ili izdržavana lica neposredne žrtve.“ (Osnovna načela i smernice, tačka 8.)

17 Član 35. stav 2. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06).

18 Član 69. stav 1. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06).

19 Čl. 2. i 9. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 7/71).

20 Član 6. Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 31/67).

21 Član 14. Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 9/91).

22 Član 39. Konvencije o pravima deteta („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 15/90 i 2/97 i „Sl. list SRJ”, br. 7/02).

alnim mehanizmima za zaštitu ljudskih prava, odredbama Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda²³ i Evropskom konvencijom o obeštećenju žrtava nasilja²⁴, koju Srbija nije ratifikovala ni pet godina nakon što ju je potpisala. Ovo pravo garantovano je i praksom međunarodnih tela za zaštitu ljudskih prava: Evropskog suda za ljudska prava²⁵, Komiteta UN protiv torture²⁶, Komiteta UN za ljudska prava²⁷ i Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena²⁸.

Prvi dopunski protokol uz Ženevske konvencije, koji je na pravnoj snazi u Srbiji od 1978. godine, navodi: „Strana u sukobu koja povredi odredbe Konvencija ili ovog protokola biće, u zavisnosti od slučaja, obavezna da plati obeštećenje. Ona će biti odgovorna za sva dela koja učine lica koja se nalaze u redovima njenih oružanih snaga.”²⁹

Pored navedenih međunarodnih ugovora, obaveza pružanja reparacija žrtvama različitih povreda ljudskih prava sadržana je i u izvesnom broju deklaracija, koje predstavljaju tzv. meko pravo.³⁰ Osim Osnovnih načela i smernica (Rezolucija UN iz 2006. godine), o kojima je već bilo reči, Republika Srbija je 2013. godine potpisala i Deklaraciju o obavezi suzbijanja seksualnog nasilja u oružanim su

II

---

23 Čl. 13. i 41. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

24 Čl. 2. i 4. Evropske konvencije o obeštećenju žrtava nasilja.

25 Videti npr. *Cyprus v. Turkey*, predstava br. 25781/94, presuda od 10. maja 2001. godine.

26 Videti npr. *Hajrizi Dzemajl et al. v. Yugoslavia*, Comm. No. 161/2000, U.N. Doc. CAT/C/29/D/161/2000, 2. decembar 2002. godine (slučaj *Danilovgrad*).

27 Videti npr. *María del Carmen Almeida de Quinteros et al. v. Uruguay*, UN, Com. No. 107/1981, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2, 21. jul 1983. godine.

28 Videti npr. *Şahide Goekce v. Austria*, Comm. No. 5/2005, U.N. Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005, 6. avgust 2007. godine.

29 Član 91. Prvog dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 16/78).

30 Nepoštovanje odredbi ovih akata samo po sebi ne povlači sankciju, ali oni svoj autoritet crpe ili iz tela koje ih je usvojilo (najčešće UN) ili iz činjenice da odražavaju konsenzus među državama u pogledu određenih pitanja.

kobima, čime se obavezala da, između ostalog, ovim žrtvama obezbedi pomoć i negu, uključujući zdravstvenu i psihosocijalnu zaštitu.³¹

Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe ovlašćenja iz 1985. godine između ostalih predviđa i sledeća prava žrtava: pravo na tretiranje s poštovanjem, pravo na priznanje patnje, pravo na naknadu štete od strane počinioca i države, pravo na odgovarajuće službe podrške, uključujući neophodnu materijalnu, medicinsku, psihološku i socijalnu pomoć, pravo na restituciju ili naknadu pretrpljene štete ili gubitka, itd.³²

Imajući u vidu da je Republika Srbija kandidat za članstvo u Evropskoj uniji i da je za napredak u tom svojstvu neophodno da uskladi svoje zakonodavstvo sa pravnim tekovinama Evropske unije, relevantne su i Direktiva Saveta o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela iz 2004. godine³³ i Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela iz 2012. godine³⁴, koje žrtvama garantuju pravo na kompenzaciju, besplatnu pravnu pomoć, zdravstvenu i psihosocijalnu zaštitu.

12

---

31 Deklaracija o obavezi suzbijanja seksualnog nasilja u oružanim sukobima. Dostupna na engleskom jeziku na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/274724/A_DECLARATION_OF_COMMITMENT_TO_END_SEXUAL_VIOLENCE_IN_CONFLICT.pdf (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

32 Deklaracija o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe ovlašćenja, Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 40/34 od 29. novembra 1985. godine.

33 Direktiva Saveta 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. godine o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela, uvodne izjave br. 6 i 7, čl. 2, 5. i 12.

34 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava krivičnih dela, kojom se zamenjuje Okvirna odluka Saveta 2001/220/PUP, uvodne izjave br. 49 i 62, član 4. stav 1. tačka e), član 9. stav 1. tačka a), član 16.

III. Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u Srbiji

I. Ko ima pravo na reparacije?

Prekogranični karakter sukoba u bivšoj Jugoslaviji za posledicu je imao, između ostalog, kompleksnu situaciju u pogledu ostvarivanja prava na reparacije žrtava ratnih zločina. Naime, veliki broj žrtava danas ne živi u svojim predratnim prebivalištima, te institucije države u kojoj žive nisu one koje su odgovorne za počinjene zločine. Tako u Srbiji danas živi veliki broj žrtava zločina počinjenih u drugim državama bivše Jugoslavije. Takođe, značajan je i broj stranih državljana – žrtava zločina počinjenih od strane snaga pod direktnom i indirektnom kontrolom Srbije tokom njihovog učešća u sukobima na teritoriji drugih država (Hrvatska i BiH), kao i žrtava koje su naknadno postale strani državljani (Kosovo).

Kako je već ranije naglašeno, međunarodni standardi nameću obavezu državama da obezbede reparacije žrtvama bez obzira na činjenicu ko je zločine počinio. Drugim rečima, čak i ako su zločine počinile snage suprotne strane u sukobu, država je obavezna da obezbedi reparacije žrtvama tih zločina ukoliko one žive na njenoj teritoriji. Kada se ovo ima u vidu, moguće je utvrditi više kategorija žrtava ratova kojima je Republika Srbija, u skladu sa međunarodnim i domaćim pravom, dužna da obezbedi reparacije:

a) Žrtve – strani državljani → osobe koje su preživele nasilje od strane snaga pod direktnom ili indirektnom kontrolom Srbije, tokom sukoba u Hrvatskoj i BiH, odnosno na Kosovu. Ove žrtve su državljani drugih država, a velika većina njih već ostvaruje neka prava iz oblasti reparacija (po osnovu statusa o civilnim žrtvama rata u svojim državama). Broj osoba koje pripadaju ovoj kategoriji teško je preciznije proceniti, ali je sigurno da nije manji od 20.000.

b) Žrtve koje žive u Srbiji → osobe koje su lično pretrpele nasilje, ili su u zločinima izgubile člana porodice od strane srpskih snaga na teritoriji Srbije, ili od strane drugih oružanih snaga na teritoriji drugih republika bivše Jugo-

slavije, a koje danas žive u Srbiji (bez obzira koje su državljanstvo imale tokom oružanog sukoba). Prema grubim procenama FHP-a, u Srbiji živi oko 20.000 osoba koje pripadaju ovoj kategoriji. Reč je o osobama koje su mahom izbeglice i raseljena lica, ili su u međuvremenu stekle državljanstvo Republike Srbije. Ova kategorija žrtava se suočava sa najozbiljnijim problemima ostvarivanja prava na reparacije.

2. Mehanizmi ostvarivanja reparacija u Republici Srbiji

U Republici Srbiji postoje tri mehanizma za ostvarivanje prava na reparacije. Prvi mehanizam je putem administrativne procedure priznanja statusa civilne žrtve rata, a drugi putem sudskih postupaka za naknadu štete protiv Republike Srbije. Treći mehanizam se pokreće isticanjem imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku.

14

2.1 Prava na osnovu statusa civilne žrtve rata

Status civilne žrtve rata stiče se kroz administrativnu proceduru propisanu Zakonom o pravima civilnih invalida rata, usvojenim 1996. godine.³⁵ Ovu proceduru, u skladu sa pomenutim zakonom, mogu pokrenuti isključivo žrtve koje su državljani Srbije.³⁶

Sticanjem ovog statusa, žrtve dobijaju pravo na mesečna novčana primanja, povlastice u javnom prevozu, zdravstvenu zaštitu. Za ostvarivanje najznačajnijeg prava – novčanog primanja – članovi porodica žrtava moraju ispuniti i dodatni uslov socijalne ugroženosti.

Sticanje statusa civilne žrtve rata ne isključuje pravo na materijalno obeštećenje, odnosno pravo na pokretanje sudskog postupka protiv Republike Srbije.

---

35 Zakon o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96).

36 Stanovište Vrhovnog suda Srbije izneto u presudi Už.24/04 od 1. jula 2004. godine: „Svojstvo civilnog invalida rata može se priznati i licima koja u vreme oštećenja organizma nisu bili državljani RS i SRJ, ako su u vreme podnošenja zahteva za ostvarivanje svojstva civilnog invalida rata imali državljanstvo RS i SRJ.”

Administrativni i sudski mehanizam predstavljaju dva potpuno odvojena načina za ostvarivanje prava na reparacije. Oni se temelje na različitim zakonskim odredbama i tiču se različitim pravnih instituta i oblasti. Sudske reparacije zasnivaju se na institutu naknade štete, dok administrativni mehanizam ostvarivanja reparacija, onako kako je sada definisan u Zakonu o pravima civilnih invalida rata spada u domen socijalne zaštite.³⁷

2.2 Sudski postupci za naknadu štete protiv Republike Srbije

Za žrtve iz drugih bivših jugoslovenskih republika, sudski postupci za naknadu štete protiv Republike Srbije su jedini mehanizam ostvarivanja prava na reparacije od države Srbije. Ovaj mehanizam je jedino sredstvo ostvarivanja prava na reparacije i za žrtve koje žive u Srbiji, a koje zbog krupnih nedostataka Zakona o pravima civilnih invalida rata, ne mogu u Srbiji steći status civilne žrtve rata. Prema podacima FHP-a, do sada je pokrenuto više stotina sudskih postupaka za naknadu štete protiv Republike Srbije, preko FHP-a ili preko privatno angažovanih advokata.³⁸

15

2.3 Imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku

U okviru krivičnog postupka koji se vodi protiv odgovornih lica za ratne zločine i druge povrede ljudskih prava, žrtve mogu istaći imovinskopravni zahtev za

---

37 „Zahtev žalioca da mu se prizna svojstvo civilnog invalida rata na osnovu presude Prvog opštinskog suda u Beogradu jer je u sudskom postupku okončanom pred navedenim sudom ostvario pravo na naknadu štete i u tom postupku je utvrđeno da postoji uzročno-posledična veza između povreda i upotrebe sile u prostorijama SUP-a Novi Pazar u cilju iznuđivanja priznanja da poseduje nelegalno oružje i da je učestvovao u aktivnostima protiv države, se ne može prihvatiti kao dokaz iz člana 12. Zakona. Ovo stoga što je navedenu nadoknadu nematerijalne štete ostvario u drugom postupku i po drugim propisima a ne po propisima kojima se utvrđuju uslovi i postupak za priznavanje prava u oblasti zaštite civilnih invalida rata.” [kurziv FHP] Rešenje Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije broj: 580-02-00166/2012-11 od 27. februara 2012. godine.

38 Od 2000. godine do danas, FHP je u postupcima za naknadu štete protiv države (Srbije, Crne Gore i Kosova) zastupao preko 1000 žrtava ratnih zločina, torture, nezakonitog pritvora, prinudne mobilizacije i drugih kršenja ljudskih prava koja su pripadnici srpskih snaga počinili u BiH, Hrvatskoj, Srbiji i na Kosovu. Sa druge strane, ne postoji precizan broj sudskih postupaka za naknadu štete pokrenutih preko privatnih advokata.

naknadu materijalne i/ili nematerijalne štete prema počiniocima. U svojstvu oštećenih u krivičnom postupku, žrtve mogu podneti zahtev do kraja glavnog pretresa. Sud je u obavezi da prikupi dokaze o osnovanosti imovinskopravnog zahteva i njegovoj visini i da o njemu donese odluku, ukoliko odlučivanje o ovom zahtevu ne bi dovelo do znatnog odugovlačenja postupka.³⁹

3. Usklađenost mehanizama za ostvarivanje prava na reparacije sa standardima Evropske konvencije o ljudskim pravima

U ovom delu izveštaja će se analizirati usklađenost sudskih postupaka i sudskih odluka o zahtevima žrtava za materijalnim obeštećenjem u parničnim postupcima i predmetima ratnih zločina, kao i usklađenost zakonskog okvira za sticanje statusa civilne žrtve rata u Srbiji, sa standardima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) koji su nastali u bogatoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (Evropski sud).

Srbija je Evropsku konvenciju zajedno sa njenim dodatnim protokolima ratifikovala 2004. godine (tada još u sklopu Državne zajednice Srbija i Crna Gora).⁴⁰ Od tada, Evropska konvencija čini sastavni deo domaćeg pravnog sistema i Srbija podleže nadzoru Evropskog suda nad primenom Konvencije. Nadležnost Evropskog suda se proteže na sve predmete koji se tiču tumačenja i primene Evropske konvencije, kao i njenih protokola koje je Srbija ratifikovala.⁴¹

39 Čl. 252–260. Zakona o krivičnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14).

40 Član 1. Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni uz Konvenciju i Prvi protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtno kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtno kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

41 Videti čl. 33, 34. i 46. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U slučajevima povreda prava na život i zabrane torture, Evropski sud je utvrdio da su za obeštećenje neophodne dve mere. Prvo, državni organi su dužni da sprovedu detaljnu i efikasnu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih. Drugo, neophodno je žrtvi obezbediti naknadu štete ili barem mogućnost traženja i dobijanja naknade štete.⁴² Evropski sud u presudama naglašava i da država neće ispuniti svoju obavezu dodeljivanjem bilo kakve naknade štete, već da ona mora biti adekvatne visine.⁴³

Imperativ poštovanja standarda Evropskog suda od strane institucija Srbije temelji se ne samo na pravnoj obaveznosti, već i na političkom opredeljenju Srbije za sticanje članstva u Evropskoj uniji. Naime, u brojnim dokumentima kojima EU Srbiji preporučuje mere neophodne za usklađivanje njenog prava sa pravnim tekovinama EU, poštovanje Evropske konvencije predstavlja jedan od temeljnih zahteva. Tako se u izveštaju o sprovedenom skriningu u okviru pregovora o Poglavlju 23 (pravosuđe i osnovna prava) navodi da se, iako su u Srbiji uspostavljeni opšti pravni i institucionalni okviri, i dalje uočavaju nedostaci u praktičnoj realizaciji ljudskih prava, i kada je sprovede pravosudni organi i organi zaduženi za sprovođenje zakona, a zatim su date i preporuke za unapređenje poštovanja svih osnovnih ljudskih prava, koja su ujedno garantovana i Evropskom konvencijom.⁴⁴

Uprkos pravno obavezujućem karakteru i snažnom autoritetu Evropske konvencije, odnosno Evropskog suda, državni organi Srbije ne poštuju jasno uspostavljene standarde u pogledu prava žrtava kršenja ljudskih prava na reparacije. Zakonski okvir i praksa državnih organa u ovom domenu je u dubokom neskladu sa pravima propisanim Evropskom konvencijom i principima

---

42 Videti npr. *Gafgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116; *Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*, predstavka br. 7888/03, presuda od 20. decembra 2007. godine, par. 56.

43 Videti npr. *Gafgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116; *Ciorap v. Moldova*, predstavka br. 7481/06, presuda od 31. avgusta 2010. godine, par. 24–25.

44 Nezvanični prevod Izveštaja Komisije o skriningu za Srbiju, Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, str. 40–49, dostupan na http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/Skrining/Screening%20Report%202023_SR.pdf (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

razvijenim u praksi Evropskog suda. Kao što će se videti iz analiza koje slede, ostvarivanje prava žrtava na reparacije u Srbiji opstruisano je od strane institucija Srbije putem zastarelog i neadekvatnog domaćeg normativnog okvira, ali i putem loše prakse relevantnih organa – sudova i administrativnih organa. Drugim rečima, većina žrtava teških kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u Srbiji nema ni mogućnost dobijanja naknade štete, odnosno ta mogućnost je samo „teoretska i iluzorna”⁴⁵ zbog diskriminatornih zakonskih rešenja i njihovog restriktivnog tumačenja u praksi.

3.1. Kratka analiza usklađenosti administrativnog mehanizma za ostvarivanje reparacija u Srbiji sa standardima Evropskog suda

18

Administrativni mehanizam za ostvarivanje reparacija u Srbiji zasniva se na jednom osnovnom zakonskom propisu i supsidijarnoj primeni nekoliko drugih propisa. Osnovni izvor prava na reparacije za žrtve rata u Srbiji je Zakon o pravima civilnih invalida rata⁴⁶, kojim se propisuju prava, kao i uslovi za sticanje statusa civilnog invalida rata, odnosno člana porodice civilne žrtve rata i civilnog invalida rata.

Ovaj pravni okvir u suprotnosti je kako sa odredbama Ustava, tako i sa obavezom garancije ljudskih prava i sloboda koju je Srbija preuzela pristupanjem Evropskoj konvenciji. Primena ovog zakona u praksi dovodi do toga da je ostvarivanje prava na reparacije za većinu žrtava povreda ljudskih prava u vezi sa sukobima devedesetih godina praktično nemoguće putem administrativnog mehanizma.

Zakon o pravima civilnih invalida rata, njegovo tumačenje i primena po pravilu rezultiraju u povredi prava na pravično suđenje predviđeno članom 6. Evropske konvencije, povredi zabrane diskriminacije predviđene članom 14. Evropske konvencije i članom 1. Protokola 12 uz Evropsku konvenciju, kao i prava na delotvorni pravni lek predviđen članom 13. Evropske konvencije.

45 Videti npr. *El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, predstavka br. 39630/09, presuda od 13. decembra 2012. godine, par. 261.

46 Zakon o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96).

3.1.1. Zakonska definicija žrtava (ko su žrtve?)

Zakon poznaje dve kategorije (statusa) civilnih žrtava oružanih sukoba – civilni invalidi rata i članovi porodica civilnih žrtava rata. Prema zakonskoj definiciji, civilni invalid rata je „lice kod koga nastupi telesno oštećenje od najmanje 50% usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove, zadobijene zlostavljanjem ili lišenjem slobode od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih odnosno terorističkih akcija”.⁴⁷ Članom porodice civilne žrtve rata u smislu Zakona smatra se „član porodice umrlog civilnog invalida rata, ukoliko je sa njim, pre njegove smrti, živeo u zajedničkom domaćinstvu; član porodice lica koje je poginulo ili umrlo pod okolnostima navedenim u članu 2. Zakona; bračni drug, deca (rođena u braku ili van braka, usvojena i pastorčad) i roditelji”.⁴⁸

Ostvarivanje prava iz ovog Zakona moguće je samo za državljane Srbije, koji kumulativno ispunjavaju sve uslove navedene u Zakonu.

19

Sticanjem jednog od dva statusa, žrtve stiču pravo na ličnu invalidninu, određena novčana primanja, zdravstvenu zaštitu i povlašćen prevoz.⁴⁹ Pravo na novčana primanja u vidu mesečnog primanja uslovljena su postojanjem dodatnih okolnosti – materijalne neobezbeđenosti, nesposobnosti za privređivanje i redovnih prihoda koji su ispod imovinskog cenzusa.⁵⁰

---

47 Član 2. Zakona o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96).

48 Član 3. Zakona o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96).

49 Čl. 7–15, 32, 39–44. i 54–59. Zakona o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96).

50 U pogledu obima prava, kao i uslova, načina i postupka za njihovo ostvarivanje, Zakon o pravima civilnih invalida rata u čl. 7. i 8. upućuje na primenu propisa kojima se uređuju prava boraca i ratnih vojnih invalida, odnosno članova porodica palih boraca i umrlih ratnih vojnih invalida. Kako je ova materija ranije bila uređena i na saveznom i na republičkom nivou, danas su u Srbiji na snazi dva zakona koja uređuju ovu oblast – Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica („Sl. glasnik SRS”, br. 54/89 i „Sl. glasnik RS”, br. 137/04) i Zakon osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca („Sl. list SRJ”, br. 24/98, 29/98 – ispr. i 25/00 – odluka SUS i „Sl. glasnik RS”, br. 101/05 – dr. zakon i 111/09 – dr. zakon). Uslovi materijalne neobezbeđenosti, nesposobnosti za privređivanje i imovinskog cenzusa bliže su uređeni u čl. 7–15. Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica.

3.1.2. Ključni aspekti neusklađenosti sa Evropskom konvencijom

Brojne kategorije žrtava kršenja ljudskih prava koje danas žive u Srbiji izostavljene su iz zakonske definicije civilne žrtve rata na osnovu, sa stanovišta Evropske konvencije, nedopuštenih i nelegitimnih okolnosti.

i. Diskriminacija žrtava na osnovu okolnosti koje se tiču počinioca nasilja

Kao što je ranije navedeno, Zakon o pravima civilnih invalida rata određuje da će se formalni status po ovom zakonu priznati samo onim licima koja su stradala „od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija” [kurziv FHP]. Zakon na ovaj način iz kruga mogućih korisnika eksplicitno isključuje sve žrtve kojima su povredu nanele formacije koje su istupale kao zvanične snage Republike Srbije ili su tokom rata bile na istoj strani – Jugoslovenska narodna armija (JNA), Vojska Jugoslavije (VJ), Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) ili Vojska Republike Srpske (VRS), kao i njima potčinjene formacije. Ovo tumačenje zakona je potvrđeno i u praksi, u više postupaka za priznanje statusa civilne žrtve rata. Naime, nadležni organi uprave odbijali su zahteve žrtava kršenja ljudskih prava za koje su odgovorni pripadnici nekih od gorenavedenih formacija upravo sa obrazloženjem da se te formacije ne mogu smatrati neprijateljskim.⁵¹

Neke od najbrojnijih kategorija žrtava koje su na ovaj način isključene su: (1) nekoliko hiljada izbeglica iz Hrvatske i BiH, prinudno mobilisanih od strane pripadnika MUP-a, od kojih je većina podvrgnuta torturi i nečovečnom postupanju, a neutvrđeni broj je stradao, ili prisilno nestao; (2) stotine muškaraca,

51 Rešenje Odeljenja za društvene delatnosti Gradske uprave za izvorne i poverene poslove Grada Novog Pazara, broj 585-12/13, od 26. aprila 2013. godine; Rešenje Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju broj: 129-585-79/2012-02 od 29. novembra 2012. godine, po žalbi protiv Rešenja Odeljenja za opštu upravu, društvene delatnosti i skupštinske poslove Opštinske uprave Opštine Apatin broj: 585-1/2012-IV/03 od 4. oktobra 2012. godine.

pripadnika bošnjačke zajednice iz Sandžaka koje su pripadnici MUP-a nezakonito privodili i zlostavljali za vreme trajanja sukoba u BiH, pod neosnovanim optužbama da sarađuju sa Armijom BiH i da učestvuju u aktivnostima „protiv države”; (3) pripadnici bošnjačke zajednice iz pograničnih sela u opštini Priboj koji su ubijeni, maltretirani i proterani tokom rata u BiH.

Dejstvo ovog uslova u praksi je posredna diskriminacija gore pobrojanih kategorija žrtava. Naizgled neutralnim uslovom sadržanim u odredbi Zakona, u praksi se ovim grupama uskraćuju predviđena prava, čime se ne samo obesmišljava cilj samog Zakona – da se uredi prava svih, a ne samo pojedinih civilnih invalida rata i članova porodica civilnih žrtava rata – već se i najveći broj potencijalnih korisnika prava diskriminiše na osnovu određenog ličnog svojstva. Ovakav zakonski uslov nije u skladu sa članom 14. Evropske konvencije koji zabranjuje diskriminaciju u uživanju bilo kog prava garantovanog Konvencijom na osnovu nekog posebnog svojstva, kao što su pol, rasa, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno i socijalno poreklo, itd.

Iako su države potpisnice Evropske konvencije slobodne u načinu uređivanja prava i obaveza svojih građana, one čineći to ne smeju da vrše diskriminaciju. Osim člana 14, kojim se zabranjuje diskriminacija u vezi sa uživanjem nekog od ostalih prava garantovanih Konvencijom, Protokol 12 Evropske konvencije, kome je i Srbija pristupila istovremeno kada i samoj Konvenciji (2004. godine), zabranjuje svaku diskriminaciju na domaćem nivou, bez obzira o kom konkretnom pravu se radi.⁵²

ii. Diskriminacija porodica nestalih osoba nestalih osoba

Prema važećem Zakonu, prisilno nestale osobe nisu civilne žrtve rata a njihove porodice zbog toga ne mogu ostvariti prava koja mogu ostvariti porodice ubijenih civilnih žrtava rata.⁵³ Da bi porodice nestalih osoba ostvarile prava po Zakonu, moraju svoje nestale članove porodice da proglase umrlim

⁵² Videti str. 84.

⁵³ Prema definiciji iz člana 3. stav 2. Zakona, članom porodice civilne žrtve rata smatra se član porodice lica koje je *poginulo ili umrlo* pod okolnostima iz člana 2. ovog zakona. Ovakva definicija po svojoj formulaciji ne uključuje lica za koja ne postoji potvrda o smrti.

u vanparničnom postupku.⁵⁴ Međutim, mnoge porodice odbijaju da proglase svoje najbliže umrlim dok se ne pronađu njihovi posmrtni ostaci i ne utvrdi njihova sudbina, odnosno okolnosti pod kojima su prisilno odvedeni. Ovakav zakonski uslov je u suprotnosti sa standardima Evropskog suda koji članove porodice prisilno nestalih osoba smatra žrtvama povrede zabrane nečovečnog postupanja.⁵⁵

iii. Diskriminacija žrtava po osnovu okolnosti koje se tiču vremena i mesta počinjenja zločina

Prema tumačenju odredbi Zakona od strane upravnih i sudskih organa, jedan od preduslova za priznanje statusa civilne žrtve rata jeste da se nasilje prema konkretnom podnosiocu zahteva desilo u vreme proglašenog ratnog stanja (u članu 2. Zakona navedeno je da povreda mora nastati „za vreme rata”, odnosno tokom „izvođenja ratnih operacija”) i na teritoriji Republike Srbije.⁵⁶ S obzirom na to da je SRJ, pravni prethodnik Republike Srbije, formalno bila u oružanom sukobu samo u periodu od 24. marta do 26. juna 1999. godine⁵⁷, postavljanjem ovih uslova sve žrtve koje su nasilje i druge povrede ljudskih prava pretrpele tokom devedesetih godina u sukobima, ali izvan navedenog perioda i van teritorije Srbije, onemogućene su da ostvare svoja prava po ovom Zakonu, iako su im povrede nanete u toku ratnih dejstava ili u vezi sa njima.

54 Zakon o vanparničnom postupku Srbije („Sl. glasnik SRS”, br. 25/82 i 48/88 i „Sl. glasnik RS”, br. 46/95 – dr. zakon, 18/2005 – dr. zakon, 85/2012 i 45/2013 – dr. zakon).

55 Videti npr. *Kurt v. Turkey*, predstavka br. 15/1997/799/1002, presuda od 25. maja 1998. godine, par. 134; *Cyprus v. Turkey*, predstavka br. 25781/94, presuda od 10. maja 2001. godine, par. 157.

56 Iako Zakon eksplicitno ne propisuje uslov teritorijalnosti, tj. ne postavlja zahtev u pogledu teritorije gde se povreda desila, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Vrhovni kasacioni sud Srbije ovaj Zakon tumače na način da se priznaju samo povrede koje su se desile na teritoriji Republike Srbije. Videti: Fond za humanitarno pravo i Documenta, *Tranziciona pravda u postjugoslovenskim zemljama: Izveštaj za 2007. godinu*, str. 44 i 45; Rešenja opštinske uprave Priboj 04 broj: 580-5/2012 od 10. oktobra 2012. godine, 04 broj: 580-4/2012 od 9. oktobra 2012. godine, 04 broj: 580-3/2012 od 8. oktobra 2012. godine, 04 broj: 580-2/2012 od 22. aprila 2013. godine, 04 broj: 580-6/2012 od 10. oktobra 2012. godine; Presuda Vrhovnog kasacionog suda Srbije Gž 83/10 od 28. januara 2011. godine, utvrđena na sednici Građanskog odeljenja 21. marta 2011. godine.

57 Odluka o ukidanju ratnog stanja („Sl. list SRJ”, br. 15/99 i 44/99).

Protokol 12 Evropske konvencije zabranjuje diskriminaciju kada je reč o uživanju bilo kog prava koje je predviđeno nacionalnim zakonom države potpisnice. Osim toga, njime se zabranjuje svakom državnom organu da u odlučivanju o pravima i obavezama pojedinaca, kao i u sprovođenju zakona, vrši diskriminaciju.

Vezivanjem vremenskog uslova nastanka povrede za period formalno proglašenog ratnog stanja, kao i ograničavanjem teritorijalnog uslova na granice Republike Srbije, iako to u Zakonu nije navedeno, upravni i sudski organi Srbije ignorišu činjenicu da je veći broj žrtava u Republici Srbiji povrede pretrpeo izvan ovako postavljenih uslova i tako ih stavljaju u nejednak položaj, a bez objektivnog i razumnog opravdanja. Takvo postupanje protivno je i odredbama Ustava Republike Srbije.⁵⁸

iv. Diskriminacija žrtava po osnovu stepena invaliditeta i vrste zdravstvenih posledica

Zakon o pravima civilnih invalida rata uspostavlja prag invaliditeta za priznavanje civilne žrtve rata i utvrđuje fizičko oštećenje kao jedinu vrstu posledica nasilja koje je relevantno za priznavanje statusa. Naime, prema ovom zakonu, žrtvom se smatra jedino „lice kod koga nastupi *telesno oštećenje od najmanje 50% usled rane, povrede ili ozlede koje su ostavile vidne tragove...*” [kurziv FHP] Ovi zakonski uslovi iz kruga uživalaca prava na reparacije isključuju sve žrtve nasilja koje imaju fizičko oštećenje ispod 50 odsto, kao i one koje su suočene sa ozbiljnim psihičkim posledicama nasilja.

Posledice nasilja koje su žrtve preživele vrlo često su isključivo psihičke prirode. To je posebno svojstveno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama

---

58 Prema članu 18. stav 3. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06), odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje. Prema članu 21. stav 3. Ustava, zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

torture i nečovečnog postupanja. Jedna od najčešćih psihičkih posledica koje se javljaju kod žrtava nasilja je post-traumatski stresni poremećaj (PTSP), koji dovodi do značajnog umanjavanja životne aktivnosti i negativno utiče na izgleda da ta osoba vodi normalan život.

Ovakvo neopravdano pravljenje razlike između osoba sa mentalnim i fizičkim oštećenjima predstavlja diskriminaciju i kršenje zabrane diskriminacije propisane članom 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, a ujedno i povredu Zakona o zabrani diskriminacije⁵⁹ i Ustava Republike Srbije koji u članu 21. stav 3. navodi: „Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu [...] psihičkog ili fizičkog invaliditeta.”

24

Sa druge strane, propisivanjem donje granice telesnog oštećenja, žrtvama koje žive sa nešto manjim ali ipak značajnim i doživotnim fizičkim posledicama po zdravlje uskraćuje se priznavanje statusa. Diskriminatorni karakter ove odredbe posebno je uočljiv ako se uzme u obzir da propisana minimalna granica telesnog oštećenja za ratne vojne invalide iznosi 20 odsto. Reč je o nesrazmerno ograničavajućem uslovu, za čije postojanje ne postoji razuman i legitiman cilj i koji ne zadovoljava standard koji je Evropski sud postavio u svojoj sudskoj praksi.⁶⁰

v. Negiranje prava žrtava uspostavljanjem dodatnih socijalno-materijalnih uslova

Da bi žrtve i članovi njihovih porodica ostvarili pravo na mesečno novčano primanje, moraju ispuniti sva tri uslova propisana zakonskim okvirom: da su materijalno neobezbeđeni, da nisu sposobni za privređivanje, kao i da se na-

59 Zakon o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS”, br. 22/09).

60 O standardu Evropskog suda u pogledu legitimnog cilja za nejednako postupanje videti: *Belgian linguistics*, predstavke br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, presuda od 23. jula 1968. godine, odeljak I.B, par. 10; *Rasmussen v. Danemark*, predstavka br. 8777/79, presuda od 28. novembra 1984. godine, par. 38. Videti takođe *Glor v. Switzerland*, predstavka br. 13444/04, presuda od 30. aprila 2009. godine, par. 90–91, gde je Sud ovaj standard primenio na nejednak tretman lica upravo u odnosu na stepen invaliditeta.

laze ispod imovinskog cenzusa.⁶¹ Materijalna neobezbeđenost podrazumeva nepostojanje ličnih prihoda (iz radnog odnosa, samostalne delatnosti ili socijalnih davanja). Nesposobnost za privređivanje utvrđuje se na osnovu stepena invaliditeta, starosne dobi ili staranja o detetu, a imovinski cenzus se određuje prema redovnim prihodima celokupnog domaćinstva.

Postavljanjem ovih dodatnih uslova koji se tiču materijalnog stanja žrtava i njihovih porodica, zakonodavac praktično negira reparativnu prirodu jednog od ključnih prava koje civilne žrtve rata stiču nakon priznavanja statusa i svodi ga na davanje iz domena socijalne pomoći. Naime, već je ukazano kako je pravo na reparacije političko pravo, koje proističe iz kršenja drugih temeljnih ljudskih prava. Kao takvo, cilj ovog prava je da ispravi ili ublaži nastalu povredu, a ne da popravi materijalni položaj žrtve. Osnov za obavezu pružanja reparacija leži u načelu međunarodnog prava o odgovornosti države za kršenje temeljnih ljudskih prava, i svako uslovljavanje te obaveze prema žrtvama od strane Srbije predstavlja izigravanje ovog elementarnog i široko prihvaćenog načela. Iako Evropski sud ne postavlja konkretna ograničenja državama na polju socijalne politike, faktičkim izjednačavanjem žrtava teških povreda temeljnih ljudskih prava zagarantovanih Konvencijom i drugih korisnika mera socijalne zaštite, žrtvama je uskraćeno pravo na delotvoran pravni lek iz člana 13. Konvencije, koji kada se radi o povredama najvažnijih prava zagarantovanih Konvencijom (prava na život i zabrane torture) podrazumeva i isplatu odštete u primerenim slučajevima.⁶²

---

61 Imovinski cenzus predstavlja odnos ukupnih prihoda domaćinstva, podeljenih brojem članova domaćinstva, i prosečnog prihoda u Republici Srbiji za datu godinu. Videti član 9. stav 3. Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica („Sl. glasnik SRS”, br. 54/89 i „Sl. glasnik RS”, br. 137/04), koji se shodno primenjuje na civilne invalide rata.

62 O pravu na delotvorni pravni lek u vezi sa zabranom torture videti *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1996. godine, par. 98; slično u vezi sa pravom na život, videti *Tanrikulu v. Turkey*, predstavka br. 23763/94, presuda od 8. jula 1999. godine, par. 117.

vi. Nelegitimno isključenje članova porodice iz kruga uživalaca prava

Zakon taksativno navodi koji članovi porodice mogu ostvariti pravo na reparacije, propisujući i dodatni uslov – da je „pre njegove smrti, [član porodice] živeo u zajedničkom domaćinstvu”. To mogu biti: bračni drug, deca (rođena u braku ili van braka, usvojena i pastorčad) i roditelji. Ovaj uslov iz kruga uživalaca prava na reparacije isključuje braću i sestre stradale osobe, ali i decu i roditelje ukoliko nisu živeli u zajedničkom domaćinstvu. Time se veza između bliskih srodnika svodi na zajednicu privređivanja, dok se potpuno zanemaruje emotivna dimenzija porodičnih odnosa.

26

Ovakav uslov je u suprotnosti sa standardima Evropskog suda koji u slučajevima teških kršenja ljudskih prava, poput prava na život i zabranu torture, prilikom odlučivanja o tome da li je član porodice žrtve kršenja ljudskih prava takođe žrtva, uzima u obzir brojne faktore poput stepena srodstva, specifičnosti njihovog odnosa, u kojoj meri je član porodice bio svedok događaja o kojem je reč, angažovanosti člana porodice u pokušajima da dobije informacije o žrtvi i načina na koji su vlasti reagovala na te zahteve.⁶³

FHP je u periodu od novembra 2011. godine do marta 2013. godine u ime 14 žrtava kršenja ljudskih prava, državljana Srbije, pokrenuo 12 upravnih postupaka za priznanje statusa civilnih žrtava rata prema Zakonu o pravima civilnih invalida rata. O pojedinačnim postupcima biće više reči u odeljku IV. 2. ovog izveštaja.

3.2. Kratka analiza sudskih postupaka za ostvarivanje reparacija u Srbiji i njihove usklađenosti sa standardima Evropskog suda

Pravni osnov za tužbene zahteve za naknadu štete protiv države zbog odgovornosti za kršenje ljudskih prava, uz ranije pomenute odredbe Ustava Republike

---

63 *Çakici v. Turkey*, predstavka br. 23657/94, presuda od 8. jula 1999. godine, par. 98; *Kurt v. Turkey*, predstavka br. 15/1997/799/1002, presuda od 25. maja 1998. godine, par. 130–134; *Cyprus v. Turkey*, predstavka br. 25781/94, presuda od 10. maja 2001. godine, par. 156.

Srbije i ratifikovanih međunarodnih konvencija za zaštitu ljudskih prava, čine i odredbe Zakona o obligacionim odnosima⁶⁴ (ZOO).

ZOO propisuje da država kao pravno lice odgovara za štetu koju načine oni koji istupaju u svojstvu predstavnika državnih organa (član 172). Takođe, ZOO obavezuje državu da naknadi i štetu nastalu usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, jer su državni organi po važećim propisima dužni da spreče takvu štetu (član 180).

i. Nastojanja sudova da zaštite državu od odgovornosti za štetu

Sudovi su u pojedinim postupcima, suprotno zakonskim obavezama i standardima Evropskog suda, odbijali da uzmu u razmatranje dokaze koji govore o odgovornosti države za štetu. Tako je uz tužbu u predmetu *Sjeverin*⁶⁵, FHP priložio dokaze iz postupka vođenog pred MKSJ, kojima je utvrđeno da je Srbija učestvovala u finansiranju i naoružavanju Vojske Republike Srpske (VRS), kao i o njenoj saradnji sa VRS (koja je odgovorna za otmicu i ubistva 16 Bošnjaka iz Sjeverina), te da je, u tom smislu, Srbija odgovorna za zločin protiv svojih građana. Ovaj argument Sud nije smatrao relevantnim, te ga nije ni uzeo u razmatranje. Ujedno, Sud je odbio izvođenje dokaza koji govore o povezanosti Republike Srbije i Republike Srpske, sa obrazloženjem da „tužena [strana] nije dala saglasnost”. Ovu odluku je potvrdio i Apelacioni sud u žalbenom postupku.

Takođe, dokazi koje žrtve prilože tokom postupka često nailaze na podozrenje, sumnju, osporavanje njihove validnosti ili autentičnosti od strane suda. S druge strane, svedocima i dokazima koje predlože zastupnici države se po pravilu bezrezervno poklanja vera.

---

64 Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ”, br. 31/93 i „Sl. list SCG”, br. 1/2003 – Ustavna povelja) (ZOO).

65 Videti str. 37.

U predmetu Fehrata Suljića⁶⁶, žrtve policijske torture u Sandžaku, Sud je u potpunosti poklonio veru iskazima policajaca koji su Suljića saslušavali i zlostavljali, dok je svedočenja Suljića i njegove supruge odbacio.

U predmetu koji protiv države Srbije vode žrtve torture i nečovečnog postupanja u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje Mušan Džebo i Enes Bogilović⁶⁷, Sud je poklonio veru iskazima pripadnika MUP-a koji su učestvovali u formiranju i obezbeđenju ovih logora. Takođe, Sud je odbio sve dokazne predloge advokata FHP-a: da se kao svedoci saslušaju bivši logoraši, da se sasluša Amor Mašović (predsednik Komisije BiH za traženje nestalih osoba), kao i predlog da se obavi medicinsko veštačenje žrtava kako bi se utvrdile posledice koje je tortura u logorima ostavila na njihovo zdravlje. S druge strane, Sud je saslušao sve svedoke koje je predložilo Pravobranilaštvo.

28

Ovakvim postupanjem, sudovi u Srbiji krše pravo na pravično suđenje garantovano članom 6. Evropske konvencije. U skladu sa standardima Evropskog suda, načelo jednakog tretmana stranaka, kao sastavni element prava na pravično suđenje, nalaže da se svakoj strani u postupku omogući da iznese svoje argumente, koji podrazumevaju i dokaze.⁶⁸ Propust suda da odgovori na zahteve stranaka koji mogu bitno uticati na ishod postupka, dovodi do situacije u kojoj je nemoguće utvrditi da li je to pitanje sud jednostavno zanemario, ili je imao nameru da ga odbaci, i ako je takva namera postojala, koji su bili razlozi za odbacivanje. Takvo postupanje predstavlja kršenje člana 6. stav 1.⁶⁹

ii. Tumačenje zakonskih normi o zastarelosti na štetu žrtava

Pitanje zastarelosti potraživanja naknade štete za kršenja ljudskih prava tokom devedesetih godina najozbiljniji je pravni problem sa kojim se suočavaju žrtve koje svoje pravo na reparacije ističu kroz sudski postupak. U osnovi, problem

---

66 Videti str. 64.

67 Videti str. 74.

68 *Neumeister v. Austria*, predstavka br. 1936/63, presuda od 27. juna 1968. godine, par. 22.

69 Videti: *Hiro Balani v. Spain*, predstavka br. 18064/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 28.

predstavlja tumačenje relevantnih odredbi ZOO od strane suda koje ide na štetu žrtava, i koje u krajnjoj instanci dovodi do negiranja prava žrtava na odštetu.

Relevantne zakonske norme i njihovo tumačenje od strane suda

Prema ZOO (član 376), opšti rokovi zastarelosti potraživanja naknade štete iznose tri, odnosno pet godina od događaja koji je prouzrokovao štetu. Kada je reč o povredama ljudskih prava u vezi sa ratovima u bivšoj Jugoslaviji, ovi rokovi su praktično neprimenjivi, odnosno njihovom striktnom primenom prava žrtava bi bila zastarela. Drugim rečima, njihovi tužbeni zahtevi su morali biti podneti sudu najkasnije do 2000. odnosno do 2004. godine, dakle u vreme ili neposredno nakon pada režima Slobodana Miloševića. Zbog direktne uloge Miloševićevog režima u planiranju i sprovođenju sistemskih kršenja ljudskih prava, kao i kraha pravosudnog sistema i vladavine prava, kao i drugih objektivnih razloga, žrtve su se veoma retko odlučivale za pokretanje sudskih postupaka, tako da je njihovo pravo na materijalnu odštetu – u okvirima opštih rokova zastarevanja potraživanja štete – zastarelo.

29

Međutim, na slučajeve teških povreda ljudskih prava morali bi se primeniti posebni rokovi zastarevanja potraživanja naknade štete. Naime, ZOO propisuje duže rokove zastarevanja potraživanja naknade štete kada je ona prouzrokovana krivičnim delom (član 377), te tada „zahtev za naknadu štete prema odgovornom licu zastareva kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja”.⁷⁰ Pa ipak, sudovi u Srbiji su član 377. dugo tumačili na način da se duži rokovi zastarelosti potraživanja naknade štete mogu primeniti samo prema pojedincu (fizičkom licu) koji izvrši krivično delo kojim je šteta nastala, a ne i prema državi kao pravnom licu koja odgovara za štetu koju pričinji njen organ, odnosno za štetu nastalu aktima nasilja i terora (član 172. i član 180. ZOO). Zbog takvog tumačenja, sudovi su odbili veliki broj tužbenih zahteva protiv države Srbije, proglašavajući ih zastarelim.

---

70 Član 377. stav 2. ZOO

Delimična promena tumačenja na osnovu stava Ustavnog suda Srbije

Ustavni sud Srbije (USS) je 2011. godine usvojio stanovište kojim se prethodno opisano tumačenje u određenoj meri menja. Naime, prema ovom stavu USS, rokovi za naknadu štete nastale zbog krivičnog dela se primenjuju prema svakom odgovornom licu, a ne samo prema pojedincu koji je tu štetu učinio.⁷¹ Drugim rečima, duži rokovi iz člana 377. primenjuju se i na državu, ako su ispunjeni pravni uslovi da i država, osim pojedinca koji je štetu neposredno prouzrokovao, odgovara za nastalu štetu.

30

Međutim, ovo stanovište Ustavnog suda ima ograničeno dejstvo jer je Ustavni sud ovo tumačenje člana 377. ograničio na slučajeve u kojima „postoji pravosnažna krivična presuda kojom je utvrđeno postojanje krivičnog dela i okrivljeni oglašen krivim za to krivično delo”.⁷² Ovakvo tumačenje stoga u praksi ima vrlo ograničeno dejstvo, jer za najveći broj teških povreda ljudskih prava počinjenih od strane pripadnika oružanih snaga države Srbije tokom devedesetih godina ne postoji osuđujuća krivična presuda.

Efekat rigidnog tumačenja normi o zastarelosti u praksi

Efekat opisanog rigidnog tumačenja norme o primeni rokova zastarelosti od strane USS i ostalih sudova u Srbiji u slučajevima kada je šteta načinjena krivičnim delom (član 377. ZOO), u praksi dovodi do toga da žrtve svoje pravo na novčanu odštetu uopšte ne mogu ostvariti, ili ga ostvaruju u znatno umanjenom obimu.

Jedina kategorija žrtava koje pravo na novčanu odštetu u Srbiji mogu ostvariti, ali u znatno umanjenom obimu, jesu žrtve torture i nehumanog postupanja kojima je preživljeno nasilje ostavilo trajne posledice psihičke prirode. Sve druge žrtve potpuno su onemogućene da ostvare pravo na novčanu odštetu u Srbiji, jer – sa izuzetkom veoma malog broja slučajeva – sudovi do danas nisu doneli krivične presude u pogledu odgovornosti za povrede koje su pretrpeli. Među

---

71 Stav Ustavnog suda Republike Srbije utvrđen na redovnoj sednici održanoj 7. jula 2011. godine, Su broj: I-400/1/3-11.

72 *Ibid.*

njima su i porodice ubijenih ili nestalih osoba, žrtve povrede prava na slobodu i prava na pravično suđenje, žrtve torture i nehumanog postupanja, žrtve kojima je pričinjena materijalna šteta i dr.

Ostvarenje prava na odštetu u umanjenom obimu

Postojeći pravni okvir i stav sudova o zastarelosti ostavljaju mogućnost ograničenom broju žrtava sa specifičnim zdravstvenim stanjem (psihičko oboljenje trajne prirode) uzrokovanim preživljenim nasiljem da ostvare pravo na odštetu, ali u manjem obimu od onog na koje, u skladu sa domaćim i međunarodnim normama za zaštitu ljudskih prava, imaju pravo. Naime, ove žrtve, ukoliko ishod sudskog postupka bude pozitivan, dobijaju odštetu zbog narušenog zdravlja, ali ne i zbog drugih osnova (povreda slobode, dostojanstva, i dr).

Da bi žrtve uspele da ostvare to delimično obeštećenje u sudskom postupku, moraju dokazati sledeće okolnosti⁷³:

- a) da su posledice nasilja trajne prirode (na primer da žrtve pate od hroničnog vida posttraumatskog stresnog poremećaja, tzv. PTSP-a);
- b) da su za tu bolest saznale tri godine pre podnošenja tužbe (opšti rok zastarelosti);
- c) da one utiču na umanjenje opšte životne aktivnosti.

FHP u svim postupcima u kojima zastupa žrtve traži od suda da sprovede medicinsko veštačenje, jer se pomenute okolnosti mogu utvrditi samo pomoću stručnog mišljenja veštaka. Naime, medicinskim veštačenjem utvrđuju se postojanje PTSP-a i njegov uticaj na umanjenje opšte životne aktivnosti, a samim veštačenjem žrtva postaje svesna tog uticaja (saznaje za štetu). Međutim, sudovi u ovim postupcima često zauzimaju vrlo rigidan stav prema nastojanju žrtava da dokažu ove okolnosti, kao i u tumačenju medicinskog tumačenja, ali i prema samoj potrebi za stručnim veštačenjem.

---

73 Čl. 195, 200. i 376. ZOO.

Tako, u predmetu *Refik Hasani i drugi*⁷⁴, Sud je utvrdio da je za potraživanje naknade štete žrtava policijske torture nastupila zastara. Sud je svoju odluku o zastari zasnovao na medicinskoj dokumentaciji, iz koje je sâm – bez veštačenja – utvrdio da su žrtve saznale da pate od PTSP-a još 2003. odnosno 2004. godine (tužba za naknadu štete podneta je 2008. godine). Kako je od trenutka kada su, prema nalazu Suda, žrtve saznale za PTSP do podnošenja tužbe prošlo više od tri godine, Sud je ocenio da je istekao subjektivni rok za potraživanje, te da je zahtev zastareo. Ovu odluku je potvrdio i Apelacioni sud u žalbenom postupku.

U predmetu *Behram Sahiti i drugi*⁷⁵ (tužba podneta 2010. godine), Prvi osnovni sud u Beogradu je 2012. godine doneo presudu kojom je odbio tužbene zahteve žrtava zbog zastarelosti. Veštak u postupku je utvrdio da je žrtvama konstatovan PTSP koji je konačni oblik dobio 2008. odnosno 2011. godine (dakle, u zakonskom roku od tri godine pre podnete tužbe). Suprotno nalazima veštaka psihijatra, Sud je utvrdio da je šteta, tj. konačni oblik PTSP-a, nastala u trenutku njihovog „povratka sa ratišta” (iako je reč o nezakonitom lišenju slobode civila koji nisu učestvovali u borbenim dejstvima) i da je stoga tužbeni zahtev zastareo.

iii. Praksa sudova suprotna standardima Evropskog suda

Ovakvim postupanjem, sudovi u Srbiji krše pravo na pravično suđenje garantovano članom 6. Evropske konvencije. Pravo na pravičnu raspravu, kao ključni element prava na pravično suđenje, podrazumeva obavezu suda da donese razumnu i obrazloženu presudu u kojoj su sadržani najbitniji elementi činjeničnih i pravnih okolnosti na koje se stranka poziva, kao i razlozi na kojima se presuda zasniva.⁷⁶ Odluka suda da ne sprovede veštačenje, ili da odstupa od nalaza veštaka bez obrazloženja takve odluke, izlazi iz polja slobodne ocene dokaza koje Evropski sud priznaje i predstavlja povredu prava na pravično suđenje.

Takođe, sudovi ovakvim postupanjem krše i zabranu diskriminacije garan-

74 Videti str. 51.

75 Videti str. 55.

76 *Ruiz Torija v. Spain*, predstavka br.18390/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 29.

tovanu članom 14. Evropske konvencije i članom 1. Protokola 12 uz Evropsku konvenciju. Naime, Evropski sud je u svojoj praksi definisao diskriminaciju kao nejednako postupanje prema licima u relevantno sličnom položaju bez objektivnog i razumnog opravdanja.⁷⁷ U pogledu žrtava teških povreda ljudskih prava počinjenih od strane pripadnika oružanih snaga Srbije, sudovi ih svojim tumačenjem odredbi o zastarelosti stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na jednu drugu skupinu, bez objektivnog i razumnog opravdanja. Naime, sudovi su normu o zastarevanju naknade štete nastale krivičnim delom tumačili na dijametralno suprotan način u slučaju bivših pripadnika JNA koji su potraživali naknadu štete od države.⁷⁸

Osim toga, žrtvama je uskraćeno i pravo na delotvorni pravni lek. Kako je Evropski sud definisao, u slučajevima smrti odnosno ubistva članova porodice, uz sprovođenje istrage, delotvoran pravni lek podrazumeva i isplatu naknade sâmoj žrtvi ili članovima njene porodice.⁷⁹

iv. Niski iznosi obeštećenja obesmišljavaju svrhu reparacija

Sudovi u Srbiji za najteže vidove kršenja osnovnih ljudskih prava počinjenih od strane srpskih snaga tokom i u vezi sa oružanim sukobima iz devedesetih godina dosuđuju izrazito niske odštete. Imajući u vidu težinu kršenja ljudskih prava i njihovu sistemsku prirodu, kao i činjenicu da su ona izvršena od strane službenika institucija zaduženih za zaštitu ljudskih prava (vojska i policija), dosuđene odštete za žrtve ne predstavljaju pravično obeštećenje.

---

77 Videti npr. *Willis v. the United Kingdom*, predstavka br. 36042/97, presuda od 11. juna 2002. godine, par. 48; *Okpisz v. Germany*, predstavka br. 59140/00, presuda od 25. oktobra 2005. godine, par. 33.

78 Prema pravnom shvatanju Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije utvrđenom na sednici održanoj 27. decembra 1999. godine, za štetu koju su bivši pripadnici JNA pretrpeli u sukobu sa oružanim snagama drugih republika bivše SFRJ do povlačenja JNA iz tih republika, smatra se da je ona nastala usled krivičnog dela oružane pobune. Budući da krivično gonjenje za dato delo zastareva za 15 godina, prema ovom pravnom shvatanju toliko iznosi i rok za potraživanje naknade štete.

79 Videti npr. *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1996. godine, par. 98; *Mahmut Kaya v. Turkey*, predstavka br. 22535/93, presuda od 28. marta 2000. godine, par. 121–126.

Primeru radi, žrtve surove torture i nezakonitog pritvora pripadnika MUP-a Srbije tokom devedesetih godina – Bošnjaci iz Sandžaka i Albanci sa Kosova – na osnovu sudskih presuda protiv države dobijali su u proseku na ime naknade štete između 200.000 i 300.000 dinara (1500–2700 evra).

Ovako niske određene naknade štete od strane suda predstavljaju kršenje Evropske konvencije. Naime, u slučajevima povreda prava na život i zabranu torture, ponižavajućeg i nečovečnog postupanja, Evropski sud je utvrdio da su za obeštećenje neophodne dve mere: efikasna istraga i naknada štete⁸⁰, a naknada mora biti adekvatne visine⁸¹. Prema standardima Evropskog suda, iznos naknade štete neće biti adekvatan, pa samim tim ni povreda neće biti ispravljena, ukoliko je dosuđena naknada manja od one koju je ovaj Sud dodelio protiv Srbije u sličnim predmetima za istu povredu prava.⁸²

34

Evropski sud je u predmetima protiv Srbije za povredu prava na život i zabranu torture, ponižavajućeg i nečovečnog postupanja prosečno dodeljivao iznos u rasponu od 10.000 do 13.000 evra.⁸³

3.3. Kratka analiza imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku i usklađenosti ovog instituta sa standardima Evropskog suda

Pravni osnov, uslovi i krug podnosilaca imovinsko-pravnog zahteva tokom krivičnog postupka propisan je u Zakoniku o krivičnom postupku.⁸⁴ Uprkos

---

80 Videti npr. *Gafgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116; *Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*, predstavka br. 7888/03, presuda od 20. decembra 2007. godine, par. 56.

81 Videti npr. *Gafgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116; *Ciorap v. Moldova*, predstavka br. 7481/06, presuda od 31. avgusta 2010. godine, par. 24–25.

82 *Ciorap v. Moldova*, predstavka br. 7481/06, presuda od 31. avgusta 2010. godine, par. 24–25.

83 *Petrović v. Serbia*, predstavka br. 40485/08, presuda od 15. jula 2014. godine, par. 105; *Hajnal v. Serbia*, predstavka br. 36937/06, presuda od 19. juna 2012. godine, par. 149; *Stanimirović v. Serbia*, predstavka br. 26088/06, presuda od 18. oktobra 2011. godine, par. 59; *Milanović v. Serbia*, predstavka br. 44614/07, presuda od 20. juna 2011. godine, par. 107.

84 Zakonik o krivičnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14), čl. 252–260.

jasnim odredbama i dugoj prisutnosti ovog instituta u domaćem pravnom sistemu, ovaj mehanizam ostvarivanja prava na reparacije ostao je potpuno neiskorišćen.

Od početka suđenja za ratne zločine u Srbiji (2003. godine) do danas, ovaj mehanizam nije primenjen ni jednom. FHP nema podatke da je imovinskopravni zahtev razmatran u postupcima za druga krivična dela koja se tiču povreda ljudskih prava tokom devedesetih godina. Verovatan razlog je ustaljena praksa krivičnih sudova da retko odlučuju o imovinskopravnim zahtevima, odnosno da žrtve (oštećene u krivičnom postupku) bez opravdanog razloga upućuju na parnični postupak, iako su bili u mogućnosti da odluče o ovom zahtevu tokom krivičnog postupka.⁸⁵ Primera radi, u predmetu *Podujevo*⁸⁶, sud je odbio da odlučuje o imovinskopravnom zahtevu žrtava, iako izvođenje dokaza ne bi dovelo do znatnog odugovlačenja postupka, te ih je uputio da svoje pravo na naknadu štete ostvare pred parničnim sudom.

35

Osnovne prednosti ovog mehanizma za ostvarivanje prava na naknadu štete u okviru krivičnog postupka bile bi brzina i ekonomičnost, jer bi isti sud raspravljao o činjenicama koje se odnose na krivično delo (kršenje ljudskih prava) i o naknadi štete žrtvama. Takođe, izbeglo bi se i ponavljanje nekih procesnih radnji (na primer ispitivanje žrtava).

Sa druge strane, ovaj mehanizam se može primeniti samo u onim slučajevima u kojima je došlo do pokretanja krivičnog postupka protiv konkretnih izvršilaca i osuđujuće presude.

Druga ograničavajuća okolnost je to što se imovinskopravni zahtev ne može podneti prema odgovornom pravnom licu odnosno državi, koja bi mogla odgovarati po opštim pravilima odgovornosti za štetu.

Uskraćivanjem ove mogućnosti za ostvarenje reparacija krši se član 13. Evropske konvencije, koji žrtvama garantuje pravo na delotvorni pravni lek, a

---

85 Goran P. Ilić i dr, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 596.

86 Videti str. 44.

državama potpisnicama Konvencije nameće obavezu da takav pravni lek obezbede u svojim pravnim sistemima. Evropski sud je mnogo puta naglasio da takav pravni lek, koji u određenim slučajevima podrazumeva i obeštećenje, mora biti dovoljno izvestan ne samo u teoriji već i u praksi, da mora biti dostupan i delotvoran, kao i da na osnovanu pritužbu o povredi nekog ljudskog prava mora pružiti adekvatan odgovor.⁸⁷

IV. Pojedinačni slučajevi

I. Sudski postupci za naknadu štete

36 Do reforme pravosuđa 2010. godine, svi postupci za ostvarivanje prava na materijalnu odštetu koje je u ime žrtava kršenja ljudskih prava tokom devedesetih godina pokrenuo FHP protiv države Srbije, odvijali su se pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu kao prvostepenim sudom.⁸⁸ Nakon reforme pravosuđa, predmeti su prešli u nadležnost Prvog osnovnog suda, odnosno Višeg suda u Beogradu, u zavisnosti od visine potraživanja. Državu u ovim sporovima zastupa Državno pravobranilaštvo (nekadašnje Republičko javno pravobranilaštvo) ili Direkcija za imovinsko-pravne odnose Ministarstva odbrane Republike Srbije. U pogledu procesnih pravila, primenjuje se Zakon o parničnom postupku.

U periodu između 2006. i 2010. godine, FHP je u ime 188 žrtava pokrenuo 52 parnična postupka za naknadu štete protiv Republike Srbije zbog njene odgovornosti za kršenja ljudskih prava u prošlosti. Ovi postupci su pokrenuti u ime žrtava nezakonitog pritvora sa Kosova 1999–2000. godine, u ime žrtava policijske torture u Sandžaku devedesetih godina, u ime bivših logoraša logora

---

87 *McFarlane v. Ireland*, predstavka br. 31333/06, presuda od 10. septembra 2010. godine, par. 107–108.

88 Prema članu 40. novog Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11), odnosno prema članu 41. starog Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 125/04 i 111/09), u sporovima protiv Republike Srbije, postupak se pokreće pred sudom na čijem području se nalazi sedište njene skupštine.

za Bošnjake u Srbiji – Šljivovica i Mitrovo Polje, kao i u ime članova porodica žrtava ratnih zločina u Sjeverinu i Podujevu. Svi navedeni postupci sa izuzetkom jednog pokrenuti su zbog naknade nematerijalne štete.

I.1 Sjeverin

Sjeverin je selo koje se nalazi u opštini Priboj, u jugozapadnom delu Srbije, uz granicu sa BiH. Većinom je naseljeno bošnjačkim stanovništvom. Sa početkom rata u BiH, stanovnici ovog sela i okolnih sela bili su izloženi teroru pripadnika oružanih snaga bosanskih Srba koji su neometano prelazili granicu sa Srbijom. Zabeležena su ubistva, otmice i drugi vidovi kršenja ljudskih prava.⁸⁹ Dana 22. oktobra 1992. godine, pripadnici jedinice „Osvetnici” koja je delovala u sklopu VRS, zaustavili su autobus koji je saobraćao redovnom linijom, a kojim su meštani Sjeverina i drugih sela putovali u Priboj. Iz njega su nakon legitimisanja izveli 15 muškaraca i jednu ženu (svi državljani Srbije bošnjačke nacionalnosti). Sa mesta gde je autobus zaustavljen (selo Mioče u BiH), odvojene Bošnjake su kamionom prevezli u Višegrad, u motel „Vilina vlas”. Tu su ih brutalno fizički i psihički zlostavljali. Posle toga su ih odveli na obalu reke Drine gde su ih sve streljali. Sve žrtve otmice se i dalje vode kao nestale, osim Medredina Hodžića, čije telo je pronađeno u jezeru Perućac 2011. godine.

Za otmicu i ubistvo 16 Bošnjaka, Okružni sud u Beogradu je u julu 2005. godine osudio na po 20 godina zatvora Milana Lukića, Olivera Krsmanovića i Dragutina Dragičevića, a Đorđa Ševića na 15 godina zatvora.⁹⁰ Vrhovni sud Srbije potvrdio je ovu presudu 18. maja 2006. godine.⁹¹

Postupak pred sudom

FHP je u junu 2007. godine u ime 25 članova porodica otetih i ubijenih Sjeverinaca pokrenuo postupak protiv Republike Srbije za naknadu nematerijalne štete zbog njene odgovornosti po više osnova:

89 Videti: *Ljudska prava 1991–95*, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 1997.

90 Presuda Okružnog suda u Beogradu K.1419/04 od 15. jula 2005. godine.

91 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. I 1807/05 od 13. aprila 2006. godine.

- za pomaganje VRS, čiji su pripadnici (u sklopu Višegradske brigade) oteli i streljali 16 Bošnjaka;
- zbog nepružanja potrebne zaštite svojim građanima prilikom prelaska preko teritorije na kojoj je bio oružani sukob i propusta MUP-a da obezbedi autobusku liniju ili spreči njeno funkcionisanje;
- zbog propusta VJ u obezbeđenju državne granice.

FHP je u tužbi istakao i odgovornost Srbije koja proizlazi iz Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁹², kojim je preuzela obavezu da svim osobama na svojoj teritoriji ili koje potpadaju pod njenu nadležnost garantuje pravo na život, pravo na slobodu i sigurnost, kao i da postupa humano prema svim osobama lišenim slobode.⁹³

38

FHP je tužbom od Suda tražio da obaveže Republiku Srbiju da članovima porodica otetih i ubijenih Sjeverinaca isplati odštetu u ukupnom iznosu od 37,25 miliona dinara.

Uz tužbu, FHP je priložio dokaze korišćene u MKSJ kojima se utvrđuje da je Srbija učestvovala u finansiranju i naoružavanju VRS, kao i saradnji sa VRS. Takođe, odgovornost države Srbije proističe i iz činjenice da su državni organi imali saznanja o delovanju naoružanih formacija u blizini državne granice koje je bilo usmereno na pripadnike muslimanskog naroda, te su bili dužni da zaštitе svoje građane – Bošnjake, koji su živeli u tom pograničnom području. Ta obaveza bila je predviđena tada važećim Ustavom i precizirana Zakonom o unutrašnjim poslovima, po kom je MUP moglo privremeno zabraniti ili ograničiti kretanje lica na određenoj teritoriji „radi zaštite života ljudi koji su ugroženi zbog masovnog vršenja krivičnih dela ili ako to zahtevaju razlozi odbrane Republike”.⁹⁴

Prvo ročište u postupku Sud je zakazao više od godinu dana nakon podnošenja

92 Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ”, br. 7/71).

93 Videti čl. 2, 6, 9. i 10. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

94 Član 15. Zakona o unutrašnjim poslovima („Sl. glasnik RS”, br. 44/91, 79/91).

tužbe, u julu 2008. godine, tek nakon urgencije advokata FHP-a. U toku postupka održana su ukupno četiri ročišta na kojima su pet članova porodica i jedan svedok dali iskaze samo u vezi sa okolnostima koje se tiču zajedničkog života žrtava i članova njihovih porodica.

Presuda Prvog opštinskog suda

U februaru 2009. godine, Sud je doneo presudu kojom je odbio tužbeni zahtev, smatrajući navode iz tužbe neosnovanim.⁹⁵

U obrazloženju presude Sud je naveo da ne može postojati odgovornost organa Republike Srbije da obezbede autobusku liniju. U nastavku, Sud je naveo da nije postojao ni zakonski ni podzakonski propis koji bi ustanovio takvu obavezu MUP-a.

Argument FHP-a da je Republika Srbija pomagala VRS Sud nije smatrao relevantnim, jer je presudom u krivičnom postupku utvrđeno da su lica osuđena za ovaj zločin bila pripadnici paravojne formacije a ne pripadnici VRS, „te da su počinili zločin nezavisno od Vojske Republike Srpske i kao pojedinci i kao grupa sa autonomnom voljom”. Štaviše, Sud nije odredio da se dokazi koji govore o povezanosti Republike Srbije i Republike Srpske izvedu u toku postupka. Prema stavu Suda, radilo se o svedocima koji su svedočili pred MKSJ i koji nisu saslušani u ovom postupku, pa bi prihvatanje njihovih iskaza, prema mišljenju Suda, bilo protivno načelu neposrednosti suđenja. Takođe, Sud je zauzeo stav da je za izvođenje ovih dokaza bila potrebna saglasnost zastupnika države.

Sud je odbacio tvrdnju da je Srbija prekršila svoje obaveze iz međunarodnih ugovora o zaštiti ljudskih prava, navodeći da je Srbija „dužna da obezbeđuje primenu navedenih akata na teritoriji Republike Srbije i može odgovarati samo za štetu koja je pričinjena usled akata terora i drugih akata neprimene međunarodnih ugovora koji su preduzeti na teritoriji Republike Srbije”.

---

95 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu XXXV P br. 5509/07 od 6. februara 2009. godine.

Odluka Apelacionog suda

Protiv presude Prvog osnovnog suda FHP je u aprilu 2009. godine uložio žalbu Apelacionom sudu u Beogradu. Više od četiri godine od podnošenja žalbe, Apelacioni sud nije doneo odluku.

Zbog odugovlačenja postupka pred Apelacionim sudom, FHP je uložio ustavnu žalbu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Ustavni sud Srbije je u septembru 2013. godine doneo odluku kojom je ustanovljena povreda prava članova porodica na suđenje u razumnom roku.⁹⁶

U septembru 2013. godine, presudu je doneo i Apelacioni sud koji je odbio žalbu i potvrdio odluku prvostepenog suda.⁹⁷

FHP je u oktobru 2013. godine uložio ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije i reviziju Vrhovnom kasacionom sudu protiv odluke Apelacionog suda. Vrhovni kasacioni sud je rešenjem u decembru 2015. godine reviziju odbacio kao nedozvoljenu. Odluka po ustavnoj žalbi još uvek nije doneta.

40

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Pravo na pravično suđenje

Prema stanovištu Evropskog suda za ljudska prava, jedan od osnovnih preduslova ostvarivanja prava na pravično suđenje jeste pravo da se vodi raspravni postupak kroz koji stranke imaju mogućnost da iznose dokaze, da saznaju predočeni dokazni materijal i da daju komentare na njega.⁹⁸

Načelo prema kojem svakoj strani u postupku mora biti data razumna

---

96 Ustavni sud je u odluci UŽ 6652/13 od 15. oktobra 2013. godine konstatovao da je postupak pred prvostepenim i drugostepenim sudom ukupno trajao više od šest godina, za šta nije mogao naći opravdanje, budući da sâm slučaj nije posebno složen, i pored velikog broja tužilaca. Ustavni sud je našao da odgovornost za odugovlačenje leži isključivo na sudovima, te je svakom žalioocu pojedinačno dosudio iznos od 600 evra na ime naknade nematerijalne štete.

97 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž-2044/12 od 4. septembra 2013. godine.

98 *Monnel and Morris v. the United Kingdom*, predstavke br. 9562/81 i 9818/82, presuda od 2. marta 1987 godine, par. 53.

moгуćnost da iznese svoje tvrdnje i potkrepi ih dokazima predstavlja deo šireg koncepta pravićne rasprave u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije.⁹⁹ Pravo na pravićnu raspravu podrazumeva i zahtev da sud donese razumnu i obrazloženiu presudu. To pravo proizilazi iz opštijeg načela koje je zajemćeno Konvencijom, kojim se pojedinac štiti od proizvoljnosti i koje nalaže da sud odgovori na najbitnije elemente činjenićnih ili pravnih okolnosti na koje se lice poziva.¹⁰⁰ Drugim rećima, presude sudova moraju da sadrže obrazloženje i da navedu razloge na kojima se zasnivaju.

Prema stavu Evropskog suda, nacionalni sudovi nisu dužni da daju detaljne odgovore na svako pitanje, ali se, ako je neki zahtev od suštinske vaŹnosti za ishod predmeta, sud mora posebno pozabaviti njime u svojoj presudi.¹⁰¹ Pro-pust suda da odgovori na zahteve stranaka koji mogu bitno uticati na ishod postupka dovodi do situacije u kojoj je nemoguće utvrditi da li je to pitanje sud jednostavno zanemario, ili je imao nameru da ga odbaci, i ako je takva namera postojala, koji su bili razlozi za odbacivanje. Takvo postupanje predstavlja kršenje člana 6. stav 1.¹⁰²

U predmetu *Sjeverin*, Prvi opštinski sud, kao i Apelacioni sud u Beogradu koji je potvrdio prvostepenu presudu, povredili su pravo na pravićno suđenje ćlanovima porodica otetih i ubijenih time što su neke od ključnih okolnosti za donošenje odluke kvalifikovali kao pravno irelevantno pitanje. To je pitanje

99 Videti ćlan 6. stav 1. rećenica prva Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03): „Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima ili obavezama [...] ima pravo na pravićnu i javnu raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona...” Videti takođe: *Ankerl v. Switzerland*, predstavka br. 17748/91, presuda od 23. oktobra 1996. godine, par. 38; *Kress v. France*, predstavka br. 39594/98, presuda od 7. juna 2001. godine, par. 74; *Gorraiz Lizarraga and others v. Spain*, predstavka 62543/00, presuda od 27. aprila 2004. godine, par. 56.

100 *Hiro Balani v. Spain*, predstavka br. 18064/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 27; *Novoseletskiy v. Ukraine*, predstavka br. 47148/99, presuda od 22. februara 2005. godine, par. 111.

101 *Van de Hurk v. the Netherlands*, predstavka br. 16034/90, presuda od 19 aprila 1994. godine, par. 61.

102 *Van de Hurk v. the Netherlands*, predstavka br. 16034/90, presuda od 19 aprila 1994. godine, par. 61; Videti takođe: *Hiro Balani v. Spain*, Predstavka 18064/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 28.

prirode veze između Republike Srbije i VRS. Rešavanjem pitanja da li je JNA (odnosno kasnije VJ) finansirala i pomagala VRS, učestvovala u njenim aktivnostima ili na opšti način usmeravala, koordinisala i nadzirala dejstva i operacije VRS, utvrdilo bi se da li postoji odgovornost Republike Srbije za nezakonito postupanje njenih organa, kao i za učinjenu štetu, u skladu sa odredbama ZOO.¹⁰³ Argumenti i dokazi koje je predložio FHP u vezi sa ovim pitanjem odbačeni su bez navođenja detaljnih razloga za to.

Povreda načela jednakosti stranaka u postupku

Načelo jednakosti stranaka podrazumeva uravnotežen tretman stranaka u postupku od strane suda. Ono nalaže da sud svakoj strani u postupku pruži jednake mogućnosti da iznese svoje argumente, uključujući i dokaze, pod uslovima koji tu stranu neće staviti u suštinski podređen položaj.¹⁰⁴

42

U postupku koji su porodice otetih iz Sjeverina pokrenule protiv države Srbije, sudovi su grubo povredili pomenuti standard Evropskog suda. Naime, jednakost stranaka u postupku je narušena odlukom da se ne razmatraju ključni dokazi o povezanosti Republike Srbije i VRS, sa obrazloženjem da „tužena [Republika Srbija] nije dala saglasnost”. Ovim obrazloženjem Sud je eksplicitno pridao veću važnost jednoj strani u postupku – tuženoj Republici Srbiji. Štaviše, Sud je ovakvim obrazloženjem, ovoj strani u postupku dao prerogative svojstvene Sudu – da odlučuje o potrebi i celishodnosti izvođenja dokaza u jednom predmetu, što prema domaćem zakonu i načelima ustanovljenim pred Evropskim sudom, može samo sud.

Povreda zabrane diskriminacije

Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi definisao diskriminaciju kao nejednako postupanje prema licima u relevantno sličnom položaju bez objektivnog i razumnog opravdanja. Da bi se, u skladu sa datom definicijom, ustanovilo postojanje diskriminacije, potrebno je utvrditi da li postoje druga lica u

---

103 Videti član 172. stav 1. ZOO: „Pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.”

104 Videti: *Miran v. Turkey*, predstavka br.43980/04, presuda od 21. aprila 2009. godine, par. 13; *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1996. godine, par. 93.

sličnom položaju, a zatim ukazati na nejednako postupanje, kao i na odsustvo objektivnog i razumnog opravdanja za takvo postupanje.¹⁰⁵

Sudovi u Srbiji diskriminirali su žrtve zločina u Sjeverinu u odnosu na jednu drugu skupinu žrtava kršenja ljudskih prava koja se nalazila u pravnoj situaciji po bitnim zajedničkim obeležjima sličnoj pravnoj situaciji u kojoj se nalaze porodice žrtava iz Sjeverina. Reč je o muškarcima – izbeglicama srpske nacionalnosti koji su, bežeći od ratnih dejstava, iz Republike Srpske Krajine (RSK) i Republike Srpske (RS) izbegli u Srbiju. Pripadnici MUP-a Srbije su izbeglice protivno Ustavu, Zakonu o izbeglicama i Konvenciji o statusu izbeglica, bez ikakvih naloga hapsili, prinudno mobilisali i slali ih natrag na ratište, gde su mnogi od njih izgubili život a drugi zadobili teže ili lakše fizičke povrede.

U oba ova slučaja – slučaju *Sjeverin* i slučaju prinudno mobilisanih izbeglica – radi se o šteti prouzrokovanoj van granica Srbije, i to kršenjem zakona od strane državnih organa Srbije. U slučaju prinudno mobilisanih izbeglica, Vrhovni sud Srbije je 2001. godine zauzeo stanovište da Republika Srbija odgovara za nezakonit rad organa MUP-a u potpunosti, čak i kada su štetne posledice nastupile van teritorije Srbije.¹⁰⁶ Svoje pravno shvatanje Vrhovni sud je obrazložio time da „pravičnost i težnja da se žrtva obešteti nalažu primenu teorije adekvatne uzročnosti, jer je nesumnjivo – da nije bilo protivpravnog postupanja, do štetne posledice ne bi došlo”.¹⁰⁷

Iako je jasno da je i u predmetu *Sjeverin* reč o šteti koja je nastala na teritoriji druge države usled nezakonitog rada državnih organa (propust da se uvede zabrana autobuskog saobraćaja uprkos jasnoj zakonskoj odredbi i okolnostima

---

105 *Abdulaziz, Cabale and Balkandali v. the United Kingdom*, predstavke br. 9214/80, 9473/81 9474/81, presuda od 28. maja 1996. godine, par. 82; *Willis v. the United Kingdom*, predstavka br. 36042/97, presuda od 11. juna 2002. godine, par. 48; *Okpisz v. Germany*, predstavka br. 59140/00, presuda od 25. oktobra 2005. godine, par. 33.

106 Izmena pravnog shvatanja utvrđena na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije od 25. juna 2001. godine.

107 Prema teoriji adekvatne uzročnosti, uzrok je onaj uslov koji je uopšte adekvatan, podoban da prema životnom iskustvu proizvede posledicu, tj. koji je tipičan u tom smislu da redovno, odnosno po pravilu prouzrokuje određenu posledicu. Videti: Zoran Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Službeni glasnik, Beograd, 2000, str. 124.

koje su ukazivale na potrebu da se ova mera uvede), Apelacioni sud u Beogradu je odbio da primeni pomenuto stanovište Vrhovnog suda.

Sud je tu odluku obrazložio na krajnje nejasan i štur način, navodeći da se pomenuti stav „odnosi na *rad* organa tužene na teritoriji Republike Srbije, usled kog je prouzrokovana šteta van teritorije Republike Srbije” [kurziv FHP]. Sud je tako, čini se, napravio jednu pravno neodrživu razliku između *aktivnih postupaka* državnih organa (u slučaju hapšenja i prinudnog mobilisanja) i *nečinjenja* (u slučaju neobezbeđivanja građana koji su izloženi opasnosti usled neposrednog oružanog sukoba). Odlučivši da zanemari one situacije kada se protivpravno ponašanje države ogleda u nečinjenju, odnosno u propustu nadležnih organa da izvrše njihove zakonom propisane obaveze, Sud se poneo nejednako prema različitim grupama žrtava u sličnom pravnom položaju, a da za svoje postupanje nije ponudio valjano obrazloženje.

44

1.2 Podujevo

Ujutro 28. marta 1999. godine, u vreme trajanja oružanog sukoba na Kosovu, pripadnici policijske jedinice „Škorpioni” su u Podujevu izveli iz porodične kuće 20 članova porodica Bogujevci, Duriqi i Llugaliu i okupili ih u dvorištu porodice Gashi. Ubrzo, jedan od pripadnika „Škorpiona” pucao je u Shefkate Bogujevci. Kada su videli da im je majka pogođena, njena deca su potrčala ka njoj. Tada su drugi pripadnici „Škorpiona” otvorili vatru na decu, a zatim i na ostale civile koji su bili u dvorištu. U ovom zločinu ubijeno je četrnaestoro žena i dece od kojih je najmlađe dete imalo dve godine, a najstarija žena 69 godina. Petoro dece, uzrasta od šest do četrnaest godina, teško je ranjeno.

Zbog zločina u Podujevu Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu pravnosnažno je osudilo pripadnike „Škorpiona” Željka Đukića, Dragana Medića i Dragana Borojevića na po 20 godina zatvora, a Miodraga Šolaju na 14 godina zatvora.¹⁰⁸ Zbog istog zločina, Saša Cvjetan je osuđen

---

¹⁰⁸ Presuda Višeg suda u Beogradu, Odeljenje za ratne zločine K.Po2-44/2010 od 22.09.2010. godine; Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Posebno odeljenje KžI Po2 2/2011 od 11.02.2011. godine.

pravnosnažnom presudom Okružnog suda u Beogradu na 20 godina zatvora.¹⁰⁹

Postupak pred sudom

FHP je 24. januara 2007. godine u ime 24 člana porodica ubijenih civila tužio državu Srbiju za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica. Tužba je zasnovana na odredbama Ustava Republike Srbije i ZOO, koje predviđaju odgovornost države da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu svakom licu kojem ovakva šteta bude naneta nezakonitim ili nepravilnim radom službenog lica ili državnog organa. Tužbom je tražena odšteta u ukupnom iznosu od 52 miliona dinara.

Prvi opštinski sud u Beogradu je 20. marta 2009. godine doneo presudu¹¹⁰ kojom je odbio tužbene zahteve sa obrazloženjem da je protekao objektivni rok od pet godina od nastanka štete, usvojivši prigovor zastarelosti koji je izneo zastupnik države.

Odlučujući po žalbi koju je uložio FHP, Apelacioni sud u Beogradu doneo je presudu 10. marta 2010. godine¹¹¹ kojom je potvrdio prvostepenu presudu, navodeći da su članovi porodica „dana 28.03.1999. godine kada su ubijeni članovi njihovih porodica saznali za štetu, te su od tog momenta mogli da podnesu tužbu”. Prema Sudu, od tada su počeli da teku i rokovi zastarelosti od tri godine, odnosno pet godina, što njihov tužbeni zahtev (podnet u januaru 2007. godine) čini zastarelim.

Zbog ovakve odluke Apelacionog suda u Beogradu, FHP je podneo zahtev za reviziju postupka Vrhovnom kasacionom sudu, koji je odlukom od 13. aprila 2011. godine¹¹² za jednog podnosioca – Envera Duriqija – reviziju odbio kao neosnovanu, ostalih 20 podnosilaca reviziju odbacio kao nedozvoljenu, jer je u

---

109 Presuda Okružnog suda u Beogradu K.br.1823/04 od 17. juna 2005. godine; Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž.I 1847/05 od 22. decembra 2005. godine.

110 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu V PBR.491/07 od 20. marta 2009. godine.

111 Presuda Apelacionog suda u Beogradu GŽ-4185/10 od 10. marta 2010. godine.

112 Presuda Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije Rev 85/11 od 13. aprila 2011. godine.

pogledu njih Vrhovni kasacioni sud visine tužbenih zahteva cenio pojedinačno, zbog čega ukupna vrednost spora nije prešla prag potreban za ulaganje revizije.¹¹³

FHP je 17. avgusta 2011. godine podneo ustavnu žalbu u ime svih podnosilaca – članova porodica žrtava, ističući povredu prava na pravično suđenje. Ustavni sud je u avgustu 2014. usvojio samo deo žalbe koji se odnosi na jednog podnosioca – Envera Duriqija, nalazeći da je Vrhovni kasacioni sud pogrešio u primeni prava kada je na ovaj slučaj primenio opšte rokove zastarelosti (tri i pet godina), umesto rokova koji se primenjuju u slučajevima kada je šteta nastala krivičnim delom. Nakon ove odluke USS, određeno je ponavljanje postupka pred prvostepenim sudom. Istovremeno, Ustavni sud je odbio žalbu u pogledu svih drugih podnosilaca zbog formalnopravnih razloga.¹¹⁴ FHP je u njihovo ime podneo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, i istovremeno tražio ponavljanje postupka pred Prvim osnovnim sudom, jer je Ustavni sud u vezi sa zahtevom Envera Duriqija nesumnjivo potvrdio grešku u postupanju prvostepenog suda kada je odbio tužbu svih podnosilaca zbog zastarelosti.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Pravo na pravično suđenje

Tumačenjem odredbi o zastarevanju od strane prvostepenog, drugostepenog i Vrhovnog kasacionog suda, članovima porodica žrtava ovog ratnog zločina

¹¹³ Ovakvo tumačenje uslova za podnošenje revizije je izrazito restriktivno i pogrešno, jer se radi o šteti nastaloj iz istog krivičnog dela (činjeničnog stanja), te je iznos tužbenog zahteva morao biti cenjen u celini a ne pojedinačno prema podnosiocima. Sa druge strane, visina odštetnog zahteva Envera Duriqija jedina je koja pojedinačno prelazi prag potreban za ulaganje revizije (Enver Duriqi potražuje obeštećenje zbog ubistva šestoro članova porodice).

¹¹⁴ Prema stavu Ustavnog suda, za sve podnosiocce izuzev za Envera Duriqija, rok za podnošenje ustavne žalbe je tekao od donošenja presude Apelacionog suda (mart 2010), a ne od donošenja odluke Vrhovnog kasacionog suda po njihovom zahtevu za reviziju s obzirom na to da oni, prema stavu Vrhovnog kasacionog suda, nisu imali pravo na reviziju protiv presude Apelacionog suda. Kao što je ranije objašnjeno, Vrhovni kasacioni sud je cenio njihove pojedinačne zahteve za odštetu i utvrdio da su ispod praga propisanog za dozvoljenost ovog pravnog leka, iako je reč o jednoj tužbi svih podnosilaca zasnovanoj na istom činjeničnom osnovu.

povređeno je pravo na pravično suđenje. Naime, članom 377. ZOO propisani su duži rokovi zastarelosti potraživanja ako je šteta prouzrokovana krivičnim delom. Kao i u drugim slučajevima u kojima žrtve teških kršenja ljudskih prava u oružanim sukobima tokom devedesetih godina traže naknadu štete od države Srbije, sudovi su ovu odredbu tumačili tako da se duži rokovi primenjuju na neposrednog počinioca, dok potraživanje prema državi zastareva u svakom slučaju nakon što protekne rok od pet godina.¹¹⁵ Prema stavu sudova, cilj ograničenja u vidu roka nije da se oštećeni liši prava na naknadu štete, već da se on primora da ga iskoristi blagovremeno, odnosno „da ga ne zanemari i zapostavi i tako kod nosioca obaveze stvori pogrešnu predstavu da to pravo neće koristiti”.

S tim u vezi, Evropski sud je utvrdio standard da se pravo na podnošenje zahteva za naknadu štete protiv države u parnici može ograničiti. Međutim, naglasio je da se to ograničenje može postaviti samo ako se time postiže legitiman cilj i ako ograničenja nisu toliko široka da zadiru u samu suštinu prava.¹¹⁶

U slučaju porodica žrtava ratnih zločina u Podujevu, nije moguće identifikovati legitiman cilj za ograničavanje njihovog prava da traže naknadu štete od Republike Srbije, posebno imajući u vidu činjenicu da su žrtve pravnosnažnom presudom protiv pripadnika MUP-a upućene da svoje odštetne zahteve ostvare u parnici.

Evropski sud dakle prepoznaje pravo države da propiše ograničenja za isticanje zahteva u parnici, u cilju zaštite nekog javnog interesa. U konkretnom slučaju taj interes bi se mogao definisati kao zaštita dužnika od vremenski neograničenih izgleda da će biti tužen. Međutim, prema mišljenju Evropskog suda u predmetu *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ograničenje ne sme biti toliko nesrazmerno da pruža blanko imunitet tuženoj strani i da unapred onemogućava tužioca u tome da se njegov zahtev razmatra u raspravnom postupku, kako bi se utvr-

---

¹¹⁵ Videti član 376. ZOO.

¹¹⁶ *Ashingdane v. the United Kingdom*, predstavka br. 8225/78, presuda od 28. maja 1985. godine, par. 57; *Osman v. the United Kingdom*, predstavka br. 23452/94, presuda od 28. oktobra 1998. godine, par. 147.

dilo postoji li neki drugi javni interes koji preteže onom interesu zbog koga je dato ograničenje i postavljeno.¹¹⁷ Ako je to slučaj, radi se o povredi prava na pravično suđenje.

Uskim tumačenjem normi o zastarevanju državi se obezbeđuje imunitet, jer su žrtve najtežih kršenja ljudskih prava počinjenih tokom ratova u Hrvatskoj i BiH mogle da podnesu tužbu protiv Srbije najkasnije do 2000. godine, a žrtve sa Kosova najkasnije do 2004. godine. Od većine žrtava bi bilo nerealno očekivati da poštuju te rokove, uzevši u obzir to da su sukobi tek bili okončani, kao i njihov strah za bezbednost ako bi se odlučili da pokrenu postupak protiv države Srbije i nepoverenje prema njenim pravosudnim institucijama.

Interes pravičnosti u odnosu na tužioce u ovim specifičnim situacijama uopšte nije uzet u razmatranje, a rezultat je da sudovi praktično onemogućuju žrtve da potražuju naknadu štete od države, čak i u slučajevima kada je pravnosnažnom presudom utvrđena odgovornost njenih službenika. Jedini način za primenu dužih rokova zahtevao bi od žrtava da same identifikuju počinioce i protiv njih pokrenu postupak za naknadu štete, što je izrazito nepravedan zahtev prema žrtvama.

Zabrana diskriminacije

Ustavom Srbije, članom 14. Evropske konvencije i Protokolom 12 uz Konvenciju, proklamovana je garancija jednake zaštite prava i postupanja na osnovu zakona. Ovo načelo vladavine prava obavezuje sudove na jednaku primenu prava u jednakim činjeničnim i pravnim situacijama.

Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi definisao diskriminaciju kao nejednako postupanje prema licima u relevantno sličnom položaju bez objektivnog i razumnog opravdanja.¹¹⁸ Sud je takođe postavio standard da se neka

---

117 Videti: *Osman v. the United Kingdom*, predstavka br. 23452/94, presuda od 28. oktobra 1998. godine, par. 150 i dalje.

118 *Willis v. the United Kingdom*, predstavka br. 36042/97, presuda od 11. juna 2002. godine, par. 48; *Okpisz v. Germany*, predstavka br. 59140/00, presuda od 25. oktobra 2005. godine, par. 33.

politika, odluka ili mere mogu smatrati diskriminatornim kada nesrazmerno utiču na određenu grupu ljudi, iako kao takve nisu direktno uperene protiv te grupe.¹¹⁹ Takođe, pred Evropskim sudom moguće je izričito ukazati na slučajeve povoljnijeg tretmana, odnosno na druge grupe ili kategorije lica koje ostvaruju određeno pravo, koje je pak licima koja se žale Evropskom sudu uskraćeno. Pri tome treba identifikovati svojstvo na osnovu koga dolazi do različitog tretmana dve grupe (pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost s nekom nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status)¹²⁰, a na Evropskom sudu je da oceni da li je različit tretman opravdan ili nije.¹²¹

Kako je već pomenuto, sudska praksa u Srbiji, u pogledu ocene zastarevanja potraživanja naknade štete koja je nastala krivičnim delom, vrlo je neujednačena. Nejednako postupanje sudova, u slučajevima kada je reč o zastarelosti zahteva za naknadu štete, uslovljeno je time ko traži naknadu štete od države i po kom osnovu. U slučajevima kada naknadu štete od Srbije potražuju žrtve kojima su štetu naneli pripadnici srpskih oružanih snaga, kao u slučaju porodica ratnog zločina u Podujevu, sudovi odbijaju tužbene zahteve zbog zastarelosti jer ne primenjuju rokove zastarevanja koji se tiču štete izvršene krivičnim delom u postupcima u kojima žrtve tuže državu. Sa druge strane, u slučajevima kada su od Srbije naknadu štete potraživali pripadnici bivše JNA koji su štetu pretrpeli u oružanim sukobima sa „paravojnim formacijama” drugih bivših republika SFRJ, sudovi su uzimali da je ta šteta naneta krivičnim delom oružane pobune i primenjivali su duže rokove zastarelosti na odgovornost države za materijalno obeštećenje.¹²²

---

119 *D.H. v. the Czech Republic*, predstavka br. 57325/00, presuda od 13. novembra 2007, par. 175.

120 Videti član 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

121 Videti: *Gaygusuz v. Austria*, predstavka br. 17371/90, presuda od 16. septembra 1996 godine; *Luczak v. Poland*, predstavka br. 77782/01, presuda od 27. novembra 2007. godine; *Burden v. the United Kingdom*, predstavka br. 13378/05, presuda od 29. aprila 2008. godine; *Carson and others v. the United Kingdom*, predstavka br. 42184/05, presuda od 16. marta 2010. godine.

122 Videti: Pravno shvatanje Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije na sednici održanoj 27. decembra 1999. godine; Izmenjeno pravno shvatanje Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije na sednici održanoj 25. juna 2001. godine; Rešenje Saveznog suda Gsz 72/98 od 24. septembra 1998. godine; Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P 1363/02.

Osim što primena dijametralno suprotnih tumačenja zakonskih normi u identičnim pravnim situacijama dovodi do pravne nesigurnosti, ona neminovno dovodi i do diskriminacije žrtava teških kršenja ljudskih prava tokom devedesetih godina. Na taj način, diskriminisane su i porodice žrtava ratnog zločina u Podujevu.

Povreda prava na delotvoran pravni lek

Osim povrede prava na pravično suđenje i jednaku zaštitu prava, tumačenjem zakonskih odredbi na diskriminatoran način sudovi su članovima porodica ratnog zločina u Podujevu uskratili pravo na naknadu štete i delotvoran pravni lek. Odgovor države u svim slučajevima kada dolazi do teških povreda prava kao što su nezakonito lišavanje života, mučenje ili nezakonito lišavanje slobode, mora da bude adekvatan i obuhvati efikasnu i nepristrasnu istragu o činjenicama pod kojima je došlo do povrede prava.¹²³ Ipak, zahtevi u pogledu prava na delotvoran pravni lek u slučajevima smrti odnosno ubistva članova porodice, kao i u slučajevima mučenja od strane pripadnika države, po tumačenju Evropskog suda znatno su širi od same istrage i uključuju i isplatu naknade sâmoj žrtvi ili članovima njene porodice.¹²⁴

50

1.3 Tortura nad kosovskim Albancima tokom sukoba na Kosovu

Tokom oružanog sukoba na Kosovu (februar 1998 – jun 1999), a posebno tokom NATO bombardovanja (mart – jun 1999), srpske snage bezbednosti su bez osnova uhapsile i držale u nezakonitom pritvoru nekoliko hiljada kosovskih Albanaca, pod navodnom sumnjom da su teroristi. Albanski muškarci su hapšeni u svojim domovima, na ulici i drugim javnim mestima. Svi uhapšeni su prolazili kroz gotovo identičan tretman. Privođeni su u lokalne policijske stan-

---

123 Videti: *McCann and others v. the United Kingdom*, predstavka br. 18984/91, presuda od 27. septembra 1995. godine, par. 161; *Assenov and others v. Bulgaria*, predstavka br. 24760/94, presuda od 28. oktobra 1998. godine, par. 162.

124 *Aksoy v. Turkey*, predstavka br.21987/93, presuda od 18. decembra 1996. godine, par. 98; *Mahmut Kaya v. Turkey*, predstavka 22535/93, presuda od 28. marta 2000. godine, par. 121–126.

ice gde su ih policajci ispitivali o njihovoj navodnoj pripadnosti Oslobođilačkoj vojsci Kosova (OVK), o aktivnostima OVK, napadima na vojsku i policiju itd. Prilikom ispitivanja, policajci su ih brutalno tukli palicama, pesnicama i nogama, primoravajući ih da potpišu priznanje, a nekima od njih je urađen parafinski test¹²⁵.

Policija je privedene albanske muškarce dalje sprovodila u Kazneno-popravni zavod Lipljan ili u Kazneno-popravni zavod u Dubravi kod Istoka. Sa povlačenjem srpskih snaga sa Kosova, nezakonito pritvoreni albanski muškarci su autobusima prebačeni u zatvore u Nišu, Požarevcu i Sremskoj Mitrovici.

Protiv velike većine pritvorenih nikada nije pokrenut krivični postupak, a u zatvoru su bez zakonskog osnova neki proveli i skoro dve godine. Oslobođeni su odlukama Ministarstva pravde Republike Srbije. Onima protiv kojih je pokrenut krivični postupak, na teret su stavljena krivična dela oružane pobune, terorizma i udruživanja radi neprijateljske delatnosti.¹²⁶ Oni su na slobodu pušteni na osnovu Zakona o amnestiji koji je stupio na snagu 2. marta 2001. godine.¹²⁷ Institucije Srbije im nikada nisu izdale ni jedan dokument o vremenu provedenom u pritvoru.

51

1.3.1 Slučaj Refik Hasani i drugi

Refik Hasani, Sokol Jakupi, Agim Ibrahim i Zijadin Blakqori su poreklom iz Podujeva i okolnih sela, gde su živeli sa svojim porodicama. Krajem marta i početkom aprila 1999. godine su se zbog rata sklonili kod svojih rođaka u Prištini.

---

125 Parafinski, difelinaminski ili barutni test koristi se za utvrđivanje da li je određeno lice pucalo iz vatrenog oružja. Ovaj metod, koji je 1933. godine prvi put primenio meksički forenzički stručnjak Teodoro Gonzales, izvodi se pomoću tzv. parafinskih rukavica, koje se prave oblaganjem šaka gazama natopljenim parafinom, ili pomoću lepljivih folija koje se stavljaju na šake, kako bi se sakupili organski produkti nastali od barutnog punjenja metka (nitrati i nitriti). Videti: Dr Aleksandar Ivanović i doc. dr Ivana Bjelovuk, „Pouzdanost kriminalističko-tehničkih metoda za detektovanje tragova barutnih čestica na šakama osumnjičenih”, *Bezbednost – časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije*, br. 3/2010, Beograd, 2010, str. 12–13.

126 Čl. 124, 125. i 136. Osnovnog krivičnog zakona („Sl. list SFRJ”, br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90 i „Sl. list SRJ”, br. 35/92, 37/93, i 24/94).

127 Član 1. stav 2. Zakona o amnestiji („Sl. list SRJ”, br. 9/01).

Dana 19. maja, policija je sprovela akciju masovnih pretresa kuća i stanova u Prištini. Iako kod njih nije nađeno nikakvo oružje – niti je postojao bilo koji drugi osnov za hapšenje – Hasani, Jakupi, Ibrahim i Blakqori su uhapšeni, vezani konopcima i kombijem prevezeni u policijsku stanicu u Muhadžer mahali. Jakupija su policajci pretukli toliko jako da je od udaraca u jednom trenutku izgubio svest, a zatim su ga primorali da potpiše pripremljenu izjavu. Blakqorija su sa drugim muškarcima satima držali u hodniku i povremeno tukli, dok su Ibrahimija pretresli i oduzeli mu sav novac koji je imao kod sebe.

Kasnije tog dana, sproveli su ih u zatvor u Lipljanu. Tamo su ih već u dvorištu naterali da kleče i leže i počeli da ih tuku drvenim motkama i pendrecima. Smestili su ih u male prostorije u kojima nije bilo ni vode ni toaleta. Nakon tri dana premestili su ih u sportsku salu u Lipljanu gde je bilo pritvoreno više od 350 ljudi.

U noći između 9. i 10. juna pritvorenike su policajci, nakon što su im vezali ruke konopcima, sproveli u autobuse. Nisu im govorili kuda ih vode, u autobusu su morali da drže pognute glave, a tek uveče su ih dovezli u Sremsku Mitrovicu. Tu su uslovi bili malo bolji – hranu su dobijali redovno, mada je bila nedovoljna.

Zijadin Brakqori pušten je iz Sremske Mitrovice 28. oktobra 1999. godine, u grupi sa 10 drugih albanskih pritvorenika. Sokol Jakupi oslobođen je 24. marta 2000. godine u prisustvu predstavnika MKCK. Refik Hasani i Agim Ibrahim su u pritvoru bili sve 30. juna 2000. godine. Protiv njih nikada nije pokrenut krivični postupak.

Postupak pred sudom

FHP je u ime Hasanija, Jakupija, Ibrahimija i Blakqorija podneo tužbu protiv Republike Srbije 29. oktobra 2008. godine, kojom je tražio od suda da obaveže Republiku Srbiju da zbog odgovornosti za torturu koju su nad njima vršili pripadnici MUP-a isplati odštetu u ukupnom iznosu od 2,4 miliona dinara.

Sud je održao ukupno četiri ročišta na kojima su sve žrtve dale svoje iskaze. Zahtev advokata FHP-a da se sprovede medicinsko veštačenje posledica

torture po zdravlje Hasanija i drugih Sud je odbio, sa obrazloženjem da je „suvišan”.

Presuda Prvog osnovnog suda

U junu 2011. godine, Prvi osnovni sud je doneo presudu kojom je odbio sve tužbene zahteve Hasanija i drugih.¹²⁸

U obrazloženju presude Sud je naveo da je poklonio veru izjavama žrtava. Međutim, Sud je zauzeo stav daje njihovo pravo na naknadu štete zastarelo. Sud je, obrazlažući ovakvu odluku, naveo da je utvrdio kako su žrtve saznale da pate od PTSP-a još 2003. odnosno 2004. godine, te da je rok zastarelosti od tri godine počeo teći od tog datuma.

Presuda Apelacionog suda

Apelacioni sud u Beogradu doneo je presudu po žalbi FHP-a u avgustu 2012. godine kojom je odbio žalbu i potvrdio presudu Prvog osnovnog suda.¹²⁹ FHP je protiv ove odluke Apelacionog suda u Beogradu podneo ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije u novembru 2012. godine. Ustavni sud je u maju 2015. godine odbacio ustavnu žalbu, nakon čega je FHP u ime Hasanija i ostalih podneo predstavku Evropskom sudu.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Pravo na pravično suđenje

Kako je već objašnjeno, prema stanovištu Evropskog suda za ljudska prava, pravo na pravično suđenje podrazumeva i obavezu suda da donese razumnu i obrazloženu presudu. Ta obaveza proizlazi iz opštijeg načela zajemčenog Konvencijom, kojim se pojedinac štiti od proizvoljnosti suda i koje nalaže da sud mora dati odgovore na najbitnije elemente činjeničnih ili pravnih okolnosti na koje se neko lice poziva. Dalje, presude sudova moraju da sadrže obrazloženje

---

¹²⁸ Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 84.P.46946/10 od 6. juna 2011. godine.

¹²⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž. 1771/12 od 24. avgusta 2012. godine.

i da navedu razloge na kojima se zasnivaju. Obim ove obaveze suda može varirati u zavisnosti od prirode odluka i mora se odrediti u svetlu okolnosti svakog konkretnog slučaja.¹³⁰

Ukoliko odluka prvostepenog suda ne sadrži dobro obrazložene razloge presude, to može biti prepreka strankama u postupku da efektivno koriste pravo na žalbu. Sud je u više slučajeva ukazao da je neophodno da sudske odluke, kako u prvom stepenu tako i u postupku po žalbi, budu na adekvatan način obrazložene. Naime, odsustvo obrazloženja prvostepenog suda, ili šturo obrazloženje, koje nije ispravljeno ni u žalbenom postupku, tako što žalbeni sud samo potvrđuje presudu nižeg suda, predstavlja kršenje člana 6. stav 1. Konvencije.¹³¹

54

Još jedna uloga obrazložene presude jeste da se strankama pokaže kako ih je sud saslušao, odnosno da je uzeo u obzir njihove argumente i dokazne predloge.¹³² Iako Evropski sud ne osporava i ne ograničava pravo sudova na slobodnu ocenu dokaza, u analizi da li je neki postupak pravičan ili ne, uzeće se u obzir o kakvim dokazima se radi i na koji način su oni izvedeni.¹³³

U slučaju *Hasanija* i drugih, ni Ustavni ni Apelacioni sud, kao sud drugog stepena, nisu dali jasne i razumljive odgovore na one argumente podnosilaca koji su presudni za odluku o njihovim zahtevima, a nisu pružili ni adekvatno objašnjenje za neprihvatanje dokaza od strane prvostepenog suda.

Hasaniju i drugima je u ovom predmetu, u suprotnosti sa pomenutim standardima Evropskog suda, uskraćeno pravo da dokažu činjenice na kojima zasnivaju svoje pravo na naknadu štete. Naime, odbijanje suda da odredi medicinsko veštačenje predstavlja propust da se utvrde ključne činjenice za odlučivanje

---

130 *Ruiz Torija v. Spain*, predstavka br. 18390/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 29.

131 Videti: *Ruiz Torija v. Spain*, predstavka br. 18390/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 30; *Hiro Balani v. Spain*, predstavka br. 18064/91, presuda od 9. decembra 1994. godine, par. 28.

132 *Kuznetsov and others v. Russia*, predstavka br. 184/02, presuda od 11. januara 2007. godine, par. 83.

133 *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, predstavke br. 10588/83, 10590/83, 10589/83, presuda od 13. juna 1994. godine, par. 16.

u ovom sporu – da li je oboljenje kod tužilaca posledica torture koju su trpeli za vreme pritvora, da li je i u kom obimu oboljenje ostavilo posledicu u vidu umanjene životne aktivnosti, tok lečenja i momenat kada je oboljenje dobilo konačan oblik.

Sud je na proizvoljan način odredio koje će dokaze uzeti u obzir, upustivši se u tumačenje medicinske dokumentacije koju su tužioci priložili, iako je za tumačenje te dokumentacije neophodno stručno znanje. Iako sud po zakonu ima slobodu da po sopstvenom uverenju, nakon što je savesno i brižljivo ocenio svaki dokaz pojedinačno i sve dokaze zajedno, odluči koje će činjenice uzeti kao dokazane¹³⁴, on ipak ne poseduje medicinska znanja na osnovu kojih bi mogao samostalno da utvrdi sve gorenavedene činjenice. Drugim rečima, sud jeste ovlašćen da odbije predlog da se izvede veštačenje, ali bi morao da pruži ozbiljne razloge za to u obrazloženju svoje odluke. Umesto toga, Prvi osnovni sud je, nakon površno izvedenih zaključaka iz medicinske dokumentacije, zaključio da bi izvođenje dokaza veštačenjem bilo suvišno, i tako izašao iz polja slobodne ocene dokaza koje Evropski sud priznaje.

U konkretnom slučaju prvostepenu presudu je potvrdio drugostepeni sud, bez davanja dodatnog obrazloženja i, kao i prvostepeni sud, sâm opredeljujući kada je bolest kod tužilaca dobila konačan oblik. Drugostepeni sud se nije posebno izjasnio po žalbenim navodima tužilaca, već je jednostavno ponovio isto obrazloženje kao i prvostepeni sud. Izostanak takvog objašnjenja dovodi do toga da ključni argumenti jedne od strana u postupku ostanu bez odgovora¹³⁵, a time je prekršeno pravo žrtava na pravično suđenje.

1.3.2 Slučaj *Behram Sahiti i drugi*

Behram Sahiti, Elmi Musliu, Enver Baleci i Faton Halilaj živeli su u selima u oko-

¹³⁴ Član 8. Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 125/04 i 11/09), koji se primenjivao na ovaj postupak. Isto tako i član 8. važećeg Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11, 49/13 – odluka US, 74/13 – odluka US i 55/14).

¹³⁵ *Kuznetsov and others v. Russia*, predstavka br. 184/02, presuda od 11. januara 2007. godine, par. 84.

lini Glogovca. Sva četvorica su privedeni 28. maja 1999. godine, kada je policija ušla u njihova sela. Sprovedeni su u Glogovac u stovarište brašna. Tamo su ih policajci batinali palicama i metalnim šipkama. Uzeli su im podatke i uradili parafinski test. Narednog dana su autobusima prebačeni u zatvor u Lipljanu, u kojem su vladali krajnje nehumani uslovi. U prostorijama od po nekoliko kvadratnih metara bilo je smešteno na desetine pritvorenika – spavali su na golom podu, a hranu dobijali u minimalnim količinama. Faton Halilaj je imao 13 godina kad je uhapšen.

U ranim jutarnjim časovima 10. juna, zajedno sa ostalim albanskim muškarcima, Sahiti, Musliu, Baleci i Halilaj vezani su i autobusima uz pratnju policije prevezeni u zatvor u Požarevcu. Odmah po dolasku u zatvor primorani su da prođu kroz kordon policije i zatvorskih čuvara, koji su ih udarali pendrecima, palicama i metalnim šipkama, da bi ih potom postrojili i razvrstali po sobama. Uslovi u zatvoru su bili katastrofalno loši – spavali su na podu, samo sa ćebadima, u sobama zajedno sa oko stotinu drugih zatvorenika. Higijena je bila jako loša, tako da su svi dobili šugu i vaške. Hrane gotovo da nije bilo i konstantno su gladovali. Niko od njih nije bio ispitivan za vreme boravka u Požarevcu. Nakon posete predstavnika MKCK uslovi su malo poboljšani.

Faton Halilaj pušten je iz zatvora 19. novembra 1999. godine, Behram Sahiti i Elmi Musliu u aprilu, a Enver Baleci u junu 2000. godine. Protiv njih nije vođen nikakav postupak. Tortura, nečovečno i ponižavajuće postupanje pripadnika MUP-a tokom nezakonitog pritvora ostavili su trajne posledice na njihovo zdravlje. Svima je ustanovljen PTSP, zbog koga će doživotno morati da primaju terapiju.

Postupak

FHP je u aprilu 2010. godine podneo tužbu za naknadu štete u ime Sahitija, Musliua, Balecija i Halilaja protiv Republike Srbije, zbog odgovornosti za torturu koju su pripadnici MUP-a sproveli nad njima. FHP je tužbom tražio od Suda da obaveže Republiku Srbiju da žrtvama isplati odštetu u ukupnom iznosu od 2,7 miliona dinara, zbog umanjenja opšte životne aktivnosti, uzrokovano preživljenom torturom.

U toku postupka održana su ukupno četiri ročišta, na kojima su saslušane sve žrtve i obavljeno je medicinsko veštačenje od strane veštaka neuropsihijatra, koji je utvrdio da sve žrtve boluju od PTSP-a, zbog čega im je trajno umanjena opšta životna aktivnost.

Presuda Prvog osnovnog suda

U junu 2012. godine, Prvi osnovni sud u Beogradu je doneo presudu kojom je odbio tužbene zahteve žrtava.¹³⁶ Sud je stao na stanovište da su njihovi zahtevi zastareli, iako je poklonio veru iskazima žrtava. Prema stavu Suda, njihovo pravo na naknadu štete od Republike Srbije zastarelo je istekom objektivnog roka – pet godina od nastanka štete, odnosno 2005. godine. Sud je prihvatio i nalaze veštaka koji je utvrdio da je žrtvama konstatovan PTSP koji je konačni oblik dobio 2008. odnosno 2011. godine, ali je smatrao da je „[m]omenat saznanja za štetu od uticaja [...] samo ako do njega dođe u okviru objektivnog roka od 5 godina, ali ne i kasnije”.

57

Odluka Apelacionog suda

U septembru 2013. godine, po žalbi advokata FHP-a, Apelacioni sud u Beogradu doneo je rešenje¹³⁷ kojim je ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje, kako bi se ponovo utvrdilo kada su počeli da teku rokovi zastarelosti. U obrazloženju ovakve odluke navodi se da se „saznanje za štetu [...] prema našoj sudskoj praksi ne vezuje samo za dan njenog prouzrokovanja (nastanak štete) već i za okolnosti koje se odnose na završetak lečenja i saznanje da su zaostale posledice prouzrokovale trajno oštećenje zdravlja i opšte životne sposobnosti oštećenog koje mu je umanjilo životnu aktivnost”. Imajući u vidu nalaze veštaka koji je utvrdio da je bolest kod žrtava dobila konačan oblik 2008. odnosno 2011. godine, Sud je naložio da se iznova utvrdi kada su one postale svesne punog obima posledica po njihovo zdravlje.

---

136 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 32 P broj 70585/10 od 15. juna 2012. godine.

137 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Gž.br.539/13 od 25. septembra 2013. godine.

Presuda u ponovljenom postupku

Prvostepeni sud je ponovo održao glavnu raspravu i saslušao veštaka, koji je na osnovu svog iskustva u bavljenju PTSP-om, kao i pregleda tužilaca i njihove medicinske dokumentacije, utvrdio da su oni za konačan oblik oboljenja saznali momentom pregleda. Zbog ove činjenice, Sud je zaključio da njihove tužbe nisu zastarele i doneo je novu presudu (februar 2015) kojom je usvojio njihove tužbene zahteve, međutim ne u celini.¹³⁸

58

Behramu Sahitiju i Enveru Balciju dosuđeno je po 125.000 dinara na imenaknade štete za duševne bolove zbog umanjnja opšte životne aktivnosti. Po istom osnovu Elmi Musliu dobio je 250.000, a Faton Halilaj 370.000 dinara. Objašnjavajući visinu dosuđenih iznosa, Sud je naveo da je „cenio stepen umanjnja životne aktivnosti kod svakog od tužilaca, životnu dob u vreme lišenja slobode, kao i da će posledice trpeti tokom čitavog života”. Za Fatona Halilaja, Sud je uzeo u obzir da je on u vreme lišenja slobode bio maloletan.

Na ovako nisko dosuđene iznose advokat FHP-a uložio je žalbu Apelacionom sudu u Beogradu.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Zabrana torture i delotvorni pravni lek

Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, član 3. Evropske konvencije obuhvata jednu od temeljnih vrednosti demokratskog društva.¹³⁹ Zabrana torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja je apsolutna – od nje ne postoje izuzeci ili odstupanja ni u kojoj situaciji.¹⁴⁰ Pored opšte zabrane za državu i njene organe da na bilo koji način primenjuju torturu prema bilo kome, ova odredba Konvencije, prema tumačenju Evropskog suda, nameće još dve obaveze državi. S obzirom na posebno ranjiv položaj žrtava torture, a naročito u slučajevima

---

¹³⁸ Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 64 P.br.38854/13 od 13. februara 2015. godine.

¹³⁹ *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1998. godine, par. 62.

¹⁴⁰ *Ireland v. the United Kingdom*, predstavka br. 5310/71, presuda od 18. januara 1978. godine, par. 163.

kada torturu svesno vrše državni organi¹⁴¹, država ima obavezu da sprovede temeljnu i delotvornu istragu sa ciljem otkrivanja i kažnjavanja odgovornih osoba, kao i da u primerenim slučajevima isplati adekvatnu odštetu.¹⁴²

Neispunjenjem ili samo delimičnim ispunjenjem navedenih obaveza, država će prekršiti pravo na delotvorni pravni lek sadržano u članu 13. Evropske konvencije. Kada se radi o naknadi štete za povredu prava, ona mora biti adekvatne visine, što se ceni prema prirodi povrede prava iz Konvencije.¹⁴³ Drugim rečima, Evropski sud ceni težinu povrede nekog prava iz Konvencije, kao i status žrtve onoga ko podnosi predstavku Sudu, u odnosu na činjenicu da li je on već ostvario naknadu štete na domaćem nivou, i u kom iznosu.¹⁴⁴

Pri procenjivanju adekvatne visine za naknadu štete, Evropski sud se vodi sopstvenom praksom u dosuđivanju naknade štete za istu ili sličnu vrstu povrede.¹⁴⁵ Evropski sud će utvrditi da je žrtvi i dalje povređeno pravo iz člana 3, ukoliko je visina naknade štete koju je ona ostvarila na nacionalnom nivou daleko niža od one koju ovaj Sud dodeljuje u svojoj praksi u istim ili sličnim slučajevima.¹⁴⁶ U predmetima koje su pred Evropskim sudom protiv Srbije pokretali građani koji su bili izloženi policijskoj torturi, ovaj Sud je u prosequu žrtvi dosuđivao više od 7.000 evra na ime naknade štete.¹⁴⁷

U slučaju Sahitija, Musliua, Balecija i Halilaja, država nikada nije preduzela temeljnu i delotvornu istragu kako bi kaznila policajce odgovorne za torturu nad njima. Povrh toga, dosuđivanjem naknade štete u iznosima od 1.000 do 3.000 evra nije ispunjena obaveza države da isplati adekvatnu naknadu štete.

---

141 *Gäfgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116

142 *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1998. godine, par. 98.

143 *Scordino v. Italy*, predstavka br. 36813/97, presuda od 29. marta 2006. godine, par. 186.

144 *Normann v. Denmark*, predstavka br. 44704/98, presuda od 20. decembra 2011. godine; *Scordino v. Italy (No. 1)*, predstavka br. 36813/97, presuda od 29. marta 2006. godine, par. 202; *Gäfgen v. Germany*, predstavka br. 22978/05, presuda od 1. juna 2010. godine, par. 116.

145 *Ciorap v. Moldova*, predstavka br. 7481/06, presuda od 31. avgusta 2010. godine, par. 24.

146 *Ibid*, par. 25.

147 *Stanimirović v. Serbia*, predstavka br. 26088/06, presuda od 18. oktobra 2011. godine, par. 59; *Hajnal v. Serbia*, predstavka br. 36937/06, presuda od 19. juna 2012. godine, par. 149; *Lakatoš and others v. Serbia*, predstavka br. 3363/08, presuda od 7. januara 2014. godine, par. 120; *Habimi and others v. Serbia*, predstavka br. 19072/08, presuda od 3. juna 2014. godine, par. 95.

Da se ne radi o adekvatnoj naknadi štete za pretrpljenu torturu vidi se i iz obrazloženja presude. Naime, Sud u obrazloženju ne navodi najekstremnije radnje policajaca prema tužiocima (tortura, nečovečno i ponižavajuće postupanje), već navodi da su tužioci trpeli strah za život i zdravlje visokog intenziteta usled činjenice da su bili privedeni i u „pritvorskim uslovima koji se ni na koji način ne mogu smatrati uobičajenom životnom sredinom”, kao i da je „u takvim okolnostima stanje njihovog života i tela i ishod pritvaranja bio krajnje neizvestan”.

1.4 Tortura nad Bošnjacima u Sandžaku

Oblast Sandžaka nalazi se na jugozapadu Srbije, uz granicu sa BiH, i naseljena je većinom Bošnjacima. Nakon početka oružanog sukoba u BiH, pripadnici MUP-a Republike Srbije često su sprovodili sistematske akcije pretresa kuća lokalnih Bošnjaka u potrazi za navodnim nelegalnim oružjem.

Nakon pretresa, policajci su često privodili Bošnjake u lokalne policijske stanice, iako kod njih nisu pronašli oružje. U policijskim stanicama, policajci su prema Bošnjacima postupali surovo, zlostavljajući ih fizički i psihički, u cilju iznuđivanja priznanja da poseduju nelegalno naoružanje ili da učestvuju u „aktivnostima protiv države”. Sistematsku torturu, pored FHP-a i Sandžračkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda, u svojim izveštajima dokumentovala su i različita tela UN. Skupštine opština Sjenice i Tutina usvojile su 2002. i 2003. godine izveštaj o rasprostranjenoj policijskoj represiji i torturi prema Bošnjacima na teritoriji ovih opština tokom devedesetih godina.¹⁴⁸

Iako je određen broj slučajeva torture prijavljivan nadležnim organima od strane Sandžračkog odbora, u velikoj većini slučajeva nije sproveden ni krivični ni disciplinski postupak protiv odgovornih. Mnogi policajci koje su zlostavljani Bošnjaci označili kao odgovorne za torturu i dalje rade u MUP-u Srbije.

¹⁴⁸ Zaključak Skupštine opštine Sjenica broj 06-3/2002-02, donet na sednici održanoj 14. februara 2002. godine; Zaključak Skupštine opštine Tutin broj 06-1/03, donet na sednici održanoj 14. februara 2003. godine.

I.4.1 Slučaj Šefćeta Mehmedovića

Šefćet Mehmedović je u maju 1994. godine dobio poziv iz policije da se javi na informativni razgovor u policijsku stanicu u Novom Pazaru. Po dolasku u SUP, nepoznati inspektor ga je pitao da li poseduje oružje i ispitivao ga o aktivnostima Stranke demokratske akcije (SDA) čiji je Mehmedović bio član, a zatim mu je dao papir i rekao da na njemu napiše svoju izjavu. Potom je došao inspektor koga Mehmedović poznaje po imenu Nino i, nezadovoljan izjavom koju je pročitao, pocepao ju je i rekao da je sve što je Mehmedović napisao laž, a zatim počeo da ga udara pesnicama i da ga šamara. Oba inspektora su ga potom tukla pendrecima po tabanima i rukama. Pola sata bi ga tukli, zatim bi mu naredili da stoji u ćošku dok se ne odmored, a posle bi nastavili sa torturom. Nakon izvesnog vremena, inspektor Nino ga je vezao liscama i odveo u drugu kancelariju, gde su ga tukli drugi policajci. Mehmedovića su policajci zlostavljali od 15 do 21.30 časova. Prenoćio je u SUP-u, vezan za radijator u kancelariji.

61

Ujutro, inspektor Nino ga je ponovo ispitivao o oružju i o njegovom učešću u aktivnostima protiv države. Nakon što je opet odbio da prizna da je umešan u ono za šta su ga policajci teretili, Mehmedović je pušten uz obavezu da se javlja na informativne razgovore svaka tri do četiri dana. Mehmedović je nakon tog dana 11 puta išao na informativni razgovor. Svaki put bi ga samo pitali da li priznaje da poseduje oružje i kada bi odgovorio negativno, oni bi ga pustili. Zbog pretrpljene torture i nezakonitog hapšenja Mehmedoviću je ozbiljno i trajno narušeno zdravlje, a protiv pomenutih službenih lica nikad nije pokrenut ni krivični ni disciplinski postupak.

Postupak pred sudom

FHP je 2006. godine pokrenuo postupak u ime Mehmedovića protiv Republike Srbije za naknadu nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, strah, duševne bolove zbog povrede prava ličnosti i umanjenja opšte životne aktivnosti u iznosu od 1,4 miliona dinara. U prvom prvostepenom postupku Sud je održao 10 ročišta i saslušao četiri svedoka koja je predložio FHP. Sprovedeno je medicinsko veštačenje kojim je utvrđeno da su zdravstvene posledice

preživljenog nasilja kod Mehmedovića dobile konačan oblik 2002. godine.

Presude Prvog opštinskog suda i Apelacionog suda u Beogradu

Prvi opštinski sud u Beogradu doneo je presudu u decembru 2009. godine, kojom je delimično usvojio tužbeni zahtev i Mehmedoviću dosudio odštetu u iznosu od 200.000 dinara za duševne bolove zbog umanjenja opšte životne aktivnosti.¹⁴⁹ Prvostepeni sud je primenio opšti rok zastarelosti od tri godine, a za početak tog roka uzeo datum veštačenja.

Apelacioni sud je po žalbama FHP-a i zastupnika države u julu 2012. godine doneo presudu kojom je potvrdio prvostepenu presudu u delu u kom su odbijeni tužbeni zahtevi, a deo kojim je Mehmedoviću dosuđena odšteta je ukinuo i vratio na ponovno suđenje¹⁵⁰, smatrajući da je potrebno utvrditi uzročno-posledičnu vezu između posledica po zdravlje i „boravka u pritvoru”, kako je sud okarakterisao policijsko privođenje i torturu.

62

Presuda u ponovljenom postupku

Prvi osnovni sud u Beogradu u ponovljenom postupku održao je dva ročišta i izveo dopunsko saslušanje veštaka.

Sud je u decembru 2012. godine doneo presudu kojom je odbio i jedini preostali deo tužbenog zahteva – zahtev za naknadu nematerijalne štete zbog umanjenja životne aktivnosti.¹⁵¹

Iako je u obrazloženju navedeno da je u potpunosti poklonjena vera iskazu Šefćeta Mehmedovića, Sud je promenio svoj stav u odnosu na to kada je počeo teći rok zastarelosti. Naime, budući da je tokom dopunskog veštačenja veštak precizirao da je Mehmedović 2002. godine saznao da je njegovo oboljenje trajne prirode, stav Suda je da je rok zastarelosti od tri godine počeo da teče upravo od tog momenta. Zbog toga je Mehmedovićev tužbeni zahtev podnet 2006. godine proglasio zastarelim.

---

149 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu IV P broj 10812/06 od 7. decembra 2009. godine.

150 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž.br.10755/10 od 27. jula 2012. godine.

151 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 37 P.br. 17652/12 od 11. decembra 2012. godine.

FHP je u januaru 2013. godine protiv ove presude uložio žalbu Apelacionom sudu u Beogradu. U trenutku pisanja ovog izveštaja, i dalje se čeka odluka Apelacionog suda.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Pravo na pravično suđenje

Kao što je ranije navedeno, prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, zaštita koju pruža član 6. stav 1. Konvencije, kada je reč o građanskim postupcima, odnosi se na tri različite oblasti: mogućnost pristupa sudu radi razrešenja građanskog spora, pravičnost sudskog postupka, kao i pravo na pravovremeno izvršenje presude u slučaju pozitivnog ishoda samog spora.

Sa druge strane, Evropski sud je u predmetu *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹⁵² eksplicitno naglasio da pravo pristupa sudu nije apsolutno. Sud državama dozvoljava da ograniče pravo na podnošenje odštetnih zahteva, ali pod uslovom da se takvim ograničenjima ne ugrožava sama suština ovog prava i ukoliko postoji legitiman cilj za njegovo ograničenje.¹⁵³ U svojoj praksi, Evropski sud zastarelost tužbenih zahteva smatra jednim od legitimnih ograničenja koje država postavlja.¹⁵⁴

Ipak, Evropski sud je postavio standard koji se odnosi na slučajeve zastarevanja prava na potraživanje naknade štete, kada osoba ne zna i nije mogla da zna da ima određene posledice po zdravlje i dugo nakon što je prošao uzrok nastanka zdravstvenih problema. Naime, Evropski sud je, određujući kada počinju da teku rokovi za složena oboljenja, čak i rok od 10 godina smatrao prekratkim. Evropski sud je stanovišta da pravna sigurnost jeste legitiman cilj primene instituta zastarelosti, ali da sistematska primena zastare u ovakvim slučajevima lišava žrtve prava da svoja potraživanja iznesu pred sud. Ovaj svoj stav Evropski

---

152 *Ashingdane v. the United Kingdom*, predstavka br. 8225/78, presuda od 28. maja 1985. godine.

153 *Garcia Manibardo v. Spain*, predstavka br. 38695/97, presuda od 15. februara 2000. godine, par. 36; *Mortier v. France*, predstavka br. 42195/98, presuda od 31. jula 2001. godine, par. 33.

154 *Howald Moor and others v. Switzerland*, predstavke br. 52067/10, 41072/11, presuda od 11. marta 2014. godine, par. 72.

sud je opravdao i time da se postavljanjem ograničenja, kao što je zastara, krše prava obolelih od takvih bolesti.¹⁵⁵

U konkretnom slučaju, sudski veštak – neuropsihijatar je kod Mehmedovića ustanovio dugotrajnu bolest koja je dovela do umanjenja njegove životne aktivnosti, te da je ona dobila konačan oblik 2002. godine. Lečenje od posledica torture kod Mehmedovića je takvo da će trajati do kraja života, ono neće i ne može dovesti do poboljšanja zdravlja, već će se samo održavati nivo narušenog zdravlja, koji bi bez terapije doveo do napredovanja bolesti. U tom smislu, najznačajnija činjenica jeste da je Mehmedović za činjenicu da je oboljenje umanjilo opštu životnu aktivnost saznao prilikom obavljenog veštačenja, iako je sa lečenjem započeo ranije. Tek od trenutka saznanja o punom obimu zdravstvenih posledica mogu se računati rokovi zastarelosti, a njihovim vezivanjem za neki raniji trenutak, kada to saznanje nije postojalo, prekršen je standard Evropskog suda.

64

I.4.2 Slučaj Fehrata Suljića

Policajci Sulejman Hodžić i Zvonko Milunović su u martu 1996. godine došli u porodičnu kuću Fehrata Suljića u selu Dolovo i naredili mu da krene sa njima u policijsku stanicu u Tutinu na informativni razgovor. Po dolasku u policijsku stanicu, policajci su Suljića uveli u kancelariju u kojoj se nalazio policajac Slaviša Kiković koji je odmah počeo da ga udara u grudi i leđa. Kada je Suljić pao na pod, policajci su nastavili da ga gaze po leđima. Nakon batinanja vezali su ga liscama za radijator u kancelariji, da bi ga posle izvesnog vremena pustili. Preživljena tortura je kod Fehrata Suljića ostavila trajne i ozbiljne posledice po zdravlje. Za ovu torturu pomenuti policajci nikad nisu ni krivično ni disciplinski odgovarali.

Postupak

FHP je u junu 2007. godine u ime Fehrata Suljića pokrenuo postupak protiv Republike Srbije za naknadu nematerijalne štete zbog njene odgovornosti

---

¹⁵⁵ *Ibid*, par. 74–79.

za nezakonito postupanje njenih organa. FHP je tužbom tražio od Suda da obaveže Republiku Srbiju da Fehratu Suljiću za naknadu nematerijalne štete isplati iznos od 1,1 milion dinara.

Prvi opštinski sud je održao sedam ročišta. Tokom postupka Sud je saslušao iskaze Fehrata Suljića i njegove supruge Hajrije Suljić, koja je svedočila o okolnostima privođenja njenog supruga i zadobijenim povredama. Sud je takođe saslušao i policajce Zvonka Milunovića i Sulejmana Hodžića iz policijske stanice Tutin. Milunović je tvrdio da ne poznaje Suljića, da su njegove tvrdnje čista izmišljotina. Hodžić je pak rekao da je Suljić bio pozivan na „informativni razgovor”. Suprotno Hodžićevoj tvrdnji da je Suljić bio na informativnom razgovoru, policijska uprava u Novom Pazaru je obavestila sud da nema nikakve dokaze o postupanju službenih lica prema Fehratu Suljiću.

Prva prvostepena presuda

65

Prvi opštinski sud je u oktobru 2009. godine doneo presudu kojom je delimično usvojio tužbene zahteve Fehrata Suljića i dosudio mu odštetu u iznosu od 700.000 dinara.¹⁵⁶

U obrazloženju presude Sud je naveo da je u potpunosti poklonio veru iskazima Fehrata Suljića i njegove supruge, dok je izjave policajaca kvalifikovao kao „nelogične, neuverljive i sračunate na izbegavanje odgovornosti”.

Odluka Apelacionog suda

Rešenjem Apelacionog suda u Beogradu iz januara 2011. godine, po žalbi zastupnika države Srbije, presuda Prvog opštinskog suda je ukinuta a predmet vraćen na ponovno suđenje.¹⁵⁷ U obrazloženju ove odluke Apelacioni sud je naveo da bez validne medicinske dokumentacije iz vremena kada su povrede nastale i samo na osnovu izjava Suljića i njegove supruge prvostepeni sud nije mogao da utvrdi da je Fehrat preživeo policijsku torturu.

---

¹⁵⁶ Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu XXXIII P.br. 5508/07 od 22. oktobra 2009. godine.

¹⁵⁷ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Gž br.12668/10 od 19. januara 2011. godine.

Presuda u ponovljenom postupku

Prvi osnovni sud u Beogradu je nakon ponovo sprovedenog postupka doneo presudu u septembru 2012. godine, kojom je odbio Suljićevu tužbu kao neosnovanu.¹⁵⁸ U obrazloženju presude, Sud je dijametralno različito ocenio iskaze Suljića, njegove supruge i policajaca u odnosu na prvo suđenje. Naime, Sud je u ovoj presudi u potpunosti poklonio veru iskazima policajaca, dok je Suljićev iskaz i iskaz njegove supruge ocenio kao nelogičan i neubedljiv. U oktobru 2012. godine advokat FHP-a je podneo žalbu Apelacionom sudu u Beogradu.

Odluka Apelacionog suda

Apelacioni sud u Beogradu je u decembru 2013. godine potvrdio prvostepenu presudu.¹⁵⁹ Protiv ove odluke FHP je u ime Fehrata Suljića podneo ustavnu žalbu, pozivajući se između ostalog i na zabranu torture zajemčenu Ustavom Srbije i Evropskom konvencijom. Nakon što je Ustavni sud u maju 2015. godine rešenjem odbacio ustavnu žalbu¹⁶⁰, FHP je u Suljićevo ime podneo predstavku protiv Srbije Evropskom sudu za ljudska prava.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Zabrana torture

Evropski sud zabranu torture drži za jednu od temeljnih vrednosti demokratskog društva – ona spada u retke zabrane sadržane u Evropskoj konvenciji koje ne trpe nikakve izuzetke.¹⁶¹

Obaveza i teret dokazivanja torture

U dugogodišnjoj praksi Evropskog suda pokazalo se da je žrtvama torture u određenim slučajevima prag dokazivanja da je nad njima vršena tortura bio previsoko postavljen. Zbog toga Evropski sud počinje da razvija praksu tako

¹⁵⁸ Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 17 P br.8226/11 od 13.septembra 2012. godine.

¹⁵⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž 7945/12 od 18. decembra 2013. godine.

¹⁶⁰ Rešenje Ustavnog suda Republike Srbije Už – 1790/2014 od 11. maja 2015. godine

¹⁶¹ *Ramirez Sanchez v. France*, predstavka br. 59540/00, presuda od 4. jula 2006. godine, par. 115.

da uzima u obzir sve okolnosti pod kojima su žrtve preživele torturu. Od pravila da onaj koji iznosi tvrdnju mora i da je dokaže, Evropski sud pravi značajan izuzetak u slučajevima kada samo jedna od strana u sporu ima pristup određenim informacijama koje mogu da potvrde ili opovrgnu navode iz tužbe.¹⁶² Ovi primeri karakteristični su za slučajeve kada su se pojedinci nalazili u potpunoj kontroli državnih organa, najčešće u pritvoru, i kada su ih pripadnici policijskih ili oružanih snaga tokom ispitivanja mučili kako bi od njih iznudili iskaze.

Stav Evropskog suda je da će, kada se određeni događaji nalaze u potpunosti ili delimično u okvirima saznanja vlasti, kao što je slučaj sa osobama koje se nalaze pod kontrolom tih vlasti u pritvoru, postojati pretpostavka po pitanju ozleda do kojih dolazi tokom takvog pritvora. Zbog toga je na vlastima obaveza da obezbede zadovoljavajuće i ubedljivo objašnjenje za sve povrede koje su pretrpele osobe koje su pre privođenja bile dobrog zdravlja.¹⁶³

U pogledu oprečnih iskaza žrtava i predstavnika vlasti, Evropski sud je u predmetu *Aydin protiv Turske*¹⁶⁴ utvrdio da su navodi žrtve o zlostavljanju u policijskoj stanici tačni i to na osnovu samog iskaza žrtve, medicinske dokumentacije sačinjene devet dana nakon zlostavljanja, ali i na osnovu nedostatka dokumentacije iz policije koja se tiče privođenja osoba koje su ispitivane zbog terorizma.

U konkretnom slučaju, Prvi osnovni sud je doneo presudu suprotnu pomenutim standardima Evropskog suda, time što je u presudi u ponovljenom postupku zanemario iskaze žrtve i njegove supruge, kao i uzročno-posledičnu vezu između povreda koje su zabeležene u medicinskoj dokumentaciji. Ujedno, Sud je u potpunosti poklonio veru iskazima policajaca koji su radili u policijskoj stanici u kojoj je sistematski sprovedena tortura nad Bošnjacima i u čije iskaze je Sud izrazio sumnju u prvom postupku, karakterišući ih kao nedosledne i sračunate na izbegavanje odgovornosti. Iako policajci nisu poricali da je Feh-

---

162 *Khudoyorov v. Russia*, predstavka br. 6847/02, presuda od 8. novembra 2005. godine, par. 112–113.

163 Videti: *Salman v. Turkey*, predstavka br. 21986/93, presuda od 27. juna 2000. godine, par. 113; *Selmouni v. France*, predstavka br. 25803/94, presuda od 28. jula 2009. godine, par. 87.

164 Videti: *Aydin v. Turkey*, predstavka br. 23178/94, presuda od 25. septembra 1997. godine.

rat Suljić bio pozivan na informativne razgovore, Sud se nije bavio uzročno-posledičnom vezom između informativnih razgovora i povreda koje je Suljić imao nakon njih.

U presudi u ponovljenom postupku, Sud je stao na stanovište da medicinska dokumentacija koju je priložio Suljić (nastala 2006. i 2008. godine) ne može potvrditi navode o torturi. Istovremeno, Sud se uopšte nije osvrnuo na nalaze dvojice veštaka, iako ih je saslušao u ponovljenom postupku. Nalazi ovih veštaka bili su saglasni u mišljenjima, zasnivali su se kako na obavljenom pregledu tako i na medicinskoj dokumentaciji i ukazali su na vezu zlostavljanja u policiji i psihičkih posledica po zdravlje Fehrata Suljića.

68

Kao što je već rečeno, Evropski sud je uzimao u obzir medicinsku dokumentaciju koja je bila na raspolaganju¹⁶⁵ i smatrao je dovoljnom da potkrepi tvrdnje osobe da je bila izložena torturi, naročito ako državni organi nisu uspeli da pruže druge medicinske dokaze koji bi opovrgli te tvrdnje.¹⁶⁶ U slučaju Fehrata Suljića, suprotno standardima Evropskog suda, Prvi osnovni sud je preokrenuo teret dokazivanja, prebacivši ga na žrtvu torture koja svoje tvrdnje ne može da dokaže, premda su sve okolnosti privođenja i torture bile u isključivim okvirima policijske stanice u koju je Suljić bio priveden.

1.5 Tortura nad Bošnjacima iz Žepe u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje

Neposredno posle osvajanja Srebrenice 11. jula 1995. godine, snage VRS napale su drugu zaštićenu zonu UN u istočnoj Bosni – Žepu. VRS je osvojila Žepu već 30. avgusta 1995. godine. Posle pada Žepe, preko 800 Bošnjaka, i vojnika i civila, među kojima i dece, u strahu za svoje živote preplivalo je reku Drinu i spas potražilo u Srbiji. Po prelasku reke, na obali su ih hapsili graničari VJ i u grupama sprovodili do sela Jagoštica (opština Bajina Bašta), gde su ih popisivali. Tokom popisivanja, vojnici i policajci su fizički maltretirali zarobljene Bošnjake.

¹⁶⁵ Videti: *Ireland v. the United Kingdom*, predstavka br. 5310/71, presuda od 18. januara 1978. godine, par. 161.

¹⁶⁶ *Aydin v. Turkey*, predstavka br. 23178/94, presuda od 25. septembra 1997. godine, par. 73.

Iz školskog dvorišta u Jagoštici, zarobljene Bošnjake su vojnim kamionima odvozili u improvizovane logore u Šljivovici (opština Čajetina) i u Mitrovo Polje (opština Aleksandrovac). Kamioni kojima su prevozili zarobljene Bošnjake imali su mesta za petnaestak ljudi, ali su vojnici i policajci u njih uvodili po pedeset muškaraca.

Logore Šljivovica i Mitrovo Polje obezbeđivali su pripadnici MUP-a. Po dolasku u logore, zarobljeni Bošnjaci morali su da prođu kroz „špalir”. Prostorije u kojima su bili smešteni bile su pretrpane ljudima. Policajci su tokom noći prozivali logoraše ili ih izvodili iz soba i tukli pendrecima, letvama i električnim kablovima. Neki od policajaca su logorašima gasili cigarete po telu i terali ih da piju vodu u koju su prethodno sipali motorno ulje. Nekoliko logoraša je i seksualno zlostavljano. Fizičkog i psihičkog zlostavljanja je bilo i tokom dana. Policajci su naređivali logorašima da se međusobno tuku, da premeštaju veliko kamenje sa jednog mesta na drugo, da trče po logorskom krugu, da rade sklekove i da mirno stoje u dvorištu i gledaju u sunce dok ne padnu u nesvest. Policajci su logorašima davali srpska imena, terali ih da se na njih odazivaju i da pevaju četničke pesme kada hoće da odu u toalet.

Inspektori MUP-a i DB-a su ispitivali logoraše o njihovom učešću u ratu, uz zlostavljanje, i to posebno onih logoraša koji su priznali da su bili pripadnici Armije BiH ili da su radili u administraciji Žepe. Od posledica zlostavljanja preminulo je pet logoraša.

Logoraši su oslobođeni posredstvom UNHCR-a početkom 1996. godine.

1.5.1 Slučaj Omer Čavčić i drugi

Omer Čavčić je u logoru Šljivovica proveo više od pet meseci. Tokom većeg perioda boravka u Šljivovici bio je izložen konstantnoj torturi i ponižavanju. Sabrija Češko je boravio u Šljivovici više od osam meseci. Policajci su ga fizički i psihički zlostavljali u više navrata. Zajku Imamoviću je jedan od vojnika već tokom popisivanja zadao snažan udarac u bubreg, od čega je izgubio svest. U Šljivovici je bio pritvoren osam meseci i deset dana. Policajci su ga svako drugo

ili treće veče izvodili u dvorište gde su ga premlaćivali i upirali repetiranu pušku u njega. Amira Mednolučanina su po hapšenju sproveli u Šljivovicu, a narednog dana u logor Mitrovo Polje. Stražari su ga često tukli kundacima u glavu. U logoru je proveo šest meseci. Munib Omanović je pretučen odmah po hapšenju u Jagoštici, a tokom boravka u Šljivovici više puta je noću vođen na ispitivanje. Jednom prilikom je toliko teško pretučen, da su zbog povreda morali da ga odvedu u bolnicu u Užicu. U logoru je takođe proveo šest meseci. Šemso Ramić je u oba logora ukupno boravio više od osam meseci. Bio je izložen učestaloj torturi policajaca. Suljo Salić jebio zatočen devet meseci u Šljivovici. Policajci su ga više puta ispitivali i zlostavljali. Galib Vatreš je po hapšenju odveden u Šljivovicu, a nakon dva meseca premešten u Mitrovo Polje. Tokom boravka u logoru, jedan od policajaca mu je udarcem izbio dva prednja zuba, a tortura se se ponovila u još nekoliko navrata. Oslobođen je u martu 1996. godine.

70

Postupak

FHP je 30. juna 2008. godine Prvom opštinskom sudu u Beogradu podneo tužbu za naknadu štete protiv države Srbije u ime Omera Čavčića i drugih, zbog odgovornosti države Srbije za njihovo zatvaranje u logore Šljivovica i Mitrovo Polje i zlostavljanje koje su nad njima vršili pripadnici MUP-a Srbije. FHP je tužbom tražio od Suda da obaveže Srbiju da bivšim logorašima isplati odštetu za pretrpljeni strah, duševne bolove zbog povrede prava ličnosti i duševne bolove zbog umanjena opšte životne aktivnosti u ukupnom iznosu od 6,7 miliona dinara. Uz tužbu, FHP je podneo potvrde MKCK o njihovom boravku u ovim logorima, kao i medicinsku dokumentaciju o narušenom zdravstvenom stanju žrtava.

U prvostepenom postupku Sud je održao 14 ročišta. Sve žrtve su dale svoje iskaze pred Sudom, kao i jedan svedok – Ismet Šehić, koji je bio zatvoren u Šljivovici. Na predlog zastupnika Republike Srbije, svoje iskaze dali su i Radisav Ojdanić – šef odseka za strance SUP-a Užice, Velibor Milenović – lekar u ambulanti za područje Aleksandrovca, Vesna Kilibarda – medicinska sestra iz Užica i Slavenko Ivezić – policajac koji je bio zadužen za smeštaj zarobljenika u logore. Svi svedoci koje je predložio zastupnik Republike Srbije negirali su da je

u logoru bilo fizičkog ili psihičkog zlostavljanja logoraša. Njihovi iskazi svodili su se na tvrdnju da su tužitelji i pre prebega u Srbiju bili lošeg zdravstvenog stanja, a da im je u Srbiji pružena sva pomoć i potrebna medicinska nega.

Sudski veštak neuropsihijatar obavio je veštačenje žrtava i utvrdio da žrtve imaju PTSP koji je konačni oblik dobio 2009. godine, osim kod Sulje Salića 2007. godine, Muniba Omanovića 2006. godine i Galiba Vatreša 2008. godine. PTSP je kod žrtava doveo do umanjenja njihove opšte životne aktivnosti u rasponu između 10 i 20 odsto.

Presuda Prvog osnovnog suda

Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je presudu 6. novembra 2012. godine kojom je odbio sve tužbene zahteve žrtava kao neosnovane.¹⁶⁷ Odbijajuća presuda zasnovana je na stavu da je tužbeni zahtev Čavčića i drugih zastareo jer je podnet nakon tri godine od saznanja za štetu, odnosno pet godina od kada je šteta nastala.

Iako je bio u obavezi da u oceni dokaza izvedenih u postupku navede koje je dokaze prihvatio a koje nije, Sud nije ni jednom rečenicom naveo da li je poklonio veru nalazu i mišljenju sudskog veštaka, koje je ključno za utvrđivanje od kog dana je počeo teći rok zastarelosti.

Nalazom veštaka kod svih tužilaca konstatovano je umanjenje opšte životne aktivnosti kao posledica oboljevanja od PTSP-a, a utvrđeno je i da su aktuelne posledice ove bolesti kod njih nastupile 2006, 2007, odnosno 2008. godine. Ignorišući stručni nalaz, Sud je sâm utvrdio da su žrtve odmah posle puštanja iz „prihvatnih centara” morale znati za posledice koje imaju po svoje zdravlje. Sud je takođe naveo da „pasivno držanje tužilaca [...] ne može za tuženu proizvoditi obavezu van rokova zastarelosti”.

Advokat FHP-a je u martu 2013. godine podneo žalbu Apelacionom sudu protiv ove presude.

---

¹⁶⁷ Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 10.Pbr.46642/10 od 6. novembra 2012. godine.

Odluka Apelacionog suda

Apelacioni sud u Beogradu je u avgustu 2014. godine potvrdio prvostepenu presudu u delu u kom su odbijeni zahtevi za naknadu štete zbog pretrpljenog straha i povrede prava ličnosti, a u delu zahteva za naknadu štete na ime duševnih bolova zbog umanjena opšte životne sposobnosti usled PTSP-a predmet je vraćen na ponovno suđenje.¹⁶⁸ Protiv odbijajućeg dela presude podneta je ustavna žalba.

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Povreda prava na pravično suđenje

Pravo na pristup sudu

72

Kao što je već navedeno, Evropski sud pravo na pristup sudu ne smatra apsolutnim pravom i državama dozvoljava da postavljaju ograničenja u tom pogledu.¹⁶⁹ Ovo pravilo se odnosi i na pokretanje postupaka za naknadu štete protiv države, ali samo pod uslovom da se takvim ograničenjima ne ugrožava sama suština ovog prava i ukoliko postoji legitiman cilj za takvo ograničenje.¹⁷⁰ Kao što je već navedeno, iako Evropski sud zastarelost smatra jednim od legitimnih ograničenja prava na pristup sudu¹⁷¹, u slučajevima zastare prava na potraživanje naknade štete, kada osoba ne zna i nije mogla da zna da ima određene posledice po zdravlje, Evropski sud je u svojoj skorijoj praksi zauzeo stav da primena instituta zastarelosti krši pravo na pristup sudu.¹⁷²

U konkretnom slučaju, Prvi osnovni sud je izveo zaključak da su žrtve saznale da boluju od PTSP-a ubrzo po puštanju na slobodu, pa je njihov zahtev za naknadu štete proglasio zastarelim jer je on istekao već tri godine nakon

---

168 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž br.3146/13 od 21. avgusta 2014. godine.

169 *Ashingdane v. the United Kingdom*, predstavka br. 8225/78, presuda od 28. maja 1985. godine, par. 57.

170 *Garcia Manibardo v. Spain*, predstavka br. 38695/97, presuda od 15. februara 2000. godine, par. 36; *Mortier v. France*, predstavka br. 42195/98, presuda od 31. jula 2001. godine, par. 33.

171 *Howald Moor and others v. Switzerland*, predstavke br. 52067/10, 41072/11, presuda od 11. marta 2014. godine, par. 74–79.

172 *Ibid.*

puštanja na slobodu. Prenebregnuvši činjenicu da je ovo oboljenje kod žrtava svoj definitivni oblik dobilo mnogo kasnije, Sud je prekršio njihovo pravo na pristup sudu i postupio suprotno standardima Evropskog suda.

Raspravni postupak

Prema veoma razvijenoj praksi Evropskog suda, pravo na raspravni postupak predstavlja jedan od osnovnih elemenata prava na pravično suđenje. Ono podrazumeva pravo stranaka u postupku da iznose dokaze, kao i da komentarišu iznesene dokaze. Evropski sud ne zadire u pravo država da zakonima regulišu pravila o prihvatljivosti određenih dokaza, niti ograničava nacionalne sudove u proceni tih dokaza.¹⁷³ Ipak, to ne sprečava Evropski sud da u proceni da li je neki postupak bio pravičan uzme u obzir na koji način su određeni dokazi izvedeni.¹⁷⁴ Na primer, Evropski sud je nalazio da je učinjena povreda prava na pravičan raspravni postupak u situacijama kada je nacionalni sud odbijao da pozove svedoka čije je svedočenje od ključne važnosti za dokazivanje argumenata jedne od strana, ili kada je sud svoju odluku zasnivao isključivo na tumačenju zakona, odbijajući da pribavi dokaze kojima bi se potkrepila tvrdnja žaliooca da je prema njemu protivpravno postupljeno.¹⁷⁵

Prema Zakoniku o parničnom postupku, sud za razjašnjenje pitanja za koje nije stručan mora uzeti u obzir stručno mišljenje veštaka, ali je on tu obavezu u slučaju *Omer Čavčić i drugi* zanemario.¹⁷⁶ Naime, iako je Sud prihvatio predlog FHP-a da se sprovede medicinsko veštačenje kako bi se utvrdilo jedno od ključnih pitanja za ishod spora – kada je oboljenje PTSP kod tužilaca dobio konačan oblik – od kojeg zavisi primena instituta zastarelosti, Sud je ovaj deo nalaza veštaka praktično ignorisao. Na taj način Sud je nepravično ocenio

---

173 Videti: *Schenk v. Switzerland*, predstavka br. 10862/84, presuda od 12. jula 1988. godine, par. 46.

174 Videti: *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, predstavke br. 10588/83, 10590/83, 10589/83, odluka o prihvatljivosti od 11. oktobra 1985. godine.

175 *Tamminen v. Finland*, predstavka br. 40847/98, presuda od 15. juna 2004. godine, par. 39-42; *Jokšas v. Lithuania*, predstavka br. 25330/07, presuda od 12. novembra 2013. godine, par. 58.

176 Videti član 259. Zakona o parničnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11, 49/13 - odluka US, 74/13 - odluka US i 55/14): “Sud će da izvede dokaz veštačenjem ako je radi utvrđivanja ili razjašnjenja neke činjenice potrebno stručno znanje kojim sud ne raspolaže.”

dokaze koje su stranke iznele u postupku i time povredio njihovo pravo na raspravni postupak.

Obrazložena presuda

Kako bi se stranke u postupku zaštitile od proizvoljnosti sudske vlasti, sud je u obavezi da donese razumnu i obrazloženu presudu. Ovo pravilo nalaže sudijama da detaljno ispituju sve navode, argumente i dokaze koje stranke u postupku iznesu.¹⁷⁷

Evropski sud je u dosadašnjoj praksi zauzeo stav da nacionalni sudovi nisu dužni da daju detaljne odgovore na svako pitanje, već samo na ona koja su od suštinske važnosti za ishod spora.¹⁷⁸ Propust suda da odgovori na ta pitanja krši garancije pravičnosti postupka, jer presuda bez njih ne može biti razumna niti valjano obrazložena.¹⁷⁹

74

U presudi kojom je odbio zahteve Čavčića i drugih, Prvi osnovni sud nije naveo razloge zbog kojih nije prihvatio nalaze veštaka u pogledu konstatovanog trenutka kada je bolest kod tužilaca poprimila konačan oblik. Iz obrazloženja se ne može jasno videti da li Sud namerno nije poklonio veru mišljenju veštaka ili je jednostavno propustio da se o tome izjasni. Nedovoljno obrazložena odluka Suda po ovom pitanju, od čijeg rešavanja zavisi i osnovanost zahteva za naknadu štete, može ukazivati na proizvoljnost Suda u odlučivanju i predstavlja kršenje prava na pravično suđenje.

1.5.2 Slučaj Enes Bogilović i Mušan Džebo

Enes Bogilović i Mušan Džebo su, zajedno sa još desetak ljudi iz Žepe, prebegli u Srbiju 2. avgusta 1995. godine. Pripadnici VJ su ih uz prisustvo policije popisivali i pretresali. Sutradan su po njih došli kamioni kojima su prevezeni u logor u Šljivovici. Tamo ih je u „špaliru” čekalo desetak policajaca koji su ih

---

177 *Kraska v. Switzerland*, predstavka br. 13942/88, presuda od 19. aprila 1993. godine, par. 30.

178 *Van de Hurk v. the Netherlands*, predstavka br. 16034/90, presuda od 19 aprila 1994. godine, par. 61.

179 Videti: *Hiro Balani v. Spain*, Predstavka 18064/91, presuda od 9. decembra 1994.

tukli pendrecima dok su ih uvodili u barake. Tortura se nastavila tako što su ih više puta tokom noći vodili na ispitivanje i tukli ih palicama, granama i gumenim cevima, a Bogiloviću su jednom prilikom gasili cigarete po telu.

Enes Bogilović je oslobođen u januaru 1996. godine, a Mušan Džebo mesec dana ranije. Zbog boravka u logoru i torture sprovedene nad njima, obojica imaju trajne i teške zdravstvene posledice.

Postupak

FHP je 23. novembra 2007. godine podneo tužbu Prvom opštinskom sudu u Beogradu protiv države Srbije u ime Bogilovića i Džebe, zbog odgovornosti države Srbije za njihovo zatvaranje u logore Šljivovica i Mitrovo Polje i mučenje koje su nad njima vršili pripadnici MUP-a Srbije. FHP je tužbom tražio od Suda da obaveže Srbiju da Bogiloviću i Džebi isplati odštetu za pretrpljene fizičke bolove, pretrpljeni strah, duševne bolove zbog povrede prava ličnosti i duševne bolove zbog umanjavanja opšte životne aktivnosti u ukupnom iznosu od 2,6 miliona dinara. Uz tužbu, FHP je podneo potvrde MKCK o boravku u Šljivovici, Izveštaj Državne komisije za traženje nestalih osoba BiH i medicinsku dokumentaciju o zdravstvenom stanju Bogilovića i Džebe.

U prvom prvostepenom postupku, Sud je održao 10 ročišta na kojima je saslušao žrtve o uslovima u logorima i zlostavljanju od strane pripadnika MUP-a. Sud je odbio sve dokazne predloge advokata FHP-a – da se kao svedoci saslušaju drugi bivši logoraši, da se sasluša Amor Mašović, predsednik Komisije za traženje nestalih osoba BiH, kao i predlog da se obavi medicinsko veštačenje žrtava kako bi se utvrdile posledice koje je tortura u logorima ostavila na njihovo zdravlje.

Na predlog Pravobranilaštva, u ovom postupku su saslušani Vesna Kilibarda – medicinska sestra iz Užica i Radisav Ojdanić – šef Odseka za strance SUP-a Užice, ali i Jovo Savić – radnik Hitne pomoći iz Užica, Radomir Dogandžić – inspektor za pogranične poslove i strance SUP Užice i Zoran Vučinić – epidemiolog iz Zavoda za zaštitu zdravlja Užice. Ovi svedoci su izjavili da su logoraši bili u vidno lošem stanju i pre dolaska u logor, kao i da uslovi u Šljivovici i

Mitrovom Polju nisu bili na najvišem nivou, ali su negirali svaku mogućnost da je bilo ikakve torture nad Bošnjacima. Sve povrede i loše zdravstveno stanje zatočenih Bošnjaka ovi svedoci su pravdali ratnim uslovima u BiH.

Prva prvostepena presuda

Prvu prvostepenu presudu Prvi osnovni sud je doneo 17. novembra 2010. godine.¹⁸⁰ Sve tužbene zahteve žrtava Sud je odbio kao neosnovane.

U obrazloženju svoje presude, Sud je naveo da nije poklonio veru iskazima žrtava, smatrajući da nisu istiniti, a posebno u delu koji se odnosio na psihofizičku torturu i uslove u logorima. Prema stanovištu suda, Šljivovica je bila „prihvatni centar za prihvat izbeglih lica o čemu su bile obavestene sve relevantne međunarodne organizacije”. Ujedno, Sud je u potpunosti poklonio veru iskazima svedoka – medicinskih radnika koji imaju samo posredna saznanja o uslovima i tretmanu prema zatočenim Bošnjacima i koji su, po sopstvenom priznanju, samo nekoliko puta dolazili u Šljivovicu i Mitrovo Polje. Takođe, Sud je poklonio veru i iskazima pripadnika MUP-a koji su učestvovali u formiranju i obezbeđenju Šljivovice i Mitrovog Polja.

U pogledu medicinske dokumentacije koja je priložena uz tužbu, Sud je samostalno i bez izvedenog veštačenja našao da zdravstvene posledice kod tužilaca nemaju nikakve veze sa njihovim boravkom u Šljivovici, te da bi eventualno medicinsko veštačenje bilo bez uticaja na njegovu odluku. Time se Sud stavio u poziciju da ceni pitanja o kojima ne poseduje stručna znanja.

Odluka Apelacionog suda

Po žalbi koju je FHP uložio na presudu Prvog osnovnog suda, Apelacioni sud u Beogradu je u februaru 2012. godine doneo rešenje¹⁸¹ kojim je ukinuo tu presudu i postupak vratio na ponovno suđenje. Budući da su navodi strana u sporu potpuno suprotni, a da je prvostepeni sud saslušao svedoke samo jedne

---

¹⁸⁰ Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 63 P br. 46097/10 od 17. novembra 2010. godine.

¹⁸¹ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu Gž-301/11 od 6. februara 2012. godine.

strane, stav Apelacionog suda je da ključna činjenična pitanja nisu mogla biti razrešena. Zbog toga je predmet vratio prvostepenom sudu kako bi se dopunio dokazni postupak, i to saslušavanjem svedoka koje su predložili tužioci i obavljanjem veštačenja od strane lekara neuropsihijatra.

Presuda u ponovljenom postupku

U junu 2012. godine, nakon što je po predlogu advokata FHP-a saslušao Ćamila Durmiševića, bivšeg logoraša koji je svedočio o teškim uslovima i torturi koju je preživeo sa Bogilovićem i Džebom u logorima, Prvi osnovni sud je ponovo doneo presudu kojom je odbio tužbene zahteve žrtava.¹⁸² Obrazloženje presude u svemu ostalom je istovetno kao i u prvom postupku.

Advokat FHP-a je u junu 2012. godine ponovo podneo žalbu protiv presude Prvog osnovnog suda u ponovljenom postupku.

77

Nova odluka Apelacionog suda

Apelacioni sud je u decembru 2013. godine održao jedno ročište na kom je naložio da se izvede medicinsko veštačenje. U junu 2014. godine, Apelacioni sud u Beogradu je doneo presudu¹⁸³ kojom je potvrdio prvostepenu presudu u delu u kom su odbijeni zahtevi Bogilovića i Džeba za naknadu štete na ime pretrpljenih fizičkih bolova, pretrpljenog straha i zbog povrede prava ličnosti. Međutim, u delu koji se odnosi na naknadu štete za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja opšte životne aktivnosti, Apelacioni sud je preinačio presudu i usvojio tužbene zahteve Bogilovića i Džebe, dosudivši im po 300.000 dinara. Protiv odbijajućeg dela presude FHP je podneo ustavnu žalbu. Zastupnici države su uložili reviziju Vrhovnom kasacionom sudu protiv dela presude kojom je dosuđena odšteta.

---

182 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu 63 P br. 5238/12 od 1. juna 2012. godine.

183 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž.br. 7271/12 od 13. juna 2014. godine

Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Zabrana torture i pravo na pravni lek

Evropski sud za ljudska prava je naglasio da je zabrana torture apsolutna, bez obzira na ponašanje ili stanje žrtve i na sve druge okolnosti.¹⁸⁴ U slučajevima kada dođe do povrede ove zabrane, države imaju obavezu da sprovedu efikasnu istragu, kao i da se žrtvama u nacionalnim pravnim sistemima obezbedi delotvoran pravni lek.¹⁸⁵ Ovaj pravni lek podrazumeva i odštetu žrtvama.¹⁸⁶

U konkretnom slučaju, država Srbija nije ispunila svoju obavezu da sprovede istragu o navodima o zlostavljanju Bošnjaka koji su nakon pada Srebrenice i Žepe prebegli u Srbiju.¹⁸⁷ Osim neispunjenja ove obaveze, sudovi u Srbiji i u slučajevima torture koju su vršili pripadnici oružanih snaga Srbije primenjuju norme o zastari koje sprečavaju žrtve da u parničnom postupku ostvare svoja prava. Iako se radi o šteti prouzrokovanoj krivičnim delom, za šta su i u samom zakonu predviđeni duži rokovi za podizanje tužbe za naknadu štete, stav sudova je da takvi duži rokovi važe samo u odnosu na neposrednog izvršioca krivičnog dela, ali ne i prema državi, tj. državnim organima kojima su ti izvršiocu pripadali i u čijem su sastavu delovali. Ovakva praksa je u suprotnosti sa standardima Evropskog suda, po kojima je država dužna da žrtvama torture stavi na raspolaganje delotvorne pravne lekove kroz koje će moći da ostvare svoje pravo na naknadu štete.

---

184 Videti: *Ramirez Sanchez v. France*, predstavka br. 59450/00, presuda od 4. jula 2006. godine, par. 116; *Labita v. Italy*, Predstavka br. 26772/95, presuda od 6. aprila 2000. godine, par. 119.

185 Videti: *Ilhan v. Turkey*, predstavka br. 22277/93, presuda od 27. juna 2000. godine, par. 92.

186 *Aksoy v. Turkey*, predstavka br. 21987/93, presuda od 18. decembra 1998. godine, par. 98.

187 FHP je 6. septembra 2011. godine Tužilaštvu za ratne zločine (TRZ) podneo krivičnu prijavu protiv 52 pripadnika MUP-a Srbije i Vojske Jugoslavije (VJ) zbog ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, počinjenog tokom 1995. i 1996. godine nad Bošnjacima. Uz krivičnu prijavu FHP je, između ostalog, predao izjave više od 70 bivših logoraša koji su preživeli torturu i nehumana postupanja i predložilo TRZ-u da ih sasluša u svojstvu svedoka. TRZ je 8. marta 2013. godine obavestilo FHP kako je donelo odluku „da nema mesta krivičnom gonjenju prijavljenih, jer iz navoda samog podneska i svih naknadno prikupljenih podataka i preduzetih radnji proizlazi da u njihovim radnjama nema elemenata krivičnog dela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, kao ni bilo kog drugog krivičnog dela iz nadležnosti ovog tužilaštva”.

2. Administrativne reparacije

Postupci za ostvarivanje prava po Zakonu o pravima civilnih invalida rata se u prvom stepenu pokreću pred opštinskim organima nadležnim za boračku i socijalnu zaštitu. U drugom stepenu u ovim postupcima odlučuje Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, sa izuzetkom slučajeva na teritoriji AP Vojvodine kada u drugom stepenu odlučuje Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju AP Vojvodine. Protiv odluka u drugom stepenu može se podneti tužba Upravnom sudu.

FHP je od novembra 2011. godine podneo zahteve opštinskim organima u ime 15 osoba radi sticanja prava po Zakonu o pravima civilnih invalida rata. Osim dva zahteva, svi ostali su odbijeni. U momentu pisanja ovog izveštaja, u šest slučajeva u toku je postupak pred Ustavnim sudom Srbije. U četiri slučaja, u toku je upravni spor koji je u ime žrtava FHP pokrenuo pred Upravnim sudom protiv drugostepenih odbijajućih odluka. U dva slučaja FHP priprema predstavlke Evropskom sudu za ljudska prava.

Usvojena su dva zahteva za priznanje statusa civilne žrtve rata koje je FHP podneo u ime porodica žrtava srpske nacionalnosti stradalih od strane pripadnika OVK i NATO alijanse.

2.1 Predmet *Sjeverin* i otmica Sabahudina Čatovića

Veče pre otmice 16 meštana Sjeverina i okolnih sela¹⁸⁸, Sabahudina Čatovića (brata Ramahudina Čatovića, jednog od 16 otetih u Mioču) za sada neidentifikovani počinioci oteli su ispred njegove porodične kuće u Sjeverinu. Sabahudin se i dalje vodi kao nestao na spisku nestalih osoba MKCK u vezi sa oružanim sukobom u BiH.¹⁸⁹ Tokom prvog prvostepenog suđenja za otmicu meštana Sjeverina, optužnica Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu¹⁹⁰ teretila

188 Videti stranu 37.

189 Sabahudin Čatović se nalazi na listi MKCK pod oznakom: BAZ-108830-02.

190 KT-94/02 od 15. februara 2002. godine.

je pripadnike „Osvetnika” i za ovu otmicu, ali tokom ponovljenog suđenja otmica Sabahudina Ćatovića nije bila predmet optužnice. Za Sabahudinovu otmicu TRZ kasnije nije vodilo odvojen krivični postupak.¹⁹¹

Odbijanje zahteva za priznanje statusa civilne žrtve rata

FHP je u periodu od jula 2012. godine do marta 2013. godine Opštinskoj upravi Priboj podneo pet zahteva za priznanje statusa civilne žrtve rata u ime sedam članova porodica žrtava zločina iz Sjeverina, među kojima su i roditelji Sabahudina i Ramahudina Ćatovića. U svih pet postupaka, Opštinska uprava Priboj je donela rešenja kojima je podnosiocima – članovima porodica žrtava odbijen zahtev za priznavanje statusa civilne žrtve rata.¹⁹²

Opštinska uprava je u rešenjima kojima je odbila zahteve porodica žrtava navela da za otmicu Bošnjaka nisu odgovorne „neprijateljske snage” i da se otmica dogodila na teritoriji druge države, zbog čega Zakon o pravima civilnih invalida rata ne može da se primeni u njihovom slučaju.

Za nestalog Sabahudina Ćatovića, opštinska uprava je navela da su jedini dokazi kopije potvrda Instituta za nestale osobe BiH¹⁹³ i spiska MKCK o nestalim osobama na teritoriji BiH, a da se po Zakonu o pravima civilnih invalida rata samo „nastradala” lica mogu smatrati civilnim žrtvama i da se ove okolnosti dokazuju „samo na osnovu pismenih dokaza iz perioda kada je lice nastradalo”.

Rešenjem Ministarstva u postupcima po žalbama na rešenja opštinske uprave potvrđen je stav opštinskih organa da najbliži srodnici otetih i ubijenih Sjeverinaca ne ispunjavaju zakonske uslove za priznavanje prava kao članovi porodica civilnih žrtava. Ministarstvo je odbilo žalbe sa obrazloženjem da se Zakon primenjuje samo na slučajeve koji su se dogodili na teritoriji Republike Srbije.

---

191 FHP je o ovoj činjenici obavešten dopisom Višeg javnog tužilaštva u Beogradu od 23. maja 2012. godine.

192 Rešenja: 04 Broj 580-3 od 8. oktobra 2012. godine; 04 Broj 580-4 od 9. oktobra 2012. godine; 04 Broj 580-5 od 10. oktobra 2012. godine; 04 Broj 580-6 od 10. oktobra 2012. godine; 04 Broj 580-2 od 22. aprila 2013. godine.

193 Sabahudin se vodi pod brojem 01-40-CEN-37/09 od 20. marta 2009. godine.

Kako je FHP u žalbi kao primere diskriminacije prema sjeverinskim žrtvama naveo slučajeve u kojima su nadležni organi priznavali status civilne žrtve rata osobama koje su povrede zadobile van teritorije Srbije¹⁹⁴, Ministarstvo je ujedno obavestilo FHP da je pokrenut postupak službenog nadzora koji je doveo do ukidanja svih rešenja kojima su priznata prava civilnih invalida rata u slučajevima koji su se desili van teritorije Republike Srbije.¹⁹⁵

FHP je protiv ovih rešenja Ministarstva podneo tužbe Upravnom sudu, a u slučajevima gde je Upravni sud odbio tužbe¹⁹⁶ podnete su ustavne žalbe.

2.2 Tortura nad Bošnjacima u Sandžaku¹⁹⁷

Odbijanje zahteva za priznanje statusa civilne žrtve rata

FHP je u periodu od jula do novembra 2012. godine pokrenuo pet postupaka u ime pet žrtava policijske torture u Sandžaku. Nadležni organi (Odeljenje za opštu upravu

81

194 Videti: Rešenje Odseka za boračku i invalidsku zaštitu opštine Rakovica (broj: 585-4/98-III): N.K., koji je u trenutku nastanka povrede bio državljanin Hrvatske i živeo u Sisku, priznat je status civilnog invalida rata na osnovu činjenice da je zadobio teške povrede u zatvoru Kerestinac u Hrvatskoj; Rešenje Odseka za boračku i invalidsku zaštitu gradske opštine Novi Beograd (broj: II-585-13/05 od 8. jula 2005. godine): D.N., koja je u trenutku nastanka povrede bila državljanica BiH, priznat je status civilnog invalida rata na osnovu činjenice da je povrede zadobila tokom boravka u logoru Čapljina; Odsek za boračko-invalidsku zaštitu opštine Obrenovac je rešenjem I-06 broj 585-49 od 9. septembra 1997. godine A.T., izbegloj sa teritorije BiH u Srbiju, priznao status civilnog invalida rata na osnovu činjenice da je kao civil zadobila povredu u napadu muslimanskih snaga 28. juna 1995. godine u Doboju; Rešenje Odeljenja za privredu, finansije i društvene delatnosti Odseka za boračku i invalidsku zaštitu opštine Rakovica (broj: 585-72/97-III od 22. decembra 1997. godine): J.T., koju je ranio pripadnik oružanih snaga Hrvatske 31. jula 1995. godine u Kninu, priznat je status civilnog invalida rata. Po podacima Gradske uprave za socijalnu i dečiju zaštitu na teritoriji Novog Sada (broj dopisa: XIII-02 585-Službeno/2011 od 18. jula 2011. godine), tri osobe imaju status civilnog invalida rata, a to pravo su ostvarile na osnovu zadobijenih povreda u oružanim sukobima u Republici Hrvatskoj 1991–1995. godine.

195 Tim povodom FHP je uputio pismo tadašnjem predsedniku Vlade Republike Srbije Ivici Dačiću sa zahtevom da poništi odluke Ministarstva kojima su ukinuta prava pojedinim civilnim žrtvama rata. Pismo dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=23628> (pristupljeno 31. decembra 2015. godine).

196 Videti: Presuda Upravnog suda, Odeljenje u Kragujevcu I-20 U. br. 8393/13 od 17. oktobra 2014. godine; Presuda Upravnog suda, Odeljenje u Kragujevcu I-20 U 9142/13 od 17. oktobra 2014. godine; Presuda Upravnog suda, Odeljenje u Kragujevcu I-I U 8394/13 od 9. jula 2015. godine.

197 Za činjenični opis videti str. 60.

i društvene delatnosti Opštine Tutin i Odeljenje za društvene delatnosti Gradske uprave Novi Pazar) su tokom 2013. godine odbili zahteve za priznavanje prava iz Zakona Muniru Šabotiću i Fehratu Suljiću, navodeći da ne ispunjavaju zakonske uslove.

U slučaju Fehrata Suljića nadležni organ Opštine Tutin nije ukazao ni na jedan konkretan zakonski uslov koji, po njihovom tumačenju, Suljićev zahtev ne ispunjava. Međutim, u obrazloženju je navedeno da Suljić ne može steći status civilnog invalida rata jer u sudskom postupku za isti događaj potražuje naknadu štete od Republike Srbije, iako Zakon ovaj razlog ne pominje.¹⁹⁸

82

Gradska uprava Novog Pazara je odbila zahtev Šabotića sa obrazloženjem da „Zakon propisuje mogućnost sticanja svojstva civilnog invalida rata ukoliko je do povređivanja došlo za vreme izvođenja ratnih operacija, a ne propisuje mogućnost priznanja svojstva civilnog invalida rata u slučaju povrede u miru”, kao i da su Šabotiću povredu naneli pripadnici MUP-a koji se ne mogu smatrati neprijateljima, „niti da su vršili neprijateljske diverzantske odnosno terorističke akcije”.¹⁹⁹

Rešenjima Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, kao nadležnog za odlučivanje u drugom stepenu, potvrđeni su stavovi opštinskih organa.

FHP je u ime Fehrata Suljića u avgustu 2013. godine protiv Ministarstva podneo tužbu Upravnom sudu. Upravni sud je u oktobru 2015. godine odbio tužbu²⁰⁰, potvrđujući prethodno doneta rešenja, sa istovrsnim obrazloženjem – da se pripadnici MUP-a Srbije ne mogu smatrati neprijateljem u smislu člana 2. Zakona. FHP je nakon prijema ove presude podneo ustavnu žalbu u Suljićevo ime, zbog diskriminacije i povreda njegovih Ustavom zajemčenih prava.

---

198 Rešenje Odeljenja za Opštu upravu i društvene delatnosti Opštine Tutin broj: 585-3/2013 od 7. maja 2013. godine.

199 Rešenje Odeljenja za društvene delatnosti Gradske uprave za izvorne i poverene poslove Grada Novog Pazara broj: 585-12/13 od 26. aprila 2013. godine.

200 Presuda Upravnog suda, Odeljenje u Kragujevcu I-3 U 13518/13 od 8. oktobra 2015. godine.

2.3 Slučaj Antuna Silađeva

Tokom oružanog sukoba u Hrvatskoj, na teritoriji pokrajine Vojvodine zabeležen je veliki broj slučajeva teških kršenja ljudskih prava nad etničkim Hrvatima koji su živeli u Vojvodini.²⁰¹ Antun Silađev, etnički Hrvat iz Vojvodine, tokom sukoba u Hrvatskoj radio je na obezbeđenju vojnog objekta u blizini Bogojevačkog mosta na granici sa Hrvatskom. Krajem septembra 1991. godine, NN pripadnici JNA ušli su u krug objekta i pozvali Silađeva po imenu da izađe iz objekta u kojem je boravio. Kada je izašao, jedan od vojnika je pucao u njega iz automatske puške i ranio ga u predelu kuka. Kada je Silađev pao na zemlju, vojnici su mu prišli i počeli da ga šutiraju, psuju i vređaju po etničkoj osnovi. Posle nekog vremena, vojnim vozilom su ga odvezli do jednog vojnog hangara. Tamo su nastavili da ga tuku, šutirajući ga u glavu, nakon čega je izgubio svest. Probudio se vezan u vojnom priručnom krevetu, okružen nekim drugim vojnicima, koji su ga ubrzo odvezli u bolnicu u Sombor. U bolnici je proveo 29 dana, od čega je 12 dana bio na intenzivnoj nezi.

O ovom događaju su obavešteni MUP i Sekretarijat za narodnu odbranu. U jednom dopisu Međuopštinskog sekretarijata unutrašnjih poslova stoji da su napad izvršili pripadnici JNA. Međutim, krivična istraga ni do danas nije sprovedena.

Povrede koje je zadobio Silađev su takve da su prouzrokovale ozbiljne i trajne posledice po njegovo zdravlje.

Odbijanje zahteva za priznanje statusa civilne žrtve rata

FHP je u martu 2012. godine u ime Antuna Silađeva podneo zahtev za priznavanje statusa civilnog invalida rata. Rešavajući po zahtevu, Odeljenje za opštu upravu, društvene delatnosti i skupštinske poslove Opštinske uprave Apatin donelo je zaključak kojim je zahtev za priznavanje prava na ličnu invalidninu odbačen zato što, kako je navedeno u obrazloženju, „Antun Silađev nije

---

201 Izveštaj Specijalnog izvestioca UN za ljudska prava broj E/CN.4/1992/S-11/9 od 28. avgusta 1992. godine, par. 122–123; „Razmena stanovništva – vojvodanski Hrvati za Srbe iz Hrvatske”, *Pod lupom* br. 8, Fond za humanitarno pravo, Beograd, decembar 1993.

dostavio dokaz da je ranjen od strane neprijatelja”, zbog čega ne ispunjava zakonske uslove.²⁰²

Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju AP Vojvodine je na osnovu žalbe FHP-a dva puta predmet iz proceduralnih razloga vratio Opštinskoj upravi Apatin na ponovno odlučivanje.²⁰³ Opštinski organ je i po treći put doneo suštinski identičnu odluku – odbijanje zahteva Silađeva za priznavanjem statusa civilne žrtve rata.²⁰⁴ Pokrajinski sekretarijat je potvrdio ovu odluku.²⁰⁵ FHP je u januaru 2013. godine podneo tužbu Upravnom sudu protiv Pokrajinskog sekretarijata.

Upravni sud je u oktobru 2014. godine odbio tužbu FHP-a, istakavši da se „sve dogodilo na teritoriji SRJ na kojoj nije bilo rata i ratnih operacija”, te da Silađev nije pretrpeo oštećenje organizma od neprijatelja za vreme rata.²⁰⁶ FHP je protiv ove presude podneo žalbu Ustavnom sudu.

2.4 Standardi Evropskog suda za ljudska prava

Republika Srbija, kao potpisnica Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ratifikovala je i Protokol 12 uz Konvenciju 2003. go-

---

202 Zaključak Odeljenja za opštu upravu, društvene delatnosti i skupštinske poslove Opštinske uprave Opštine Apatin broj: 585-1/2012-IV/03 od 12. marta 2012. godine.

203 Rešenje Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju AP Vojvodine broj: 129-585-17/2012-02 od 10. aprila 2012. godine; Rešenje Odeljenja za opštu upravu, društvene delatnosti i skupštinske poslove Opštinske uprave Opštine Apatin broj: 585-1/2012-IV/03 od 2. jula 2012. godine; Rešenje Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju AP Vojvodine broj: 129-585-59/2012-02 od 14. septembra 2012. godine.

204 Rešenje Odeljenja za opštu upravu, društvene delatnosti i skupštinske poslove Opštinske uprave Opštine Apatin broj: 585-1/2012-IV/03 od 4. oktobra 2012. godine.

205 Rešenje Pokrajinskog sekretarijata za zdravstvo, socijalnu politiku i demografiju AP Vojvodine broj: 129-585-79/2012-02 od 29. novembra 2012. godine.

206 Presuda Upravnog suda, Odeljenje u Novom Sadu III-11 U. 64/13 od 22. oktobra 2014. godine.

dine.²⁰⁷ Ovaj Protokol promoviše načelo jednakosti pred zakonom kojim se izričito zabranjuje svaka diskriminacija u nacionalnim zakonima. Za razliku od člana 14. Evropske konvencije kojim se zabranjuje diskriminacija samo u vezi sa uživanjem prava koje je izričito zagantovano Konvencijom, Protokol 12 proširuje zabranu diskriminacije i na druge sfere života, uključujući i ekonomske i socijalne odnose. On se odnosi kako na odredbe nacionalnih zakona, tako i na postupke organa vlasti.²⁰⁸ S druge strane, ovim Protokolom ne definiše se diskriminacija kao takva, već se on oslanja na dosadašnji koncept diskriminacije sadržan u članu 14. i na standarde koje je Evropski sud uspostavio u svojoj praksi.

Zabrana diskriminacije

Evropski sud za ljudska prava je u predmetu *Belgijska lingvistika* uspostavio test za diskriminaciju, prema kom je jednakost tretmana prekršena onda kada ne postoji objektivno i razumno opravdanje za nejednak tretman, a opravdanje se mora ceniti u odnosu na cilj i posledice konkretne razmatrane mere.²⁰⁹

Državama potpisnicama Evropske konvencije o ljudskim pravima daje se određeno „polje slobodne procene” u njenoj primeni, imajući u vidu da su pravni sistemi tih država različiti, kao i to da su nacionalne vlasti u državama potpisnicama najčešće u najboljoj poziciji da uredi poštovanje ljudskih prava

---

207 Član 1. Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni uz Konvenciju i Prvi protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

208 Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Explanatory Report (ETS No. 177)

209 *Belgian linguistics*, predstavke br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, presuda od 23. jula 1968. godine, odeljak I.B, par. 10. Takođe videti: *Rasmussen v. Danemark*, predstavka br. 8777/79, presuda od 28. novembra 1984. godine; *Hoffman v. Austria*, predstavka br. 12875/87, presuda od 23. juna 1993; *Thlimmenos v. Greece*, predstavka br. 34369/97, presuda od 6. aprila 2000. godine, par. 44.

zagarantovanih Konvencijom.²¹⁰ U tom smislu, države su načelno slobodne da definišu i razloge za različito postupanje prema pojedincima pod njihovom jurisdikcijom. Ipak, standard je Evropskog suda da se mora paziti na okolnosti, predmet i pozadinu slučaja o kojem je reč, kako ne bi došlo do diskriminacije.²¹¹

Evropski sud je takođe jasno definisao da, ako opšta politika ili mera ima nesrazmeran efekat na neku određenu grupu, nije isključeno da se može smatrati diskriminatornom, uprkos tome što ta politika ili mera nije konkretno usmerena protiv te grupe.²¹²

Diskriminacija u merama socijalne zaštite

Kada je reč o merama socijalne zaštite, Evropski sud zauzeo je stav da se državama generalno ne nameću principi da li će ili neće imati mere socijalne zaštite, niti da izaberu vrstu ili iznos naknade u okviru tih mera. Međutim, ako država odluči da usvoji takve mere, to mora učiniti na način koji je kompatibilan sa zabranom diskriminacije. Drugim rečima, te mere po svom dejstvu ne mogu stavljati različite grupe osoba u nejednak položaj, a da za to ne postoji razumno i legitimno opravdanje.²¹³

Evropski sud za ljudska prava je u predmetu *Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* naveo da svaka država ima pravo da uređuje svoju ekonomsku i socijalnu politiku, jer su nacionalne vlasti bolje pozicionirane od međunarodnih sudija da utvrde šta je u javnom interesu na ekonomskom ili socijalnom polju,

210 „Polje slobodne procene” (*Margin of Appreciation, marge d’appréciation*) proističe iz supsidijarnog karaktera Evropske konvencije kao mehanizma za zaštitu ljudskih prava u odnosu na takve mehanizme na nacionalnom nivou. Ovaj koncept je Evropski sud prvi put pomenuo u slučaju *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i razradio ga u brojnim svojim odlukama od tada.

211 *Van Raalte v. the Netherlands*, predstavka br. 20060/92, presuda od 21. februara 1997. godine, par. 42; *Petrovic v. Austria*, predstavka br. 20458/92, presuda od 27. marta 1998, par. 38.

212 *Hugh Jordan v. the United Kingdom*, predstavka br. 24746/94, presuda od 4. maja 2001. godine, par. 154.

213 *Stec and others v. the United Kingdom*, predstavke br. 65731/01, 65900/01, presuda od 12. aprila 2006. godine, par. 53; *Stec and others v. the United Kingdom*, predstavke br. 65731/01, 65900/01, odluka o prihvatljivosti, par. 54 i 55.

te da će Evropski sud razloge za propisivanje takvih mera poštovati, osim ukoliko su one „očigledno bez razumnog osnova”.²¹⁴

Kada je reč o Zakonu o pravima civilnih invalida rata, njegov cilj je pružanje socijalne zaštite ovoj kategoriji stanovništva od strane države, i u tom cilju uređivanje njihovih prava.²¹⁵ Međutim, već prilikom određivanja kruga lica kojima mogu biti priznata prava iz Zakona sadržana u čl. 2. i 3. Zakona, primenjen je čitav niz isključujućih kriterijuma koji su protivni samom cilju Zakona. Naime, kako je već naglašeno, primenom rigidnih uslova za sticanje statusa civilnih žrtava rata, veći deo populacije koja bi po osnovu preživljenog nasilja u vezi sa ratom trebalo da uživa socijalnu zaštitu države, tu zaštitu ne dobija.

Raspad SFRJ obeležili su kako međunarodni, tako i unutrašnji oružani sukobi koji su rezultirali međuetničkim nasiljem, u kojem je stradao veliki broj osoba pod veoma različitim okolnostima, i kod kojih se posledice preživljenog nasilja danas manifestuju na različite načine. Propisujući uslove kojima se sticanje statusa civilne žrtve rata omogućava samo uskom krugu osoba koje su preživele nasilje u samo određenim okolnostima i kod kojih posledice imaju određenu manifestaciju, bez legitimnog i razumnog osnova se isključuje ogroman broj osoba koje ne ispunjavaju te uslove.

Tako, odluke u predmetima kao što je *Sjeverin* i drugim u kojima su organi *de facto* odbili civilnim žrtvama rata priznati status civilne žrtve rata jer nisu stradale od „neprijateljskih snaga”, što je uslov propisan zakonom, predstavlja uslovljavanje mera socijalne politike koja nije u skladu sa načelom zabrane diskriminacije. Takvoj meri se ne može definisati razuman i legitiman cilj, naročito ako se ima u vidu da su većini civila – državljana Srbije, povrede u najvećem broju slučajeva nanosile one oružane formacije koje država Srbija ne smatra neprijateljskim. Isto važi i za uslov da se nasilje koje je određena osoba preživela desilo na teritoriji Srbije, zbog kojeg su odbijeni zahtevi porodica žrtava iz *Sjeverina*.

---

214 Slučaj *Stec and others v. the United Kingdom*, predstavke br. 65731/01, 65900/01, presuda od 12. aprila 2006. godine, par. 52.

215 Član 1. Zakona o pravima civilnih invalida rata („Sl. glasnik RS”, br. 52/96). Videti takođe član 69. stav 4. Ustava Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 98/06).

Za postavljanje ovakvih uslova, država bi prema standardima Evropskog suda morala da pruži obrazloženje da je takva mera u okviru njenog polja slobodne procene, kao i da javni interes koji stoji iza te mere preteže u odnosu na privatni interes osobe na koju se mera nepovoljno odnosi, kao i da se taj interes nije mogao ostvariti na drugi način.²¹⁶

Posredna diskriminacija

Pored neposredne diskriminacije, koja se sastoji u stavljanju određene osobe ili grupe u nepovoljniji položaj zbog njenog ličnog svojstva, diskriminacija može biti i posredna. Specifičnost slučajeva posredne diskriminacije sastoji se u tome da naizgled neutralna, nepristrasna odredba, kriterijum ili praksa stavlja neke osobe u nepovoljniji položaj zbog njihovih ličnih svojstava.²¹⁷

88

Iako nije sporna činjenica da su odluke nadležnih organa u predmetima Antuna Silađeva, Munira Šabotića, Fehrata Suljića i u predmetu *Sjeverin* donete na osnovu Zakona, u njihovom slučaju došlo je do povrede načela jednakosti pred zakonom, kao i do povrede zabrane posredne diskriminacije. Naime, sve odluke nadležnih organa zasnivaju se na odredbi člana 2. Zakona, koja propisuje uslove za sticanje statusa civilnog invalida rata ili člana porodice civilne žrtve rata, a koja – kako je analizirano ranije – veliki broj žrtava po osnovu različitih svojstava ostavlja izvan domašaja zakona (žrtve pripadnika srpskih snaga, porodice nestalih i dr). Sve te grupe su ovom odredbom Zakona posredno u praksi stavljene u nepovoljan položaj i uskraćena su im prava bez opravdanog cilja i srazmere.²¹⁸

---

216 Videti: *Glor v. Switzerland*, predstavka br. 13444/04, presuda od 30. aprila 2009. godine, par. 83–98.

217 *D.H. and others v. the Czech Republic*, predstavka br. 57325/00, presuda od 13. novembra 2007. godine, par. 184; *Opuz v. Turkey*, predstavka br. 33401/02, presuda od 9. juna 2009. godine, par. 183; *Zarb Adami v. Malta*, predstavka 17209/02, presuda od 20. juna 2006. godine, par. 80.

218 Kako bi utvrdio da li je određen postupak diskriminatoran, Evropski sud koristi standardnu metodologiju u kojoj ocenjuje da li su postojale razlike u tretmanu, da li postoji objektivno i razumno opravdanje za takav tretman i da li je težio legitimnom cilju. Prvi put, Evropski sud je ovaj test koristio u slučajevima *Rasmussen protiv Danske* i *Ünal Tekeli protiv Turske*.

Spisak skraćenica

AP	autonomna pokrajina
BiH	Bosna i Hercegovina
DB	Državna bezbednost
EU	Evropska unija
Evropska konvencija	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
Evropski sud	Evropski sud za ljudska prava
FHP	Fond za humanitarno pravo
IDC	Istraživačko-dokumentacioni centar
JNA	Jugoslovenska narodna armija
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Opšta načela i smernice	Opšta načela i smernice u vezi sa pravom na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
PTSP	posttraumatski stresni poremećaj
RS	Republika Srbija
RSK	Republika Srpska Krajina
SCG	Srbija i Crna Gora
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
SRS	Socijalistička Republika Srbija
SUP	sekretarijat unutrašnjih poslova
TRZ	Tužilaštvo za ratne zločine
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Agencija UN za izbeglice
USS	Ustavni sud Srbije
VJ	Vojska Jugoslavije
VRS	Vojska Republike Srpske
ZOO	Zakon o obligacionim odnosima

Sadržaj

Rezime.....	3
I. Uvod.....	5
II. Pravni okvir prava žrtava na reparacije u Srbiji.....	10
III. Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u Srbiji.....	13
1. Ko ima pravo na reparacije?.....	13
2. Mehanizmi ostvarivanja reparacija u Republici Srbiji.....	14
2.1. Prava na osnovu statusa civilne žrtve rata.....	14
2.2. Sudski postupci za naknadu štete protiv Republike Srbije.....	15
2.3. Imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku.....	15
3. Usklađenost mehanizama za ostvarivanje prava na reparacije sa standardima Evropske konvencije o ljudskim pravima.....	16
3.1. Kratka analiza usklađenosti administrativnog mehanizma za ostvarivanje reparacija u Srbiji sa standardima Evropskog suda.....	18
3.1.1. Zakonska definicija žrtava (ko su žrtve?).....	19
3.1.2. Ključni aspekti neusklađenosti sa Evropskom konvencijom.....	20
i. Diskriminacija žrtava na osnovu okolnosti koje se tiču počinioaca nasilja.....	20
ii. Diskriminacija statusa porodicama nestalih osoba.....	21
iii. Diskriminacija žrtava po osnovu okolnosti koje se tiču vremena i mesta počinjenja zločina.....	22
iv. Diskriminacija žrtava po osnovu stepena invaliditeta i vrste zdravstvenih posledica.....	23
v. Negiranje prava žrtava uspostavljanjem dodatnih socijalno-materijalnih uslova.....	24
vi. Nelegitimno isključenje članova porodice iz kruga uživalaca prava.....	26
3.2. Kratka analiza sudskih postupaka za ostvarivanje reparacija u Srbiji i njihove usklađenosti sa standardima Evropskog suda.....	26
i. Nastojanja sudova da zaštite državu od odgovornosti za štetu.....	27
ii. Tumačenje zakonskih normi o zastarelosti na štetu žrtava.....	28
iii. Praksa sudova suprotna standardima Evropskog suda.....	32
iv. Niski iznosi obeštećenja obesmišljavaju svrhu reparacija.....	33
3.3. Kratka analiza imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku i usklađenosti ovog instituta sa standardima Evropskog suda.....	34
IV. Pojedinačni slučajevi.....	36
I. Sudski postupci za naknadu štete.....	36
1.1. Sjeverin.....	37
1.2. Podujevo.....	44
1.3. Tortura nad kosovskim Albancima tokom sukoba na Kosovu.....	50
1.3.1. Slučaj Refik Hasani i drugi.....	51
1.3.2. Slučaj Behram Sahiti i drugi.....	55
1.4. Tortura nad Bošnjacima u Sandžaku.....	60
1.4.1. Slučaj Šećeta Mehmedovića.....	61
1.4.2. Slučaj Fehrata Suljića.....	64

1.5. Tortura nad Bošnjacima iz Žepe u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje.....	69
1.5.1. Slučaj Omer Čavčić i drugi.....	70
1.5.2. Slučaj Enes Bogilović i Mušan Džebo.....	75
2. Administrativne reparacije.....	79
2.1. Predmet Sjeverin i otmica Sabahudina Čatovića.....	80
2.2. Tortura nad Bošnjacima u Sandžaku	82
2.3. Slučaj Antuna Silađeva.....	83
2.4. Standardi Evropskog suda za ljudska prava.....	85
Spisak skraćenica.....	89

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:

Sandra Orlović

Lektura:

Predrag Ivanović

Tiraž:

150

Štampa:

Publikum

ISBN 978-86-7932-063-6

92

CIP - Каталогизacija у публикацији - Народна библиотека
Србије, Београд

341.223.14-058.65(497.11)"2014/2015"

341.231.14(497.11)"2014/2015"

340.142:341.645(4)

PRAVO žrtava na reparacije u Srbiji i standardi Evropskog
suda za ljudska prava : izveštaj za 2014/2015. / [priredio] Fond
za humanitarno pravo. - Beograd : Fond za humanitarno
pravo, 2016 (Beograd : Publikum). - 92 str. ; 21 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7932-063-6

1. Фонд за хуманитарно право (Београд)

а) Судска пракса - Европски суд за људска права б) Жртве
рата - Репарације - Србија - 2014-2015 - Извештаји с)
Људска права - Међународна заштита - Србија - 2014-2015
- Извештаји

COBISS.SR-ID 220804620

